

OSADNICTWO MŁODSZEJ EPOKI KAMIENIA I WCZESNEJ EPOKI BRĄZU

Na stanowisku 10 w Kruszynie w trakcie ratowniczych badań wykopaliskowych, obok materiałów z okresu rzymskiego odkryto liczne pozostałości osadnictwa z wczesnego neolitu związane ze społecznością tzw. kultury ceramiki wstęgowej rytej (dalej KCWR). W kilku miejscach wycinku pasa autostrady zarejestrowano ślady czterech odseparowanych od siebie koncentracji obiektów KCWR, do których zaliczono: jamy, glinianki, dołki posłupowe, a także materiały ruchome jak ceramika, zabytki krzemienne i kamienne (aneks nr 1 w tym tomie), kości zwierzęce (aneks nr 3 w tym tomie). Z wybranych obiektów pobierano próbki glebowe, z których udało się uzyskać wyniki analiz botanicznych (aneks nr 4 w tym tomie).

Pojedynczo odnotowano, także obiekty związane z innymi społecznościami neolitycznymi do których należą grupa brzesko – kujawska kultury lendzielskiej ob. 11 z ara C 59 oraz ob. 168 z niszą ob. 269 z ara D 76 (ryc. 21); kultura pucharów lejkowatych (dalej KPL) obiekt 732 (ryc. 18; 80: 12) oraz ob. 984 z ara B 55 (ryc. 23) – pochówek szkieletowy (analiza w aneksie nr 2 w tym tomie); oraz ob. 1337 z ara B 46 (ryc. 22) z przełomu neolitu i wczesnej epoki brązu.

W dalszej części pracy szczegółowo zostaną omówione obiekty i materiały KCWR oraz pojedyncze obiekty związane z innymi społecznościami neolitycznymi. Materiały KCWR dodatkowo zostaną przeanalizowane w ramach poszczególnych skupień, które później zostaną porównane ze sobą w celu ustalenia względnego datowania i rozwarstwienia chronologiczno-przestrzennego stanowiska.

Kultura ceramiki wstęgowej rytej

OBIEKTY NIERUCHOME

Na stanowisku 10 w Kruszynie do KCWR zostało zaliczonych nieco ponad sto obiektów nieruchomych (ryc. 178). W ich wypełniskach odkrywano fragmenty ceramiki, przedmioty krzemienne, kości zwierzęce, w tym fragmenty poroża oraz przedmioty kamienne. Obiekty nieruchome dzielą się na trzy podstawowe kategorie: jamy (ryc. 8–20), glinianki (ryc. 24–31), oraz dołki posłupowe, które wraz z gliniankami tworzyły charakterystyczne długie domy o konstrukcji słupowej (ryc. 32–36). Z KCWR połączono dużą liczbę dołków bez materiału zabytkowego, będących śladami po elementach konstrukcyjnych kilkunastu domów słupowych i innych konstrukcji dodatkowych (A Czekaj-Zastawny 2008) zidentyfikowanych na stanowisku (ryc. 32; ryc. 178).

GLINIANKI

Obiekty potocznie nazywane gliniankami lub jamami budowlanymi (A Czekaj-Zastawny 2008 s. 38) są często rejestrowane na stanowiskach związanych z KCWR (T. Wiślański 1979). Stanowią one stały element charakterystycznych założeń mieszkalnych na osadach i z reguły ograniczały z dwóch stron, najczęściej wschodniej i zachodniej regularne zgrupowania dołków posłupowych. Powszechnie uważa się, że z takich obiektów pozyskiwano surowiec do oblepiania ścian domostw, a jednocześnie mogły też

pełnić funkcję odwadniająca (J. Pyzel 2010). Często z tego względu jamy te mają po kilka dodatkowych przegłębień określanych, jako nisze, które na prezentowanym stanowisku, były eksplorowane, jako osobne obiekty (R. Grygiel 2004).

Na stanowisku 10 w Kruszynie zidentyfikowano kilkanaście glinianek, które najczęściej występowały jako jamy budowlane owalne odseparowane od siebie lub wydłużone, krótkie z pojedynczymi zagłębieniami (ryc. 26: 1, 3; 29: 2–3; 30: 2; 31: 1–2) oraz pojedyncze, odizolowane (ryc. 29: 1), (A. Czekaj-Zastawny 2008 s. 58 ryc. 34). Obok nich zidentyfikowano, także duże, rozległe, z wieloma niszami glinianki o powierzchni niekiedy kilkudziesięciu m², usytuowane na jednym z końców lub wzdłuż boków domu (ryc. 25; 26: 2; 27 28: 1). Wymiary wszystkich glinianek wahają się od 115 do 520 cm długości, szerokość od 110 do 640 cm oraz głębokość od 15 do 130 cm.

JAMY

45 obiektów można uznać za typowe odizolowane jamy gospodarcze lub odpadkowe (ryc. 8–20), które również należą do stałych elementów w osadach KCWR. Na stanowiskach z tego okresu pośród obiektów przynależnych do poszczególnych gospodarstw wyróżnia się jamy małe, jamy, kompleksy jam oraz obiekty specjalne (A Czekaj-Zastawny 2008, s. 73, tam dalsza literatura).

W Kruszynie jamy najczęściej charakteryzują się owalnym zarysem i niezbyt głębokim nieckowatym profilem (ryc. 8: 1–2; 11: 2–4; 12: 1–3; 13: 1–3; 14: 3–4), niekiedy towarzyszą im pojedyncze dołki posłupowe (ryc. 16: 1–2), bądź są to kompleksy jam z pojedynczymi niszami zbliżone do glinianek (ryc. 15: 2, 17–19). Zarejestrowano także dość licznie jamy o zarysie zbliżonym do kołowego i nieco głębszym, bardziej uwarstwionym nieckowatym, trójkątnym, workowatym lub prostokątnym profilem (ryc. 8: 3; 9: 3; 10: 1; 11: 1; 13: 4; 15: 1, 3–4). Sporadycznie występowały także jamy o innych kształtach jak zbliżone do prostokątnego lub nieokreślone (ryc. 14: 1–2; 18: 1–2; 20: 1–2). Wymiary wszystkich obiektów w tej kategorii mieszczą się pomiędzy: długość 60 – 520 cm, szerokość 60 – 480 cm oraz głębokość 18 – 175 cm.

Jednym z najlepiej zachowanych obiektów jest jama 151 z odcinka D 73 (ryc. 10), mająca zarys zbliżony do kołowego i wymiary 355 × 330 oraz 125 cm głębokości, z której pochodzi bardzo liczny materiał ceramiczny (634 fragmenty), oraz krzemienisty (46 sztuk). Dodatkowo odkryto 13 zabytków kamiennych oraz 206 kości zwierzęcych. Podobne w zarysie, głębokości oraz być może funkcji były obiekty: 371 z odcinka D 95 (ryc. 11: 4), obiekt 489 z odcinka B 78 (ryc. 12: 2) oraz obiekt 743 z odcinka D 8 (ryc. 13: 1). Prawdopodobnie część z nich jak np.: jama 151 mogła pełnić funkcję związane z przetwórstwem lub przechowywaniem zboża oraz żywności (R. Grygiel 2004 s. 141) a na koniec mogła stać się zwyczajnym śmietnikiem. Bardzo podobne obiekty (jamy 825 i 838) odkryto na stanowisku 3 w Brześciu Kujawskim (R Grygiel 2004, s. 148, 152).

Na omawianym stanowisku nie zanotowano palenisk oraz grobów, które sporadycznie spotykane są na stanowiskach „wstęgowych”. Tylko jednemu z obiektów nr 474 z odcinka D35 została przyporządkowana specjalna funkcja studni lub zbiornika na wodę (ryc. 9: 3). Jest to obiekt szybowy o wymiarach 175 × 160 cm i głębokości 170 cm.

BUDOWNICTWO

Zagadnieniem, które bezspornie związane jest z KCWR jest charakterystyczna zabudowa osad z tzw. „długimi domami”. Na Kujawach czy ziemi chełmińskiej poza pojedynczymi założeniami w typie „długiego domu”, które odkryto w Bożejowicach, Łojewie, Olszy oraz jedyną większą osadą z Ludwinowa ze stanowiska 7 (J. Pyzel 2010), która jest podobna do klasycznych osad z Bylan, Olszanicy czy Brzezia (A. Czekaj-Zastawny 2008) nie odkrywano większych wielohektarowych założeń. Według R. Grygiela w kujawskiej KCWR widoczna jest odmienna niż na południu wielkość i charakter osad oraz pewne zróżnicowanie na domy długie w typie zachodnim oraz domy krótkie w typie wschodniolinearnym (por. R. Grygiel. 2004 s. 515, 632–633).

W tym kontekście dobrze rozpoznane stanowisko w Kruszynie, na którym jak wydaje się uchwyciono prawie kompletne skupienie obiektów osadowych (ryc. 178), częściowo wspiera hipotezy R. Grygiela, pokazując jednak dość duże rozmiary przestrzeni wykorzystywanej w Kruszynie oraz dobrze zorganizowane, zagospodarowane przestrzennie osiedle o funkcjach mieszkalnych i gospodarczych. Co ważne

poza pojedynczym przypadkiem domów V i XI (ryc. 30) na omawianym stanowisku nie zarejestrowano stratygrafii pomiędzy obiektami. Nie uchwycono także nakładających się na siebie zarysów domów, co ma często miejsce np.: w Małopolsce (A. Czekaj-Zastawny 2008). Pośrednio potwierdza to sugestia o niewykształceniu się pełnych i długotrwałych procesów osadniczych w typie zakarpackim lub nadreńskim (R. Grygiel 2004 s. 642).

Zakładając, że jamy i glinianki wraz z dołkami tworzą zorganizowane założenia oraz fakt nie zarejestrowania stratygrafii pomiędzy obiektami i chatami, a także to, że wszystkie gospodarstwa położone są w niewielkiej odległości od siebie nie można wykluczyć współczesności większości z nich. Ważne jest podobieństwo konstrukcji i orientacji większości chat z Kruszyna do siebie, co mogłoby być argumentem za świadomą kontynuacją określonej tradycji. W dalszej części pracy postaramy się pokazać, które obiekty mogły egzystować współcześnie, lub stanowić kontynuację osadnictwa, a które występowały pojedynczo niezależnie od innych.

DOŁKI POSŁUPOWE

W ośmiu dołkach posłupowych z arów E 29, F 22, F 33, D 91, C 98 oraz C 80 zarejestrowano pojedyncze fragmenty ceramiki KCWR, co pozwoli na przyporządkowanie tych obiektów do wczesnego neolitu. Takie obiekty są pozostałościami po elementach konstrukcyjnych ścian domów słupowych. Wpasowują się one w regularne układy typowe dla domostw KCWR, podobnych do siebie w całej środkowej Europie. Pomimo braku większych różnic w charakterze wypełniska dołków tzn. barwie, kształcie czy głębokości przyporządkowanie dołków do młodszej epoki kamienia czy okresu rzymskiego nie nastęczało trudności. W przypadku Kruszyna nie była problemem podobna, słupowa technika budowy domów w obu okresach chronologicznych, gdyż strefy wykorzystywane przez obie społeczności rozdzielają się przestrzennie (ryc. 178). Ponadto, w wydzielaniu domów neolitycznych pomaga ich charakterystyczna orientacja po kierunku północny-wschód południowy-zachód oraz układ jam towarzyszących, który pozwolił w kilkunastu przypadkach na jednoznaczny interpretację zabudowy z wczesnego neolitu. Poza ośmioma dołkami z materiałem ceramicznym za wczesnoneolityczne, trzeba także uznać ponad 200 dołków z pozostałych kilkunastu domostw (ryc. 32).

OBIEKTY MIESZKALNE

Na stanowiskach „wstęgowych” wydzielane są trzy rodzaje obiektów mieszkalnych: domy długie – trójdzielne, średnie – dwudzielne i krótkie jednodzielne, (J. Pyzel 2006, s. 177–178; A Czekaj-Zastawny 2008, s. 51, tam dalsza literatura).

Jak już wspomniano, na stanowisku Kruszyn 10 zarejestrowano osadę KCWR z tzw. długimi domami. Zarysy charakterystycznych układów glinianki + dołki posłupowe pozwala wydzielać w południowej strefie co najmniej 13 domów słupowych (ryc. 32). Ze względu na wielkość, w Kruszynie można było wydzielić budowlę słupową, z dwóch kategorii. Domy krótkie (ryc. 32: I–V, 33–35) o zarysie zbliżonym do kwadratu lub trapezu o długości od 7 do 10 metrów w trzech przypadkach (ryc. 32: 1, 3–5) wliczając prawdopodobne podcienia do 11 – 12m (ryc. 32: 2) oraz domy średnie o zarysie prostokątnym o długości między 13 a 20 metrów (ryc. 32: VI–XIII; ryc. 36). Szerokości obu typów domów wahały się pomiędzy 5 a 7 metrów.

Domy słupowe poza jednym z odcinków B34, B43/44 w północnej części stanowiska (ryc. 178) usytuowane są generalnie po kierunku północny-wschód – południowy zachód (ryc. 30). Dodatkowo w części południowej obszaru w odcinkach E18–19, E28–30, E38–40 zarejestrowano dwie grupy jam glinianek oraz przestrzeń pomiędzy nimi z dołkami. Słaby stopień zachowania tej części osady nie pozwala jednak na jednoznaczne określenie sposobu konstrukcji domu.

Tabela 1. Opisowe zestawienie domów KCWR.

LP	NR OBIEKTU	LOKALIZACJA	NR OBIEKTÓW SKŁADOWYCH	OPIS	Pow.	Ryc.
1	I	Ha C ar 68–69, 79	47, 153, 751, 756–789, 791, 814	Zbudowany na planie kwadratu na 38 słupach w czterech rzędach; po stronie E jama budowlana ob. 790. Od strony N słup konstrukcyjny wspierający konstrukcję dachu; dłuższa oś N–S	ok. 60 m ²	32: I, 33
2	II	Ha C ar 69, Ha D ar 71–72	78–102,104	Zbudowany na planie prostokąta na 26 słupach w kilku rzędach. Po stronie E jama gospodarcza ob. 10, po stronie W ob. 77, 197. otoczona dołkami. Od strony S cztery słupy konstrukcyjne wspierające konstrukcję dachu; dłuższa oś N–S	ok. 55 m ²	32: II
3	III	Ha D ar 72–73, 82–83	134–138, 140–149, 913–919, 922–923, 930–935, 940, 977	Zbudowany na planie zbliżonym do kwadratu na 31 słupach, jama ob. 924 oraz kompleks ob. 150 po stronie E. oś domu N–S	ok. 75 m ²	32: III, 35
4	IV	Ha C ar 69, 70, 79, 80, Ha D ar 61–71	48–51, 66–73, 75–76, 790–806, 815	Zbudowany na planie prostokąta na 32 słupach w 5 rzędach; po stronie E dwie jamy ob. 77 i 197; od strony N słup konstrukcyjny filar, dłuższa oś N–S	ok. 80 m ²	32: IV, 34
5	V	Ha C ar 88–89, 98–99	208–209, 174, 176–191, 194–196, 198, 201–201, 211, 271, 275–279, 946, 848, 849, 857–860, 867, 877, 880	Zbudowany na planie trapezu na 34 słupach w 5 rzędach, widoczne słupy podwójne, i filar; E; po stronie W zniszczony przez jamę z domu XI; dłuższa oś N–S	ok. 60 m ²	32: V
6	VI	Ha D ar 96–97, Ha F ar 7–8	324, 386–407, 470, 1334, 1335	Zbudowany na planie prostokąta na 26 słupach; po stronie E i W kompleks jam budowlanych ob. 384–385, 1073, 400, 502, 1333, 1347, 1354, 1403, 1404, 1438; w części S domu dołki zniszczone; dłuższa oś N–S	ok. 90 m ²	32: VI
7	VII	Ha D 73 – 75, 84 – 85	155–166, 233, 942–966	Zbudowany na planie trapezu na 36 słupach w co najmniej 5 rzędach, po stronie W i E jamy budowlane ob. 150, 236, 924, 967; dłuższa oś N–S	ok. 90 m ²	32: VII
8	VIII	Ha F ar 11–12, 21 – 22, 31 – 32	506–508, 553–556, 1125–1128, 1130–1131, 1134–1136, 1138–1140, 1142–1144, 1147–1148, 1171, 1209	Zbudowany na planie prostokąta na 28 słupach w 6 rzędach; jamy budowlane ob. 1117, 1120, 1124 po stronie W oraz 512, 514 po str. E; dłuższa oś N–S	ok. 110 m ²	32 VIII
9	IX	Ha F ar 25, 34 – 36	1419–1420, 1424–1432, 1475, 1176–1179, 1181–1183, 1184, 1186–1190,	Zbudowany na planie prostokąta na 31 słupach w 7 rzędach; jamy budowlane ob. 634, 1173, 1174 po stronie W; dłuższa oś N–S	ok. 70 m ²	32: IX
10	X	Ha D ar 94 –95, Ha F ar 4 – 5	342–362, 365–367, 369–370, 372–373, 376, 973, 1280, 1283, 1285–1292, 1294–1295, 1311, 1316	Zbudowany na planie prostokąta na 44 słupach w 8 rzędach; jamy budowlane ob. 340, 341, 1293 po dwóch stronach W i E; dłuższa oś N–S	ok. 110 m ²	32: X, 34
11	XI	Ha C ar 78, 88, 98	54–55, 64–65, 821–823, 825–833, 836–844, 850–851, 855–856	Zbudowany na planie prostokąta na 28 słupach w 6 rzędach; jamy budowlane ob. 845 i 854, po stronie E ;wychodzi po za obszar przeznaczony do badań; dłuższa oś N–S	co najmniej 85 m ²	32: XI
12	XII	Ha C ar 99 – 100, Ha E ar 9	138, 210–211, 215–217, 219–227, 239, 245–248, 250–259, 297, 307, 313, 314, 316, 1065–1067,	Zbudowany na planie prostokąta na 36 słupach w 6 rzędach; jamy budowlane ob. 218, 317, nisza 374 po dwóch stronach W i E; w części N przybudówka z 3 filarami; dłuższa oś N–S lekko odchylona na E	ok. 100 m ²	32: XII
13	XIII	Ha F ar 6, 15, 16, 25, 26	695–696, 688–715, 1175	Zbudowany na planie prostokąta na 31 słupach, jamy budowlane ob. 717, 718, 720, 723, 724 po stronie E; dłuższa oś N–S	ok. 85 m ²	32: XIII
14	XIV	Ha B ar 34, 43 – 45, 55	1341–1346, 1355, 1512, 1513	Zbudowany na planie trapezu na 9 słupach; dłuższa oś W–E; obszar użytkowy około 250m ² z domem wolnostojącym i 4 jamami gospodarczymi.	ok. 50 m ²	178

BUDOWLE WOLNOSTOJĄCE

W kilku innych miejscach stanowiska zidentyfikowano również dołki posłupowe, które można wiązać z osadnictwem wstęgowym, nie wchodzące w zarysy typowych „długich” domów. Jednym z przykła-

dów jest odkrycie z północnej części badanego obszaru z odcinków B34, B43/44, gdzie zarejestrowano skupisko dziewięciu dołków posłupowych tworzące układ małego wolnostojącego domu słupowego, wraz z trzema jamami o funkcji być może gospodarczej (ryc. 178). Budynek ma zarys trapezu i powierzchnię kilkudziesięciu m² (tabela 1: 14). W niedalekiej odległości w tym samym północnym skupieniu jedną z jam otaczają trzy dołki posłupowe tworząc zarys swego rodzaju osłony lub zadaszenia tzw. *konstrukcji dodatkowej* (A Czekaj-Zastawny 2008, s. 61). Z otoczenia tego domu pozyskano nieliczny, ale charakterystyczny materiał zabytkowy w postaci 79 fragmentów ceramiki (ryc. 69: 3–6; ryc. 75: 8–13; ryc. 77: 14–15) datowanych na fazę późną o wpływach „szareckich”. W dwóch kolejnych miejscach położonych w północnej części stanowiska w odcinkach B86/96, oraz B88/89 zarejestrowano, w otoczeniu jam o charakterze gospodarczym, po trzy dołki wydzielające niewielką przestrzeń o powierzchni kilku m². W tej strefie odkryto 1519 fragmentów ceramiki oraz 712 zabytków krzemienych w tym odpowiednio 201 sztuk w ob. 721 (ryc. 20: 1) oraz 254 sztuki w ob. 743 (ryc. 14: 1). Prawdopodobnie są to ślady po wolnostojących, lekkich budowlach zadaszonych, pełniących funkcję wiat lub małych budowli przywarsztatowych.

KONSTRUKCJE DODATKOWE

Na stanowiskach KCWR wydzielane są także ślady tzw. *konstrukcji dodatkowych* (ryc. 178). W ostatnich latach na osadach z małopolski zidentyfikowano „...ślady słupów w obrębie lub na krawędzi jam budowlanych... które... mogły stanowić zabezpieczenie głębokich jam budowlanych i odgradzać je od przestrzeni pomiędzy domami (rodzaj płotu), mogły być także częścią konstrukcji dachu i w tych przypadkach stanowić elementy wspierające przedłużenie jego krawędzi” (A Czekaj-Zastawny 2008, s. 61).

Na prezentowanym stanowisku w kilku przypadkach udało się zidentyfikować podobne elementy konstrukcyjne. Najlepiej widoczne jest to w kompleksie domów VII i X a także w domach nr I, II, IV, V, VIII, IX, XI, XII (ryc. 32). Są to konstrukcje dwóch rodzajów. Jedne to ślady po słupach podtrzymujących długie zadaszenie nad jamami budowlanymi (ryc. 32: IV, V, VII część wschodnia, IX, XI, XII) oraz prawdopodobne płoty odgradzające szczególnie rozległe glinianki (ryc. 32: I, II, VII część zachodnia, VIII). Zastanawiający jest również układ dołków pomiędzy domami VII i X, w którym być może uchwycono konstrukcję słupową (płot) łączącą dwa domy i odgradzający gliniankę (ryc. 32). Do konstrukcji dodatkowych można zaliczyć także opisane powyżej ślady po stelażu zadaszenia obiektu nr 983.

ŚLADY NAPRAW

Na stanowiskach KCWR znajdowane są pozostałości po naprawach budynków w postaci zdwojonych słupów ściśle do siebie dopasowanych (A. Czekaj-Zastawny 2008, s. 49). W Kruszynie w większości domów również udało się zidentyfikować takie ślady. Przykładami mogą być podwójne słupy z domów np.: nr III (ryc. 35: 3), nr IV (ryc. 34: 3), nr X (ryc. 36: 3) lub nr XI (ryc. 32: XI).

CERAMIKA

Podobnie do innych stanowisk KCWR z terenów Polski największa ilość fragmentów ceramiki została pozyskana z obiektów. Na omawianym stanowisku z jam, glinianek oraz dołków pozyskano nieco ponad 7000 fragmentów w tym ponad 500 krawędzi, około 4400 fragmentów brzuśców, około 2100 fragmentów brzuśców zdobionych, kilkadziesiąt uch oraz ponad 200 fragmentów den. W warstwie poza obiektami odkryto 239 fragmentów ceramiki w tym jedną krawędź, 195 fragmentów brzuśców, 32 fragmenty zdobionych brzuśców, 4 ucha oraz 7 fragmentów den. W obu podgrupach w kategorii zdobione brzusce znajdują się różnego rodzaju guzy i listwy plastyczne oraz fragmenty przedmiotów związanych ze sztuką, takich jak pojedyncze fragmenty figurek antropomorficznych. W wielu przypadkach wydobyte z jam i glinianek ułamki ceramiki udało się poskładać, co pozwoliło na rekonstrukcję kształtów naczyń oraz motywów i wątków zdobniczych.

W dalszej kolejności zostaną przedstawione ogólne informacje o technologii, czyli sposobie przygotowania masy glinianej oraz o zdobnictwie i morfologii naczyń ceramicznych na całym stanowisku. Nieco bardziej szczegółowe informacje o ceramice w poszczególnych skupieniach obiektów zostaną przedstawione w kontekście powszechnie uznawanym za dystynktywne zdobnictwa i morfologii.

TECHNOLOGIA

Na stanowiskach KCWR ceramika ze względu na technologię oraz morfologię dzielona jest zasadniczo na dwie kategorie: ceramikę delikatną (stołową), zdobioną ornamentyką rytą i sporadycznie guzami lub uchami oraz ceramikę grubej roboty (kuchenną) z odciskami palca, rzadziej paznokcia i sporadycznie zdobieniem rytym (tylko w fazie wczesnej, I, gniechowskiej oraz zofipolskiej (L. Gabałówna 1963; R. Grygiel 1976; 2004, s. 141; J. Pyzel 2010). Elementy dekoracyjne takie jak guzy czy ucha występują w obu kategoriach ceramiki jednak ze znacznie większym natężeniem na ceramice grubej roboty. Pod względem technologicznym ceramika dzielona jest na naczynia bezdomieszkowe, lub z różnego rodzaju domieszkami (por. L. Gabałówna 1963, s. 28; R. Grygiel 1976). W przypadku materiałów z prezentowanego stanowiska jako domieszkę stosowano: piasek¹, rozdrobnione fragmenty naczyń, rośliny, żwirki lub sporadycznie rozdrobnione kamienie i przypadkowo krzemienie. Po specyficznej domieszce udało się także wyodrębnić wyjątkową kategorię naczyń zasobowych, swoistą dla stanowiska w Kruszynie. Ceramika ta była słabo wypalona, z bardzo dużą ilością żwiru, drobnych kamieni, krzemieni, którą na potrzeby tej pracy określono jako ceramikę lub technologię „gruzową”. W ceramice delikatnej często widoczny jest brak domieszki, piasek lub mocno rozdrobniony tłuścić ceramiczny. Obserwuje się również różny stopień zachowania ścianek zewnętrznych naczyń oraz ich barwy. Ze względu na przyjętą metodę opracowania, polegającą na grupowaniu rozdrobnionych fragmentów w poszczególne naczynia zrezygnowano ze szczegółowego określania mikrotechnologii pojedynczych fragmentów.

MORFOLOGIA

Podstawową formą naczynia dla obu kategorii technologicznych są naczynia w kształcie odcinka kuli tzw. czarki. Ten typ pojemnika zdecydowanie dominuje w materiale ceramicznym. Jest zróżnicowany pod względem kształtu i rozmiaru na formy klasyczne z mocno nachyloną krawędzią czyli tzw. $\frac{2}{3}$ odcinka kuli (ryc. ryc. 37: 2; 39: 4–5) aż po formy z prawie prostymi ściankami czyli mis (ryc. 37: 1). W znacznie mniejszej liczbie wystąpiły amfory. Więcej jest ich wśród naczyń grubej roboty (ryc. 53: 1, 74: 1), choć zidentyfikowano także pojedyncze drobne amfory cienkościenne (ryc. 41: 6). Równie rzadko występowały klasyczne misy (ryc. 74: 1). Uwagę zwraca misa na pustej nóżce z obiektu 151 (ryc. 49: 5–8) która posiada analogie m.in.: w Miechowicach stan. 4 z glinianki 1a (R. Grygiel 2004 s. 435) oraz w Samborcu w materiałach w stylu „gniechowskim” (A. Kulczycka Leciejewiczowa 2008). Zupełnie wyjątkowo zidentyfikowano fragmenty naczyń sitowatych (ryc. 46: 7), które były związane z przetwórstwem mleka i produkcją sera (R. Grygiel 2004 s. 143; M. Salque et al. 2013). Inne nietypowe naczynia to np.: miseczka na 4 nóżkach (ryc. 52: 6) naczynie tulipanowate (ryc. 42: 8) oraz być może kilka naczyń tzw. mieszkowatych lub łódkowatych (ryc. 58: 1), które są również odkrywane sporadycznie na innych stanowiskach KCWR na Kujawach (por. J. Pyzel 2001, R. Grygiel 2004). Do tego dochodzi, także kilka przykładów plastyki figuralnej i sztuki (ryc. 62: 17–18).

ZDOBNICTWO

Ornamenty na naczyniach KCWR ze stanowiska w Kruszynie można podzielić na trzy grupy: zdobienia ryte, różnego rodzaju zdobienia palcowe tzn. odciski i szczypania, oraz elementy plastyczne i użytkowe takie jak guzy, listwy oraz ucha głównie na ceramice grubej roboty. Za szczególnie istotne i czułe chronologicznie uznawana jest zdobnictwo ryte na ceramice cienkościennej „...będące niezwykle bogatym systemem samym w sobie” (J. Pyzel 2010 s. 20). W tej pracy zastosowano opisowy system analizy morfologii i zdobnictwa charakteryzowanych w kategoriach jakościowych i intuicyjnie ilościowych.

Wśród zdobień na ceramice cienkościennej wydzielane są trzy rodzaje ornamentu. Dwa zdobienia ryte wykonywane narzędziem kościanym zaokolone, krzywolinijne lub tzw. wstęgowe (np.: ryc. 39: 4; 46: 1) oraz kątowe (np.: ryc. 46: 8; 51: 2, 4) a także powiązany z nim ornament odciskany, który manifestuje się typowymi małymi okrągłymi lub owalnymi odciskami lub sporadycznie odciskami w kształcie trójkątów (ryc. 69: 4). Odciski okrągłe lub owalne czyli tzw. dołki nutowe lub nutki, najczęściej umieszczonymi na przebiegu linii rytym, na ich łączeniach (ryc. 57: 9) oraz na ich zakończeniach (ryc.

¹ Może być on efektem obecności naturalnych składników zapiaszczonej gliny morenowej, z której wykonywano naczynia (R. Grygiel 2004, s. 142).

62: 7). W szeregu przypadków widoczny jest brak (ryc. 46: 1) bądź jedna (ryc. 42: 9) lub wyjątkowo więcej linii rytych pod krawędzią naczynia, od których odchodzą inne motywy dekoracyjne (ryc. 61: 1). Sporadycznie widoczne są również elementy dopełniające ornament, znajdujące się pomiędzy liniami zaokolonymi, w postaci krótkich zróżnicowanych linii rytych tzw. układy uzupełniające (ryc. 42: 8, 9) (por. J. Pyzel 2010). W kilku przypadkach zarejestrowano także ornament wstęgi wykonanej z dwóch równoległych linii rytych wypełnionych nakłuciami lub odciskami (ryc. 50: 9) Należy nadmienić, że w wielu przypadkach na ceramice cienkościennej zdobienia zajmują prawie całą powierzchnię naczyń schodząc aż do strefy przydennej (ryc. 50: 7) w przeciwieństwie do ceramiki grubej roboty, na której ornamenty rzadziej schodzą poniżej największej wyđętości brzuśca (ryc. 54: 6). Na ceramice grubościennej najczęściej rejestrowane są zdobienia odciskane i palcowe tzn. ornament „szczypany” (ryc. 43: 2), odciski różnych stempli, palców lub paznokci (ryc. 44: 7) Dodatkowo sporadycznie spotykane są listwy plastyczne (ryc. 53: 10) oraz guzy (ryc. 44: 8) izolowane lub w różnego rodzaju układach oraz kombinacjach z ornamentem odciskany palcowym (ryc. 48: 12) lub szczypanym.

W dalszej części zostanie szczegółowo omówiony materiał ceramiczny pozyskany z poszczególnych skupień wraz z podziałem na poszczególne jamy, glinianki oraz nisze².

SKUPIENIE PÓŁNOCNE (HEKTAR B ARY 33–35, 43–45, 54–55)

Obiekty zarejestrowane w części północnej hektara B tworzą niewielkie skupienie, zagrodę o powierzchni 350 m², złożoną z budynku słupowego o trapezowatym zarysie oraz trzech jam gospodarczych. Obiekty 983 (ryc. 16: 2), ob. 1353 oraz ob. 1515 (ryc. 15: 4) miały zarysy owalne i profile nieckowate o głębokościach odpowiednio 58, 18, 94 cm. Obiekt 983 był dodatkowo otoczony dołkami słupowymi tworzącymi zapewne konstrukcję zadaszenia. Z tej zagrody pozyskano tylko 79 fragmentów ceramiki, odpowiednio 52, 22 i 5 sztuk w poszczególnych obiektach w tym po 38 sztuk brzuśców zdobionych i niezdobionych.

OBIEKT 983

Wśród 52 fragmentów ceramiki zidentyfikowano pozostałości, co najmniej sześciu naczyń. Trzy z nich były grubościenne z domieszką roślinną, przy czym w dwóch przypadkach widoczne są w domieszce fragmenty tłuczonych naczyń. Na jednej z form zidentyfikowano pozostałość po zdobieniu palcowym szczypanym ułożonym, co ciekawe, dość nisko, tuż nad dnem. Z naczyń cienkościennych jedna forma jest bezdomieszkowa z charakterystycznymi „mączystymi” powierzchniami, a pozostałe z domieszkami tłuczni oraz piasku. W ornamentyce widoczne są linie ryte regularne w dominującej większości prostolinijne lub kątowe wzbogacone nutami (ryc. 69: 6). Na jednym fragmencie zarejestrowano linie krzywolinijne. Jeden z brzegów zdobiony był także odciskami paznokcia (ryc. 69: 3). Najciekawsza wydaje się cienkościenne czarka lub misa zdobiona ornamentem wypełnianej wstęgi. Ciekawe jest zwłaszcza zróżnicowanie odcisków we wstęgach od pojedynczych przez podwójne, aż do co najmniej trzech rzędów (ryc. 69: 5). Ostatnim ważnym elementem jest fragment brzuśca zdobionego liniami rytymi z trójkątnymi dołkami nutowymi (ryc. 69: 4) w stylu „šareckim”. Analogie dla tego typu ornamentu odnajdujemy między innymi na stanowisku 4 w Brześciu Kujawskim w rejonie domów II i III (R. Grygiel 2004, s. 208–221; ryc. 135; 146)

OBIEKT 1353

W obiekcie zidentyfikowano 22 fragmenty ceramiki z kilku naczyń. Trzy fragmenty były zdobione guzami (ryc. 75: 10, 12), a jeden z nich posiadał dodatkowo linie ryte oraz dołki nutowe (ryc. 75: 13). Ciekawym naczyniem jest fragment pucharka lub profilowanej czarki z lekko wychylonym brzegiem podkreślonym co najmniej jedną poziomą linią rytą, dookólną z dołkami nutowymi, od których odchodziły pionowe linie ryte (ryc. 75: 9). Zidentyfikowano także fragmenty typowych czarek w kształcie wycinka kuli zdobionych liniami rytymi o charakterze kątowym (ryc. 75: 8). Również w tym obiekcie zidentyfikowano fragment zdobiony geometrycznym wzorem z linii rytych dodatkowo ozdobiony odci-

² Ceramika zostanie omówiona w sposób opisowy z ogólnym opisem technologicznym i morfologicznym w obrębie obiektów. Podstawowym elementem podziału materiałów w ramach obiektów była próba wydzielenia precyzyjnej liczby wyeksplorowanych naczyń wraz z informacją o użytej domieszce lub jej braku oraz o morfologii poszczególnych form.

skami trójkątnych nut w stylu „szareckim”. Jest to forma zniszczona po stronie wewnętrznej stąd nie da się określić jej funkcji oraz kształtu (ryc. 75: 11).

OBIEKT 1515

W obiekcie odkryto wyłącznie 5 fragmentów ceramiki z trzech naczyń. Były to: grubościennie dno z naczyń z domieszką roślinną, fragment brzegu naczynia z domieszką tłuczni i roślin z poziomym guzem tuż pod wylewem (ryc. 77: 15) oraz fragment czarki z domieszką piasku i szamotu z cieniutką słabo zachowaną kątową linią rytą (ryc. 77: 14).

PRÓBA WSTĘPNEJ OCENY CHRONOLOGICZNEJ SKUPIENIA

Materiały z omawianej części stanowiska są niezbyt liczne, choć posiadają kilka bardzo wyrazistych cech, które pozwalają dość precyzyjnie wypowiedzieć się o chronologii zagrody. Najważniejszymi i decydującymi czynnikami są gęsto odciskane trójkątne nuty w typie „szareckim” (ryc. 69: 4; 77: 11) oraz fragmenty naczyń zdobionych odciskami paznokciowymi oraz tzw. ornamentem „wypełnianej wstęgi”. Analogie dla takich materiałów można odnaleźć w Brześciu Kujawskim, stan. 4 pośród ceramiki z wydzielanych tam domów (R. Grygiel 2004 s. 119–228) lub z okolicy jam 442–444 (R. Grygiel 2004 s. 230). Podobne materiały znane są również ze Smółska stan. 4 z glinianki 3 (R. Grygiel 2004 s. 315: 4) oraz z Ludwinowa stan. 7 np.: z ob. B9 (J. Pyzel 2006 s. 267: 7). Wg R. Grygiela zdobienia tzw. wypełnianej wstęgi występują w klasycznych i młodszych fazach KCWR (R. Grygiel 2004, s. 626). Materiały z wszystkich wzmiankowanych stanowisk były przez autorów zaliczane albo do przełomu fazy klasycznej i późnej albo do fazy późnej. Z racji wystąpienia w dwóch jamach elementów „szareckich” skupienie to można zaliczyć do fazy późnej oraz traktować je, jako jednoczesowe założenie mieszkalne lub miejsce użytkowane w celach gospodarczych.

SKUPIENIE ZACHODNIE (HEKTAR C, ARY 28–30, 38–40, HEKTAR D AR 31)

Jamy zarejestrowane w skupieniu zachodnim w hektarze C 28–30, 38–40, D 31 (ryc. 178) tworzą koncentrację obiektów układem zbliżonych do typowych jam budowlanych tzw. glinianek. W skupieniu zaskakuje brak dołków posłupowych, które powinny znajdować się pomiędzy takimi gliniankami. Ponadto wydaje się że część obiektów z tego skupienia może znajdować się poza pasem przeznaczonym do badań. Powierzchnia zarejestrowanej części skupienia to około 600 m². Pozostałe obiekty miały zróżnicowane zarysy oraz profile. W trzynastu obiektach zarejestrowano materiały, z czego w jednym ob. 494 wystąpiły tylko 4 zabytki krzemienne. Zarejestrowano w nich 723 fragmenty ceramiki w tym 59 wylewów, 408 brzuśców niezdobionych, 234 zdobione brzuśce, oraz 22 dna W dalszej części szczegółowo omówione zostaną poszczególne jamy i pozyskany z nich materiał.

OBIEKT 478

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 198 × 210 cm i głębokości 80 cm (ryc. 31: 1). W wypełnisku znaleziono 159 fragmentów ceramiki pochodzących z co najmniej 10 naczyń cienkościennych oraz 5 grubościennych. Poza tym odkryto 2 krzemienie oraz 4 kości. Naczynia grubościennie były zdobione w typowy sposób dla KCWR. Zidentyfikowano 5 guzów oraz 11 fragmentów ornamentowanych odciskami palca lub szczypaniem (ryc. 58: 2, 3, 11) w jednym przypadku widoczna jest linia ryta. W technologii jedno naczynie wykonane jest z gliny z domieszką żwiru, a pozostałe z domieszką mineralną, szamotową lub roślinną. Poza jedną amforą (ryc. 58: 2) pozostałe naczynia to czarki lub misy. Wśród naczyń cienkościennych dominuje ornament ryty w połączeniu z dołkami nutowymi. Morfologicznie zidentyfikowano naczynia w kształcie wycinka kuli i jedno naczynie tzw. „mieszkowate” (J. Pyzel 2001; R. Grygiel 2004, s. 631) z wierconymi otworami pod wylewem (ryc. 58: 1). Linie ryte poza jednym naczyniem mają charakter kątowy (ryc. 58: 5) i obejmują całość lub większą część naczynia. Na kilku naczyniach widoczny podział stref ornamentownych pionowymi liniami rytymi (ryc. 58: 4–5) znany np.: z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004 s. 343). Na naczyniach często widoczne podkreślenia jedną lub dwoma liniami rytymi

mi pod wylewem (ryc. 58: 4, 6, 8–9). Bardzo ciekawie przedstawia się odkrycie niewielkiego naczynia zdobionego liniami rytymi z gęsto umieszczonymi trójkątnymi dołkami nutowymi (ryc. 58: 8) w typie „šareckim”. Ogólnie dołki nutowe na naczyniach są małe w kształcie owalne lub trójkątne. W jednym przypadku widoczny jest ornament dwóch linii rytych z pojedynczymi dołkami pomiędzy nimi w typie „wypełnianej wstęgi” anologicznej do materiałów z Wolicy Nowej – Polówki stan. 1 z „niszy a” w gliniance pierwszej lub Zagajewic (R. Grygiel 2004). Na jednym naczyniu cienkościennym zidentyfikowano naklejany płaski guzek (ryc. 58: 11) Odkryto także fragment walca z gliny prawdopodobnie nóżki od figurki antropomorficznej.

OBIEKT 479

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 260 × 151 cm i głębokości 80 cm (ryc. 13: 3). W wypełnisku znaleziono 212 fragmentów ceramiki z ponad 10 naczyń grubościennych i ponad 20 naczyń cienkościennych. Dodatkowo odkryto 3 krzemienie, 14 kości oraz siekierkę kamienną (ryc. 60: 9). Naczynia grubościenne były zdobione w typowy sposób dla KCWR. Zidentyfikowano 4 guzy w tym podwójne (ryc. 60: 7), 9 fragmentów ornamentowanych odciskami palca lub szczypaniem w różnych układach (ryc. 60: 2, 6) oraz jedno naczynie grubościenne zdobione kątowym ornamentem rytym z dołkami (ryc. 59: 15). Pod względem technologii anologicznie do innych obiektów w Kruszynie jedno naczynie wykonane jest z gliny z domieszką żwiru, a pozostałe z domieszką mineralną, szamotową lub roślinną. Morfologicznie naczynia grubościenne to czarki lub formy zbliżone do garnków. Wśród naczyń cienkościennych dominują naczynia w kształcie wycinka kuli oraz pojedyncze formy zbliżone do miseczek (ryc. 59: 6, 14), które ornamentowano ryciem w połączeniu z dołkami nutowymi. Część czarek posiada lekko zaznaczone szyjki (ryc. 59: 16; ryc. 58: 5). Linie ryte, podobnie jak w ob. 478, poza dwoma naczyniami (ryc. 60: 7) mają charakter kątowy (ryc. 59; 60: 5, 8) i obejmują całość lub większą część naczynia. Na naczyniach często widoczne podkreślenia jedną lub dwoma liniami rytymi pod wylewem (ryc. 60: 1, 8). Sporadycznie widoczne elementy uzupełniające v-kształtne z dołkami na końcach (ryc. 60: 8) typ. 230 wg J. Pyzel (2010). Ciekawe są także zakończenia linii rytych dość dużym dołkiem nutowym (ryc. 59: 17) Zidentyfikowano także naczynka zdobione liniami rytymi z gęsto umieszczonymi dołkami nutowymi owalnymi lub trójkątnymi (ryc. 59: 4, 9), oraz miseczki z trójkątnymi odciskami na brzuścach (ryc. 59: 6) zbliżonymi do stylu „šareckiego”. Morfologia naczyń pozyskanych z omawianego obiektu wskazuje na fazę późną (ryc. 59: 16; 60: 2, 5–6), kiedy w naczyniach obserwuje się występowanie delikatnych szyjek (R. Grygiel 2004, s. 641). Sposób ornamentowania z wykorzystaniem zróżnicowanych dołków nutowych w tym zbliżone do stylu „šareckiego” sugeruje przełom fazy klasycznej (nutowej) i późnej.

OBIEKT 491

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 310 × 170 cm i głębokości 70 cm. W wypełnisku znaleziono 5 fragmentów ceramiki. Były to niezdobione brzuśce z dwóch naczyń. Jedno z nich było grubościenne z domieszką roślinną, a drugie mniejsze cienkościenne bezdomieszkowe.

OBIEKT 493

Jama owalna wydłużona w typie glinianki przydomowej posiadała nieckowaty profil. Jej wymiary to 360 × 575 cm i 65 cm głębokości. W wypełnisku odkryto 34 fragmenty ceramiki pochodzące z co najmniej pięciu naczyń. Wszystkie można zaklasyfikować do ceramiki kuchennej, z czego jedno jest naczyniem grubościennym, a pozostałe cztery średniej grubości (ryc. 64: 1–3).

Najgrubsze z naczyń posiadało domieszkę roślinno-mineralną i zdobione było od połowy wysokości naczynia odciskami palca i paznokcia w układzie kątowym w połączeniu z guzami. Pod wylewem znajdował się co najmniej jeden rząd odcisków. Z naczyń średniościennych trzy posiadały guzy (ryc. 64: 3). Wszystkie posiadają ślady domieszki organicznej i szamotowej. Jeden z guzów był szeroki szczypany, kolejny dwurogaty z odciskiem pośrodku (ryc. 64: 2). Trzeci odkleił się od fragmentu ceramiki i nie można go zrekonstruować. W dwóch przypadkach widoczne są fragmenty odcisków paznokciowo-palcowych. Ostatni fragment to prawie cienkościenna czarka z odciskami palca pod wylewem i prawdopodobnie odchodzących odciskach w układzie kątowym (ryc. 64: 1).

OBIEKT 495

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 219 × 149 cm i głębokości 39 cm (ryc. 12: 3). W wypełniku znaleziono 40 fragmentów ceramiki z kilku naczyń oraz 7 krzemieni. Morfologicznie wszystkie naczynia to czarki. Zidentyfikowano jedno naczynie grubościennie zdobione odciskami paznokciowymi w kilku rzędach w układzie z owalnymi guzami z podwójnym odciskaniem palcowym lub zaszczypaniem (ryc. 64: 4, 5). Wykonane z gliny z organiczną domieszką. Naczynia cienkościennie wykonane były z gliny z niewielką ilością domieszki mineralnej. Zdobione były liniami rytymi zaokolonymi bez podkreślającej wylew linii rytej, być może z układem uzupełniającym w postaci odcinka z dołkami nutowymi w tym przypadku w kształcie nacięcia (ryc. 64: 6). Opisany wylew może łączyć się ze zdobionym naczyniem w części przydennej (ryc. 64: 7). Taki płaszczynowy sposób zdobienia jest często spotykany na ceramice z prezentowanego stanowiska.

OBIEKT 496

Jama owalna o nieckowatym profilu i wymiarach 171 × 110 cm i głębokość 30 cm. W wypełniku odkryto pozostałości, co najmniej dwóch naczyń. Jedno grubościennie z szorstką powierzchnią zewnętrzną bez ornamentów z domieszką drobnego żwiru. Drugie naczynie cienkościennie z małą domieszką szamotu zdobione podwójną, linią rytą z nieregularnymi dołkami nutowymi i odchodzącymi skośnie od niej kątowymi liniami rytymi (ryc. 64: 8).

OBIEKT 497

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 375 × 360 cm i głębokości 90 cm. W wypełniku znaleziono 28 fragmentów ceramiki, z co najmniej 7 naczyń i 2 rozcieracze kamienne i kilka kości. W obiekcie odkryto pozostałości przynajmniej dwóch naczyń cienkościennych zdobionych ornamentem rytym. Jedna z czarek ma co najmniej trzy linie ryte pod wylewem z dołkami nutowymi w układzie pionowym oraz zdobienie podwójnymi liniami rytymi odchodzącymi skośnie w kierunku dna (ryc. 64: 10, 13). Druga czarka wykonana z gliny z domieszką mineralną ma również ornament rytym bez podkreślenia poziomą linią rytą, ale za to z elementem uzupełniającym w kształcie litery V, dodatkowo zakończonej dołkami nutowymi (ryc. 64: 9) typ 230 wg J. Pyzel (2010). Pozostałości 5 naczyń grubościennych reprezentują czarki lub garnki. Jedno z naczyń zdobione jest wyciągniętymi owalnymi guzami wraz z odchodzącymi od nich odciskami palca (ryc. 64: 12), kolejne pionowym guzem pod wylewem, następne naczynia zdobione są odciskami palca lub paznokcia (ryc. 64: 11). W obiekcie odkryto także dwa kamienie granitowe, którym można określić jako rozcieracze oraz trzy fragmenty kości bydła – osobnik dorosły. Funkcja obiektu w związku z rozcieraczami i pozostałościami bydła może być związana z przetwórstwem zboża i mięsa.

OBIEKT 545

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 385 × 490 cm i głębokości 90 cm (ryc. 31: 1). W wypełniku znaleziono 28 fragmentów ceramiki z kilku naczyń oraz 7 kości. Wśród ceramiki wyróżniono 10 fragmentów zdobionych oraz 17 niezdobionych brzuśców oraz jedną krawędź. Materiał ceramiczny nie charakterystyczny i mocno rozdrobniony.

OBIEKT 1506

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 249 × 214 cm i głębokości 104 cm (ryc. 12: 3). W wypełniku znaleziono 92 fragmenty ceramiki w tym 62 grubościennie oraz 30 cienkościennych z co najmniej 6 naczyń i 6 zabytków krzemienych. W ornamentyce przeważały naczynia cienkościennie 26 fragmentów nad grubościennymi 10 fragmentów. W ceramice grubościennej najwięcej zidentyfikowano fragmentów z guzami – 7 sztuk (ryc. 77: 5–6, 11–12) oraz zdobień palcowych i paznokciowych prawdopodobnie w kombinacjach z guzami. Jedno naczynie grubościennie wykonane było z gliny z dużą domieszką żwiru i zdobione guzami i odciskami palcowymi.

W ceramice stołowej, która była dobrze zachowana, dominują linie ryte kątowe w różnych układach (ryc. 77: 2–3, 9, 13). Po za jednym naczyniem bezdomieszkowym z ornamentem krzywoliniowym i linią rytą pod wylewem (ryc. 77: 1). Na ceramice rejestrowano zróżnicowane „dołki nutowe” od trójkątnych (ryc. 77: 10) przez podłużne nacięcia na liniach rytach (ryc. 77: 1) po duże, koliste (ryc. 77: 9).

OBIEKT 1508

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 480 × 490 cm i głębokości 100 cm. W wypełniku znaleziono 52 fragmenty ceramiki z ponad dziesięciu naczyń oraz 32 kości zwierzęce. Dominuje ceramika grubościenna 39 fragmentów w tym 5 zdobionych m.in. brzeg czarki z guzem i odciskami palca (ryc. 78: 1), czarki z kombinacją okrągłego guzka i podłużnych odcisków na brzuścu (ryc. 78: 5) ornamentu zbliżonego do zdobień tzw. deszczowych związanych z fazą wczesną. Poza tym zidentyfikowano guz wklęsły (ryc. 78: 7), guz naklejany owalny (ryc. 78: 9) oraz fragmenty brzuśca z odciskami paznokcia (ryc. 78: 8). Nieco mniej jest fragmentów z kilku naczyń cienkościennych. Szczególnie ciekawa jest grupa z co najmniej jednego naczynia, bezdomieszkowego w typie czarki, zdobionego liniami rytymi kątowymi i odciskami nut (ryc. 78: 2–3, 6). Dodatkowo zidentyfikowano kilka naczyń z pojedynczymi liniami krzywoliniowymi. Zdobienia odpowiadają fazie klasycznej KCWR.

OBIEKT 1509

Jama dwuwarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 385 × 410 cm i głębokości 70 cm (ryc. 30: 2). W wypełniku znaleziono jedynie 4 fragmenty ceramiki pochodzące z dwóch naczyń. Fragmenty nieornamentowane jeden z dużą domieszką drobnego żwiru oraz pozostałe z dodatkiem szamotu oraz domieszki organicznej.

OBIEKT 1510

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 160 × 285 cm i głębokości 70 cm (ryc. 31: 2). W wypełniku znaleziono 27 fragmentów ceramiki z co najmniej 5 naczyń. Zidentyfikowano cztery fragmenty cienkościenne zdobione liniami rytymi z nieregularnymi dołkami nutowymi (ryc. 78: 12) oraz 23 ułamki ceramiki kuchennej zdobionej w jednym przypadku guzem podwójnym (ryc. 78: 13) lub odciskami palca (ryc. 78: 11). Na kilku fragmentach zidentyfikowano ślady smolistej substancji.

PRÓBA WSTĘPNEJ OCENY CHRONOLOGICZNEJ SKUPIENIA

Materiały z omawianej części stanowiska nie są zbyt liczne, ale posiadają wyraziste cechy, które pozwalają wypowiadać się o chronologii prezentowanej koncentracji obiektów. Najważniejszymi i decydującymi czynnikami jest bardzo rozbudowany charakter zdobnictwa rytego kąтового i zaokolonego w kombinacji ze zróżnicowanymi dołkami nutowymi oraz mniej czule zdobnictwo naczyń grubościennych. Najbliższe analogię dla omawianych materiałów znajdujemy np.: w Miechowicach stan. 4 w części młodszej stanowiska, w Wolicy Nowej, w Zagajewicach oraz na stanowisku 4 w Brześciu Kujawskim (R. Grygiel 2004). Szczególnie ważna jest obecność linii rytach podkreślających wylew naczynia, które wskazują na fazę klasyczną. Kilka elementów jak charakter nut i szyjki na niektórych naczyniach zbliża materiały z tego skupienia do fazy późnej co ostatecznie może sugerować datowanie tej części stanowiska na schyłek fazy klasycznej lub początki późnej czyli przełom 5000 – 4900 cal BC (R. Grygiel 2004, s. 641)

SKUPIENIE PÓŁNOCNO-WSCHODNIE (HEKTAR B, ARY 67, 76–79, 85–87, 90, 97, 99; HEKTAR D ARY 8, 10)

Obiekty zarejestrowane w południowej części hektara B oraz północnym skraju hektara D tworzą dość rozległe skupienie o powierzchni około 1500 m² złożone z 22 jam gospodarczych i kilku dołków postępujących przy jamach. Wydaje się, że obiekty te tworzą odseparowane gniazda złożone z czterech mikroskupień po trzy jamy, przy których zarejestrowano wzmiankowane powyżej dołki oraz dwóch skupień po dwie jamy odpadkowe (ryc. 178). Z tej koncentracji materiału pozyskano 1467 fragmentów ceramiki

oraz 712 zabytków krzemiennych. Zidentyfikowano 24 wylewy, 1046 brzuśców, 518 brzuśców zdobionych, 9 uch i 35 den, kilka zabytków kamiennych oraz niezbyt liczne kości zwierzęce

OBIEKT 480

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 60 × 60 cm i głębokości 39 cm. W wypełniku znaleziono 7 fragmentów ceramiki z dwóch naczyń z domieszką mineralną z czego naczynie grubościennie ze znacznie grubszym żwirkiem. Jedno naczynie to grubościenna forma bez ornamentu z pionowo przekłutym uchem (ryc. 57: 8) a drugi to pojedynczy fragment brzuśca z podwójną linią rytą.

OBIEKT 481

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 210 × 131 cm i głębokości 59 cm. W wypełniku znaleziono 47 fragmentów ceramiki, z co najmniej 11 naczyń oraz 49 zabytków krzemiennych. Zidentyfikowano jedną formę naczynia grubościennego z domieszką żwiru i ornamentem szczypanym na brzuścu. Pozostałe formy to czarki zdobione liniami rytymi lub bez ornamentów. Cztery naczynia wykonane były w technologii szamotowo – mineralnej, dwa w mineralnej, a cztery bez domieszek. Zdobienia na ceramice stołowej typowe dla KCWR, czyli ornament kątowy (ryc. 61: 1, 5, 7) oraz krzywoliniowy (ryc. 61: 2, 6). W kilku przypadkach nie da się precyzyjnie określić charakteru ornamentu (ryc. 61: 3, 4). Datującym typem ornamentu są typowe dla fazy późnej nieregularne odciski ponad linią rytą podkreślającą brzeg naczynia (ryc. 61: 3). Pozostałe ornamenty ryte rejestrowane są na całej powierzchni poszczególnych naczyń (ryc. 61: 5–7). W jednym przypadku widoczny fragment układu uzupełniającego (ryc. 61: 2). W obiekcie zidentyfikowano także 28 fragmentów zawiązka dolnego zęba trzonowego bydła (3,5–5 lat, w trakcie wymiany uzębienia)

OBIEKT 482

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 115 × 145 cm i głębokości 45 cm (ryc. 17). W wypełniku znaleziono 19 fragmentów ceramiki z trzech naczyń. Jedno to czarka cienkościenna bezdomieszkowa z krzywoliniową linią rytą w niektórych miejscach podwójną. Drugie naczynie cienkościennie to czarka z domieszką mineralną i szamotową zdobiona głęboko rytą u-kształtną linią w układzie geometrycznym, kątowym i owalnymi dołkami nutowymi na załamaniach oraz z podkreśleniem brzegu naczynia pojedynczą linią rytą (ryc. 61: 8–10). Ostatnie naczynie to dwa fragmenty grubościennego naczynia z domieszką żwiru.

OBIEKT 484

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 200 × 270 cm i głębokości 55 cm (ryc. 17). W wypełniku znaleziono 181 fragmentów ceramiki z ponad 15 naczyń, 2 fragmenty plastyki figuralnej (ryc. 62: 17–18) oraz 20 krzemieni. Ilość naczyń w tym obiekcie trudna jest do oszacowania. Przeważa ceramika cienkościenna, jedynie około 3–5 naczyń można uznać za grubościennie, w tym jedno z pionowo wyciągniętym guzem w partii wylewu (ryc. 62: 2). Wśród pozostałych naczyń zwraca uwagę forma z płaskim rozlanym guzem współwystępującym z ornamentem szczypanym (ryc. 62: 5). Poza tym zarejestrowano kilka pionowo przekłutych uszek z amforek cienkościennych (ryc. 62: 6–9) wraz z guzami (ryc. 62: 4–5, 10–11, 15–16).

Wśród naczyń cienkościennych zwracają uwagę fragmenty trzech naczyń z ornamentem wstęgi wypełnianej w jednym przypadku odcisków szerokich prostopadłych do jej przebiegu (ryc. 62: 12) w drugim delikatniejszych ukosnych (ryc. 62: 13) a w trzecim rzadko umieszczonych odcisków prostokątnego narzędzia pomiędzy liniami rytymi z nutami. Analogiczny charakter zdobienia odkryto na stanowisku 1 w Zagajewicach (R. Grygiel 2004, s. 456, 468). Interesujący jest również fragment brzuśca z kątową linią rytą oraz nutkami trójkątnymi usytuowanymi gęsto po jednej ze stron rycia (ryc. 62: 14). Taki ornament zbliżony jest do stylu „šareckiego” wiązanego generalnie z materiałami późnymi. Należy także wspomnieć o naczyniach zdobionych potrójnymi liniami rytymi z dużymi dołkami nutowymi (ryc.

62: 1, 3). Analogie dla takich materiałów znajdujemy m.in. w Smółsku stanowisko 4 (R. Grygiel 2004, s. 257–274).

Naczynia cienkościenne są słabo zachowane, często rozwarstwione z bardzo delikatnym ryciem niezidentyfikowanym narzędziem, być może krzemieniem, co wydaje się mieć związek z bardzo małą grubością ścianek naczyń. Należy się odnieść również do plastyki figuralnej, z której obie formy zdobione dookolnym ryciem mają analogie na stanowisku 4 w Miechowicach (R. Grygiel 2004, s. 439).

OBIEKT 485

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 195 × 250 cm i głębokości 75 cm (ryc. 17). W wypełnisku znaleziono 5 fragmentów ceramiki z trzech naczyń oraz jeden zabytek krzemienisty. Jeden fragment pochodzi z naczynia grubościennego z domieszką organiczną i mineralną; kolejny drobny z naczynia cienkościennego bezdomieszkowego, a trzy ze strefy przydennej naczynia z gliny bez domieszek, zdobionego prawdopodobnie kątowymi liniami rytymi.

OBIEKT 487

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 290 × 325 cm i głębokości 90 cm (ryc. 12: 1). W wypełnisku znaleziono 167 fragmentów ceramiki z co najmniej 11 naczyń oraz 45 zabytków krzemienistych.

Wśród fragmentów dominują ułamki z 3 do 5 naczyń grubościennych. Pozostałe 6 naczyń to formy cienkościenne. Część z nich jest trudna do zaklasyfikowania, gdyż niektóre fragmenty wykonane w typowej technologii naczyń kuchennych mają dość cienkie ścianki. Również na kilku dość grubych fragmentach zarejestrowano ornamenty ryte oraz technologię z małą ilością domieszki mineralnej i szamotowej lub bez domieszki, co jest typowe dla ceramiki stołowej. Jeden fragment cienkościenny pochodzi z amfory, a pozostałe są typowymi czarkami (ryc. 63: 1, 7) lub misami (ryc. 63: 4).

Również naczynia grubościenne wykazują cechy czarek lub mis (ryc. 63: 2–3). Zdobienia na naczyniach grubościennych ograniczają się do guzów owalnych długich i okrągłych wklęsłych oraz okrągłych, a także jednego uszka (ryc. 63: 8). Naczynia cienkościenne zdobione były liniami rytymi z lekką przewagą linii kątowych w różnych układach (ryc. 63: 1, 9) nad zaokolonymi (ryc. 63: 5–6). Oprócz tego zarejestrowano jedno naczynie zdobione układem rytych odcinków z owalnymi odciskami nut na ich końcach. Naczynie zdobione w zbliżony sposób odkryto w gliniance 1 na stan. 4 w Smółsku (R. Grygiel 2004, s. 277).

OBIEKT 489

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 190 × 300 cm i głębokości 30 cm (ryc. 12: 2). W wypełnisku znaleziono 145 fragmentów ceramiki z ponad dwudziestu naczyń oraz 76 zabytków krzemienistych i zęby zwierzęce.

Dominują ułamki cienkościennych naczyń co najmniej 15 sztuk, z typowymi dla tego stanowiska domieszkami szamotu, mineralną lub bez domieszek, zdobione liniami rytymi i w jednym przypadku dodatkowo odciskami lub nakłuciami stempelka tzw. wypełnianą wstęgą (ryc. 63: 13). Najwięcej jest linii rytych zaokolonych, a tylko sporadycznie linie kątowe. Niezbyt często widoczne także dołki nutowe (ryc. 63: 10, 12–13, 15–16), a jeśli są czytelne to niekiedy przebiegają postacią nieregularną (ryc. 63: 18). Dodatkowo rozmieszczane są często po za strefą linii rytych (ryc. 63: 10, 15). Jedno z naczyń zdobione było ornamentem potrójnej wstęgowej linii rytym.

Naczynia grubościenne głównie z domieszką roślinno – mineralną zaopatrzone są w guzy (ryc. 63: 11) oraz ornament szczypany (ryc. 63: 14). Wyjątkowymi znaleziskami są także dwie małe miseczki bez ornamentów (ryc. 63: 17). Jeden fragment od naczynia z domieszką żwiru.

OBIEKT 721

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 230 × 335 cm i głębokości 50 cm (ryc. 20: 1). W wypełnisku znaleziono 306 fragmentów ceramiki i 243 zabytki krzemienne. Z powodu mocnego rozdrobnienia materiału trudna do określenia jest liczba odkrytych naczyń w obiekcie, które ostrożnie można

szacować na 20 sztuk, z czego osiem naczyń należałoby do ceramiki kuchennej, zaś 12 do ceramiki stołowej. Z naczyń grubościennych najłatwiej dało się wydzielić fragmenty pojemnika z wyodrębnioną szyjką wykonanego w technologii „gruzowej” (ryc. 66: 11) oraz pozostałe formy wykonane z gliny z domieszką roślinną, roślinno – szamotową oraz bez domieszek. Zdobnictwo na naczyniach grubościennych nie odbiega od kanonu znanego z prezentowanego stanowiska. Najczęściej są to pojedyncze guzy oraz odciski palca i paznokcia (ryc. 66: 12), niekiedy wspólnie na naczyniu (ryc. 66: 10). Poza jedną formą, którą można określić jako garnek, pozostałe to czarki.

Naczynia cienkościennie są bardziej zróżnicowane. Szczególnie interesująca jest grupa naczyń stołowych, drobnych rozmiarów wykonana w technologii naczyń grubościennych, w tym jedno w technologii „gruzowej” zdobione podobnie jak ceramika kuchenna (ryc. 66: 13–17). Dwa naczynia cienkościennie, w związku z wyodrębniającą się szyjką, można określić jako garnki lub puchary (ryc. 66: 1, 4), jedno jako amforę (ryc. 66: 7). Wśród pozostałych naczyń zwraca uwagę forma o lekko esowatym profilu zdobiona odcinkami rytymi z dołkami na końcach (ryc. 66: 8–9). Pozostałe formy to czarki zdobione w sposób klasyczny linią rytą wstęgową z elementami uzupełniającymi w kształcie rytych odcinków z dołkami na końcach typ 112 wg J. Pyzel (2010). Jedna z czarek zdobiona jest linią rytą wstęgową wraz z owalnymi oraz trójkątnymi odciskami pod wylewem, być może schodzącymi za linią rytą w dół naczynia (ryc. 64: 3) a na brzuścu jednego z naczyń widoczne jest oryginalne połączenie lub zakończenie linii rytym (ryc. 66: 18). Na kolejnym z naczyń widoczny jest guz (ryc. 66: 2) oraz dwurogate ucho (ryc. 66: 19).

OBIEKT 725

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 280 × 250 cm i głębokości 110 cm (ryc. 13: 4). W wypełnisku znaleziono 86 fragment ceramiki z czterech naczyń z domieszką roślinną lub bez domieszek. Dwa zidentyfikowane naczynia to formy grubościennych czarek zaopatrzone w płaskie guzy, niekiedy wklęsłe lub podłużne (ryc. 65: 7–9). Pozostałe dwa naczynia to brzuśce prawdopodobnie czarek zdobionych liniami rytymi jedna z domieszką roślinną i zaokoloną linią rytą (ryc. 65: 10) a druga bez domieszek z linią rytą pod wylewem z odciskami dołków nutowych i spiralą na brzuścu.

OBIEKT 728

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 270 × 180 cm i głębokości 60 cm. W wypełnisku znaleziono 34 fragmenty ceramiki z dwóch naczyń oraz 8 zabytków krzemienych. Oba naczynia są cienkościennie zdobione liniami rytymi jedna krzywolinijną z układem uzupełniającym podwójnych odcinków rytym na końcach z dołkami nutowymi (ryc. 65: 2, 4) typ 110 wg J. Pyzel (2010).

Drugie naczynie zdobione było linią rytą, prawdopodobnie kątową z dużymi okrągłymi lub owalnymi dołkami nutowymi (ryc. 65: 3, 5).

OBIEKT 729

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 305 × 290 cm i głębokości 78 cm. W wypełnisku znaleziono 19 fragmentów ceramiki i jeden krzemień. W materiale zidentyfikowano pozostałości co najmniej trzech naczyń. Jedno cienkościennie z gładką powierzchnią zewnętrzną i grafitowej powierzchni zdobione linią rytą i drugie bez ornamentów z domieszką mineralną.

Ostatnie naczynie jest grubościennie z domieszką roślinną i zdobione guzami okrągłymi lekko wklęsłymi oraz co najmniej jednym owalnym, wyciągniętym.

OBIEKT 730

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 300 × 260 cm i głębokości 30 cm, w której wypełnisku znaleziono 53 fragmenty ceramiki z co najmniej 10 naczyń.

Dwa z nich były to naczynia grubościennie jedno z domieszką szamotową, a drugie mineralną. Nie zidentyfikowano zdobień. Pozostałe naczynia należą do grupy cienkościennych stołowych. Jedno z nich jest to niezdobiona forma z wyodrębnioną szyjką przypominająca amforę lub pucharek, bardzo delikatnej roboty z uszkiem przekłutym poziomo (ryc. 65: 11–12). Pozostałe fragmenty kilku naczyń do-

starczyły klasycznych zdobień rytych, liniowych, kątowych z licznymi dołkami nutowymi w różnych kombinacjach (ryc. 65: 13–14) oraz np.: linii rytej podwójnej w typie niewypełnionej wstęgi (ryc. 65: 15). Analogie dla amforki oraz naczyń silnie zdobionych znajdujemy na stanowisku w Miechowicach stan. 4 w jamie 7 oraz 12 (R. Grygiel 2004, s. 391 – 403)

OBIEKT 731

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 320 × 200 cm i głębokości 46 cm w której wypełnisku znaleziono 20 fragmentów ceramiki.

W materiale zidentyfikowano co najmniej cztery naczynia, z czego jedno udało się zrekonstruować w części przydennej. Była to prawdopodobnie czarka wykonana w technologii szamotowej zdobiona układem poziomych cienkich, dookólnych linii rytych wraz z dużymi kolistymi dołkami nutowymi (ryc. 65: 16). Odległe analogie dla tego typu zdobienia odnajdujemy na stanowisku 3 w Brześciu Kujawskim w jamie 827, w Wolicy Nowej w niszy A glinianki 2 oraz w Miechowicach stan. 4 jama 19 (R. Grygiel 2004, s. 154, 407, 497). Forma z Kruszyna różni się szczególnie od brzeskiej w pewnych aspektach m.in. delikatnością wykonania ale sposób zdobienia jest bardzo podobny. Oprócz tego zidentyfikowano fragmenty brzuśców naczyń: grubościennego z domieszka roślinną, naczynia w technologii szamotowo-mineralnej oraz pionowo przekłute uszko.

OBIEKT 738

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 155 × 149 cm i głębokości 90 cm. W wypełnisku znaleziono 8 fragmentów ceramiki, z co najmniej trzech naczyń z domieszką mineralną lub roślinną. Są to niecharakterystyczne fragmenty brzuśców.

OBIEKT 739

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 210 × 130 cm i głębokości 25 cm. W wypełnisku znaleziono 11 fragmentów ceramiki z czterech naczyń z domieszką mineralną i roślinną lub wyłącznie roślinną. Wśród nich jeden pochodzący z grubościennego naczynia ze zdobieniem odciskami palca, zaś pozostałe to niecharakterystyczne fragmenty brzuśców.

OBIEKT 743

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 320 × 200 cm i głębokości 95 cm (ryc. 14: 1). W wypełnisku znaleziono 142 fragmenty ceramiki z co najmniej 19 naczyń, siekierkę kamienną w formie dłuta (ryc. 67: 15) w typie płaskiego kopyta szewskiego (R. Grygiel 1976) oraz 196 krzemieni. Nie zidentyfikowano naczyń grubościennych, jedynie 5 form odpowiada charakterem zdobnictwa i technologią naczyniom kuchennym. Pierwszym, zrekonstruowanym w całości jest mała czarka z domieszką mineralną zdobiona guzami i odciskami paznokcia pod wylewem i odciskami palcowo-paznokciowymi poniżej wylewu aż do dna (ryc. 67: 2). Kolejne w pełni zrekonstruowane naczynie to czarka z domieszką roślinną zdobiona kolistymi guzami rozmieszczonymi wertykalnie pod wylewem i na brzuścu oraz łączącymi dolne rzędy z górnymi odciskami palcowo-paznokciowymi. Dodatkowo pod wylewem zidentyfikowano podobne odciski paznokciowo-palcowe (ryc. 67: 12). Pozostałe naczynia kuchenne są to fragmenty trzech naczyń, na których w dwóch przypadkach zidentyfikowano zdobienia palcowe i szczypane (ryc. 67: 7–8). Wśród ornamentów naczyń cienkościennych widoczne jest zróżnicowanie na zdobienia kątowe w kształcie zygzaka z dołkami na łączniach (ryc. 67: 3–5) z analogią w Miechowicach stan. 4, jama 5 (R. Grygiel 2004, s. 423) oraz z ornamentami strefowymi liniowymi z dużymi dołkami (ryc. 67: 10–11,13), a także wstęgowe krzywolinijne, na części których zidentyfikowano także zdobienia uzupełniające w kształcie plusa z odciskami dołków nutowych (ryc. 67: 1) rozbudowany typ 950 wg J. Pyzel (2010), v-kształtna linia ryta z czterema dołkami na końcach, załamaniu i pomiędzy liniami rytymi (ryc. 67: 9) typ 256 wg J. Pyzel (2010) oraz podwójne linie ryte (pałeczki) z odciskami dołków i dołkami nutowymi pomiędzy nimi (ryc. 67: 6), nie występuje w typologii J. Pyzel). Pojedynczo zidentyfikowano także podwójną linię rytą pod wylewem. Od dołków na dolnej linii kątowo odchodzą linie ryte (ryc. 67: 4).

Na kilku fragmentach wystąpiła pojedyncza linia ryta (ryc. 67: 1–3) a na kilku naczyniach nie zarejestrowano linii podkrawędnej (ryc. 67: 6, 9–11). Dołki nutowe są zróżnicowane od dużych owalnych (ryc. 67: 9, 11) po małe kolisty (ryc. 67: 6, 10) Zidentyfikowano, także jeden bardzo drobny fragment z odciskami drobnego narzędzia pomiędzy liniami rytymi czyli ornament tzw. wypełnianej wstęgi. W obiekcie wystąpił także fragment obrobionej kości określonej, jako okładzina lub odpad poprodukcyjny (ryc. 67: 14).

OBIEKT 744

Jama jednowarstwowa o zarysie kolistym i wymiarach 120 × 120 cm i głębokości 43 cm. W wypełnisku znaleziono 1 fragment ceramiki z domieszką mineralną.

OBIEKT 995

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 305 × 210 cm i głębokości 60 cm (ryc. 16: 1). W wypełnisku znaleziono 121 fragmentów ceramiki, z co najmniej 18 naczyń oraz 4 zabytki krzemienne. W materiale dominuje ceramika cienkościenna, z co najmniej 12 naczyń. Wszystkie są czarkami lub misami poza jednym przypadkiem ewidentnej amforki (ryc. 70: 5). Jako domieszka dominuje niewielka ilość piasku lub innych substancji mineralnych lub szamotu, a w kilku przypadkach prawie nie da się rozpoznać domieszki. Jeden fragment pochodzi z naczynia bezdomieszkowego o charakterystycznej mączystej strukturze. Gлина do wykonania trzech naczyń grubościennych posiadała większą ilość domieszki organicznej, jedno naczynie wykonane było z domieszką żwiru, a dwa z domieszką mineralną i szamotową. Ciekawe jest to, że dwa z naczyń kuchennych są niezbyt grube, zbliżone do naczyń cienkościennych, jednak technologicznie odstają od naczyń stołowych (ryc. 70: 5). W ornamentyce naczynia grubościenne zdobione są odciskami palca i paznokcia w kombinacjach z guzami owalnymi lub okrągłymi (ryc. 70: 4–6) lub posiadają uszka na brzuścu (ryc. 70: 5). Jedno naczynie, które może być zaliczone do naczyń grubościennych posiada ślady linii rytej. Na ceramice cienkościennej występują ornamenty ryte oraz pojedynczo plastyczne w postaci guzów i szczypania (ryc. 70: 9). Ryte zdobienia kątowe (ryc. 70: 1, 8) oraz wstęgowe (ryc. 70: 2, 7) występują w zbliżonych proporcjach z lekką przewagą linii rytých krzywoliniowych. Zwracają uwagę dość regularne zdwojone lub potrójne linie ryte z owalnymi dołkami nutowymi (ryc. 70: 1, 7). Analogią dla potrójnej linii rytej mogą być naczynia z jamy 19a z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004 s. 405–419). Ciekawa jest także mała miseczka bez ornamentów (ryc. 70: 3). Pojedynczo wystąpiły także charakterystyczne podkreślenia brzegu poziomą linią rytą choć dominuje brak podkreślenia (ryc. 70: 1–2). Widoczny jest także jeden rodzaj układu uzupełniającego w postaci zdwojonej, krótkiej linii rytej zakończonej dołkami nutowymi (ryc. 68: 2) typ 112 wg J. Pyzel (2010).

OBIEKT 1004

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 145 × 140 cm i głębokości 60 cm (ryc. 16: 1). W wypełnisku znaleziono 50 fragmentów ceramiki, z co najmniej 12 naczyń oraz 3 zabytki krzemienne. Cztery z nich to naczynia cienkościenna, z czego trzy zdobione są liniami rytymi kątowymi oraz wstęgowymi (ryc. 69: 8–11). Wszystkie naczynia z tej kategorii wykonane z niewielką domieszką mineralną, szamotową lub bez domieszek. Osiem naczyń grubej roboty, podobnie jak naczynia stołowe, to czarki. Pod względem technologii jedno naczynie wykonane z wyraźną grubszą domieszką mineralną żwiru, pozostałe z domieszką roślinną lub mineralną piaskową. W zdobieniach widoczne pojedyncze guzy (ryc. 69: 7) oraz ornament palcowy odciskany i szczypany.

OBIEKT 1005

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 85 × 60 cm i głębokości 30 cm (ryc. 16: 1). W wypełnisku znaleziono 7 fragmentów ceramiki z trzech naczyń, w tym jednego cienkościennego wykonanego z gliny z domieszką mineralną oraz dwóch naczyń grubościennych z domieszką mineralną oraz roślinną. Jedno z naczyń grubościennych to czarka bez zdobień, zaś drugie to fragment guza z innego

naczynia kuchennego. Dwa fragmenty cienkościenne zdobione są licznymi liniami rytymi zaokolonymi z odciskami klasycznych dołków nutowych.

OBIEKT 1008

Jama jednowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 240 × 290 cm i głębokości 70 cm (ryc. 20: 1). W wypełnisku znaleziono 10 fragmentów ceramiki z dwóch naczyń. Jedno to dno naczynia grubościennego z domieszką mineralną i roślinną, a drugi to brzusiec czarki zdobionej liniami rytymi kątowymi i zaokolonymi zakończonymi prostokątnie. Czarka z domieszką mineralną (ryc. 69: 12).

PRÓBA WSTĘPNEJ OCENY CHRONOLOGICZNEJ SKUPIENIA

Materiały z omawianej części stanowiska są dość liczne i posiadają kilka bardzo wyrazistych elementów, które pozwalają wypowiadać się o chronologii. Najważniejszymi i decydującymi czynnikami są zróżnicowane typy nut, które występują na ceramice, w tym późne. Dodatkowo zidentyfikowano sposób formowania brzegów naczyń z delikatną szyjką, który jest uznawany za cechy fazy późnej. Charakter zdobnictwa części naczyń cechujący się „barokiem” linii rytych (np.: ryc. 60: 5, 8; 61: 7), także wskazuje raczej na młodsze fazy KCWR choć część naczyń znajduje się wciąż w kanonie fazy klasycznej czyli nutowej (ryc. 65: 16). Generalnie można strefę północno-wschodnią datować nie wcześniej niż na schyłek fazy klasycznej (IIb) oraz początek fazy późnej (III) czyli podobnie do innych koncentracji z północnej części stanowiska.

SKUPIENIE POŁUDNIOWE (HEKTARY C, D, E I F)

Obiekty zarejestrowane w części południowej stanowiska w hektarach C, D, E i F tworzą charakterystyczne koncentracje jam, glinianek oraz dołków (ryc. 178), które można określać, jako domy z podwórzem (R. Grygiel 1986). Skupienie, które być może w niewielkiej części znajduje się poza pasem przewidzianym do badań ma powierzchnię nieco ponad 0,5 hektara. W wypełniskach obiektów znaleziono 4744 fragmenty ceramiki oraz 380 zabytków krzemiennych. Dodatkowo w niektórych obiektach odkryto fragmenty kości zwierzęcych, a także pojedyncze przedmioty kamienne takie jak cioselka, rozcieracze oraz różnego rodzaju podkładki kamienne czy żarna. Obiekty w dalszej części zostaną przedstawione w poszczególnych hektarach.

HEKTAR C

OBIEKT 2

Jama jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 206 × 150 cm i głębokości 21 cm. W wypełnisku znaleziono 1 fragment ceramiki KCWR.

OBIEKT 59

Glinianka jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 520 × 390 cm i głębokość 60 cm (ryc. 9: 1), w wypełnisku której odkryto 90 fragmentów ceramiki z co najmniej 7 naczyń i 41 zabytków krzemiennych oraz kilka fragmentów polepy (ryc. 41: 5). Trzy naczynia były pojemnikami tzw. kuchennymi, grubościennymi z czego dwa wykonane z gliny z domieszką roślinną, a jedno naczynie z domieszką „gruzową”. Dwa z trzech naczyń były niezdobione i nie da się określić ich morfologii. Jedno z całą pewnością reprezentuje kategorię niezdobionych pucharów lub amfor (ryc. 41: 1). Naczynia cienkościenne wykonane są zgodnie z tradycyjnymi recepturami z domieszką mieszaną, mineralno szamotową oraz z gliny bez domieszek. Widoczne są typowe dla tego stanowiska ornamenty ryte zaokolone z dużym dołkiem nutowym na zakończeniu linii rytej (ryc. 41: 2) jak i kątowe (ryc. 41: 4). Na jednym z naczyń widoczna jest dookolna linia ryta pod wylewem od której odchodzą skośne linie ryte na brzuścu (ryc. 41: 3).

OBIEKT 70

Dołek posłupowy jednowarstwowy o zarysie kolistym i rozmiarach 32 × 32 cm i głębokość 21 cm. W obiekcie odkryto dwa bardzo drobne, niezdobione fragmenty ceramiki KCWR.

OBIEKT 71

Dołek posłupowy jednowarstwowy o zarysie kolistym i rozmiarach 32 × 36 cm i głębokość 18 cm. W obiekcie odkryto 3 fragmenty niezdobionych brzuśców pochodzących z ceramiki kuchennej KCWR.

OBIEKT 77

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym, profilu nieckowatym i rozmiarach 340 × 360 cm i głębokość 80 cm. W wypełniku odkryto 63 fragmenty ceramiki z co najmniej 9 naczyń, 3 kości, 3 zabytki krzemienne oraz fragment belemnitu (ryc. 41: 10). Fragmenty sześciu naczyń pochodzą z ceramiki kuchennej wykonanej z gliny z domieszką roślinną. Jedno z nich jest cienkościenne, a pięć klasycznych grubościennych, w tym trzy to części przydenne dużych naczyń. Jedno z nich może być łączone z półowalnym, podniesionym do góry guzem. Ornamentyka naczyń kuchennych ogranicza się do typowego zestawu z prezentowanego stanowiska tzn. odcisków paznokciowych na brzuscu (ryc. 41: 9) oraz kombinacji wysoko ustawionego owalno płaskiego guza z odciskami palcowymi pod wylewem wyłącznie w strefie podkrawędnej (ryc. 41: 7).

Co najmniej trzy naczynia stołowe posiadają ornamentykę rytą, zaś dwa fragmenty nie pozwalają na określenie form naczyń. Jeden z nich ma ciekawy ornament wypełnianej wstęgi oryginalnymi łezkowatymi odciskami (ryc. 41: 8), a drugi bardzo drobny w zachowanej części ma ornamentykę rytą krzywolinią złożoną, z co najmniej dwóch linii. Ostatnim naczyniem jest drobna amforka zdobiona ornamentem rytym, szerokim, wyraźnym, krzywoliniowym w układzie z pionowo przekłutym guzem, przez który przechodzi linia ryta w dół od przejścia szyjki w brzusec (ryc. 41: 6). Nieco większych rozmiarów zbliżoną amforkę odkryto na stanowisku 4 w Miechowicach w obiekcie 19 (R. Grygiel 2004, s. 409).

OBIEKT 139

Wielowarstwowa niszka w gliniance (ryc. 24) o zarysie owalnym i rozmiarach 185 × 300 cm i głębokość 45 cm. W wypełniku odkryto 95 fragmentów ceramiki z około 8 naczyń, 10 fragmentów polepy i 30 zabytków krzemiennych. Jedynie dwa naczynia były grubościenne, a pozostałe pochodzą, z co najmniej sześciu naczyń stołowych. Naczynia kuchenne wykonane były z gliny z domieszką organiczną, przy czym jedno to bardzo gruby fragment przydenne prawdopodobnie z bardzo dużego naczynia zasobowego a druga to typowa czarka z ornamentem paznokciowym pod wylewem i okrągłym wklęsłym guzem (ryc. 42: 6).

Naczynia cienkościenne dzielą się na dwie grupy technologiczne. Naczynia z wyraźną domieszką mineralną oraz z małą ilością piasku prawie bezdomieszkowe. Wszystkie są czarkami. Różni je również sposób ornamentowania. Naczynia szorstkie mineralne mają znacznie uboższy sposób zdobienia. Na jednym z naczyń czytelny jest układ kątowy tuż przy strefie przydennej. Może być on związany z podkrawędną dookólną linią rytą oraz z dużym owalnym dołkiem nutowym (ryc. 42: 4). Pozostałe fragmenty mają ornamenty krzywoliniowe (ryc. 42: 5, 7). Linie ryte są rzadko rozmieszczone lub pojedyncze. Druga grupa ma znacznie bardziej rozbudowany sposób ornamentowania z linią, rytą podkreślającą wylew oraz odchodzącymi od nich liniami pod kątem, rytymi potrójnymi, podwójnymi i pojedynczymi. Naczynia różnią się wielkością. Są małe z linią tuż pod wylewem (ryc. 42: 1) oraz większe z linią znacznie niżej oraz o innej tektonice tzn. zbliżone do mis (ryc. 42: 3). Zidentyfikowano także jeden fragment z podwójną rozstrzeloną linią rytą (ryc. 42: 2).

OBIEKT 197

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 245 × 140 cm i głębokość 45 cm. W wypełniku odkryto 39 fragmentów ceramiki z 5 naczyń, pięć zabytków krzemiennych i kilkanaście kości zwierzęcych.

Dwa naczynia kuchenne zostały wykonane z gliny z domieszką mineralno-organiczną. Jedno z nich prawie w całości zrekonstruowane jest formą smukłej amfory z uchami pionowo przekłutymi na przejściu szyjki w brzusiec. Naczynie o wysokości około 25 cm niezdobione (ryc. 45: 12). Drugie naczynie jest to cienkościenne czarka, zdobiona zwykłym płasko owalnym guzem i delikatnymi odciskami paznokcia pod wylewem w czterech poziomach do wysokości guza. Trzy naczynia zaliczono do ceramiki stołowej, w tym dwa cienkościenne, a jedno średniościenne. Jeden fragment naczynia pochodzi prawdopodobnie z czarki zdobionej ornamentem kątowym z dołkami nutowymi na załamaniach linii rytych (ryc. 45: 11). Największa czarka odtworzona z dwóch fragmentów posiada ornament krzywoliniowy, skomponowany z trzech linii rytych i elementu uzupełniającego złożonego z dwóch łukowatych linii z trzema dołkami nutowymi na końcach (ryc. 45: 10). Jest to typ nie spotykany u J. Pyzel, ale zbliżony do typu 530, stąd ten układ należało by określić jako nowy podtyp 532. Ostatni fragment jest bardzo drobny i wybitnie cienkościenny o grubości zaledwie 3 mm bez ornamentów.

OBIEKT 198

Dołek posłupowy jednowarstwowy o zarysie owalnym i rozmiarach 80 × 50 cm i głębokości 31 cm. W wypełniku odkryto 4 fragmenty ceramiki, z czego jeden to krawędź, a pozostałe trzy to fragmenty niezdobionych brzuśców.

OBIEKT 218

Glinianka wielowarstwowa o zarysie nieregularnym i rozmiarach 420 × 230 cm i głębokości 65 cm. W wypełniku odkryto 21 fragmentów ceramiki z czterech naczyń, w tym jedno grubościenne z domieszką organiczną zdobione odciskami paznokciowymi, a drugie cienkościenne z ornamentem rytym ukształtnym z domieszką mineralną oraz kolejne dwa fragmenty naczyń kuchennych, z czego jedno posiada domieszkę żwiru, a drugie jest bez dodatkowych domieszek. Materiały mogą być zaliczone do fazy nutowej.

OBIEKT 317

Nisza w gliniance, jednowarstwowa o zarysie owalnym, o rozmiarach 240 × 170 cm i głębokości 70 cm. W wypełniku odkryto 47 fragmentów ceramiki z czterech naczyń oraz jedną kość zwierzęcą z nacięciami konsumpcyjnymi. Trzy naczynia pochodzą z grubościennych czarek, z których tylko jedna jest zdobiona. Udało się ją zrekonstruować w części krawędziowej, na której znajdował się układ geometrycznie ułożonych zaszczypań pomiędzy masywnymi okrągłymi guzami dodatkowo z odciskiem palca w środku w jednym przypadku ściśniętym (ryc. 50: 6).

Jeden fragment to przydenna część stołowego naczynia zdobionego delikatnymi rytymi liniami pionowymi (ryc. 50: 7) świadcząca o rozbudowanym charakterze zdobnictwa tzw. „barok ornamentacyjny”.

OBIEKT 374

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym o rozmiarach 190 × 390 cm i głębokości 90 cm (ryc. 24). W wypełniku odkryto 202 fragmenty ceramiki z około ośmiu naczyń, podkładkę kamienną oraz 91 fragmentów kości bydła.

Z czterech naczyń grubościennych wyróżnia się dużych rozmiarów, wysoka czarka wykonana z gliny z domieszką roślinno – mineralną zdobiona dużymi owalnymi guzami oraz ornamentem szczypanym odchodzącym od guza wertykalnie i horyzontalnie. Dodatkowo tuż pod wylewem widoczne jest analogiczne, dookolne szczypanie (ryc. 55: 8). Pośród dość licznych niezdobionych fragmentów grubościennych wyróżniają się guzy w tym wklęsłe (ryc. 55: 9), dwurogate (ryc. 55: 10) oraz z potrójnym wklęśnięciem (ryc. 55: 13), a także ucha przekłute pionowo (ryc. 55: 12).

Wśród ceramiki cienkościennej wydzielono cztery naczynia, z których wyróżnia się prawie w całości zrekonstruowana forma czarki zdobionej wstęgowym układem dwóch dość szeroko rozstawionych linii rytych bez nut, bez linii rytej pod wylewem jedynie układem uzupełniającym w typie rytych odcinków w kształcie łukowatej linii rytej „uśmiechu” (ryc. 55: 7) typ 500 wg J. Pyzel (2010) Fragmenty

zbliżonych naczyń znane są m.in. z Guźlina z jamy 1 oraz z Miechowic z glinianki 7 (R. Grygiel 2004, s. 241, 369). Podobne naczynia wystąpiły także w obiektach z omawianego stanowiska m.in. w niszach glinianek ob. 240 (ryc. 51) i ob. 167 (ryc. 42) czy w jamie 151 (ryc. 47). Odkryte zostały także pozostałości czarki wykonanej z gliny bezdomieszkowej z ornamentem potrójnej wstęgowej linii rytej oraz jedno naczynie z typowym dla omawianego stanowiska ornamentem rytym kątowym.

OBIEKT 790

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 124×120 cm i głębokości 41 cm. W wypełniku odkryto 13 fragmentów ceramiki z trzech naczyń oraz 2 zabytki krzemienne. Ceramika źle zachowana, wszystkie fragmenty cienkościennie, przy czym jeden pochodzi z naczynia kuchennego (ryc. 65: 17) z domieszką organiczną. Pozostałe dwa fragmenty mają ornament linii rytych zaokolonych, przy czym jedno naczynie (2 fragmenty) posiada domieszkę mineralną, a drugie jest bezdomieszkowe z ornamentem zbliżonym do spiralnego lub zwielokrotnionej linii rytej (ryc. 65: 18). Naczynia z ornamentem spirali wystąpiły na nieodległych stanowiskach m.in. w Brześciu Kujawskim stan. 4 w domu III i były związane z fazą późną.

OBIEKT 845

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 365×290 cm i głębokości 78 cm. W wypełniku odkryto 7 fragmentów ceramiki z trzech naczyń stołowych, z których jedno jest zdobione ornamentem rytym wstęgowym i mogłoby zostać zaliczone do naczyń grubościennych lub średniościennych, Pozostałe dwa naczynia to fragmenty niezdobione. Wszystkie z dodatkiem domieszki szamotowej i organicznej.

OBIEKT 1015

Nisza dwuwarstwowa w dużym owalnym obiekcie gliniankowym o zarysie owalnym o wymiarach 139×180 cm i głębokości 79 cm. W wypełniku znaleziono 14 fragmentów ceramiki z jednej cienkościennej czarki o wymiarach około 12 cm średnicy i niecałe 10 cm wysokości. Czarka wykonana z domieszką mineralną i zdobiona jest ornamentem siatki czyli krzyżujących się na całej powierzchni naczynia prostych linii rytych z dodatkowymi dołkami nutowymi na ich łączniach (ryc. 69: 13). Dokładną analogią jest czarka ze stan. 3 Brześciu Kujawskim z jamy 769 (R. Grygiel 2004, s. 174)

HEKTAR D

OBIEKT 4

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 380×310 cm i głębokości 81 cm (ryc. 11: 1). W wypełniku znaleziono 326 fragmentów ceramiki z co najmniej 17 naczyń, 50 zabytków krzemiennych, kilka kości ssaków nieoznaczonych, kość owcy/kozy oraz kość łokciową psa. Poza kilkudziesięcioma większymi fragmentami materiał w obiekcie mocno rozdrobniony. Zdecydowana przewaga fragmentów ceramiki kuchennej nad stołową choć wydaje się, że z omawianego obiektu pozyskano podobną ilość naczyń. Ciekawa jest zaobserwowana dysproporcja w liczbie naczyń niezdobionych i zdobionych ze znaczną przewagą tych pierwszych. Zaskakuje spora liczba fragmentów ceramiki z naczyń wykonanych w technologii „gruzowej”. Z tej gliny powstały co najmniej dwie masywne czarki grubościennie zdobione guzami pod wylewem (ryc. 37: 8) lub kombinacją guzów wraz z ornamentem szczypanym. Dodatkowo zidentyfikowano co najmniej dwa naczynka miniaturowe wykonane z tej samej gliny z domieszką gruzu. Takie naczynka można określić, jako naśladownictwa naczyń kuchennych. Pozostałe naczynia grubościennie wykonane są z gliny z domieszką organiczną lub mineralno-organiczną. Niekiedy widoczne drobne fragmenty tłuczonych naczyń. Zdobienia dość ubogie z wykorzystaniem samych guzów (ryc. 37: 9) lub guzów wraz z rzadko umieszczanym ornamentem szczypanym lub odciskanym palcowym lub paznokciowym (ryc. 37: 2, 5). Oprócz czarek zidentyfikowano także jedną formę misy.

Ceramika cienkościenna zdobiona jest prawie wyłącznie ornamentem rytym kątowym lub wstęgowym w kombinacji z odciskanymi dołkami nutowymi. Była wykonana w technologii szamotowej, mi-

neralno-szamotowej oraz z gliny bez domieszek. Wyróżniają się dwa naczynka miniaturowe wykonane z czystej masy ceramicznej, mające mączyste miękkie powierzchnie. Jedno jest zdobione delikatnymi liniami rytymi i gęsto ustawionymi małymi dołkami nutowymi w kształcie trójkątnym. Dodatkowo pod wylewem wystąpił zdwojony rząd takich samych odcisków (ryc. 37: 4). Drugie naczynie posiada odciski w typie dołków oraz delikatnego guza, (ryc. 37: 3). Analogie dla tego typu naczyń odnajdujemy w późnych zespołach np. z Brześcia Kujawskiego, Smólska oraz w Zagajewicach (R. Grygiel 2004, s. 229, 323, 462). Odciski trójkątnych nut nawiązują do stylu „šareckiego”. Na pozostałych naczyniach linie ryte są dość szeroko rozmieszczone a dołki nutowe dość duże, owalne lub okrągłe. Wszystkie krawędzie są podkreślone jedną (ryc. 37: 1), dwoma (ryc. 37: 7) lub trzema liniami rytymi pod wylewem. W jednym przypadku jest widoczny bardziej rozbudowany ornament ryty kątowy w kombinacji z dołkami nutowymi w strefie przydennej (ryc. 37: 10). Pozostałe naczynia były zdobione m.in. ornamentem spiralnym złożonym z trzech linii rytym (ryc. 37: 6), zdobieniem kątowym odchodzącym od zdwojonej linii rytej (ryc. 37: 7) lub są to drobne fragmenty z pojedynczymi liniami rytymi z dołkami, które niekiedy trudno przyporządkować do któregoś z typów ornamentu. Wśród materiałów kostnych zwraca uwagę kość psa, niezbyt częste odkrycie w obiektach najstarszych rolników z Kujaw (R. Grygiel 2004, s. 546).

OBIEKT 6

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 264×150 cm i głębokości 72 cm (ryc. 8: 1). W wypełniku znaleziono 141 fragmentów ceramiki z co najmniej 15 naczyń, 13 zabytków krzemiennych oraz 8 fragmentów kości ssaków. Z piętnastu naczyń trzy były naczyniami grubościennymi, z czego dwa są to fragmenty dużych pojemników zasobowych zdobionych guzami (ryc. 38: 6, 14) oraz ornamentem palcowo-szczypanym i guzami (ryc. 38: 4 – 5, 10) lub tylko szczypaniem pod wylewem (ryc. 38: 7 – 8). Oba wykonane w technologii roślinno-szamotowej. Ostatnie naczynie grubej roboty to przydenne fragment pojemnika wykonanego w technologii tzw. „gruzowej”.

Naczynia cienkościennie poza jednym okazem zdobione są ciągłym ornamentem rytym liniowym (ryc. 38: 12). Wyjątkowe jest drobne naczynko cienkościennie wykonane w technologii zbliżonej do naczyń kuchennych (roślinno-szamotowej) zdobione lekko uniesionym do góry guzem (ryc. 38: 13). Wśród naczyń cienkościennych siedem zdobionych jest ornamentem rytym kątowym (ryc. 38: 9), zaś pozostałe cztery krzywoliniowym często z wykorzystaniem dołków nutowych. Trzy z nich wykonane były z gliny bez domieszek, a pozostałe wykonano z gliny z domieszką mineralną i szamotową. W co najmniej jednym przypadku ornamenty ryte w połączeniu z dołkami nutowymi schodzą do przydennej partii naczyń pokrywając większą część lub całą powierzchnię naczynia (ryc. 38: 15). W dwóch przypadkach widoczne są ornamenty uzupełniające w kształcie litery „v” z dołkami nutowymi (ryc. 38: 1) typ 220 wg J. Pyzel (2006). W kilku przypadkach widoczne są linie ryte pod wylewem, w tym podwójna (ryc. 38: 2) oraz pojedyncza (ryc. 38: 3). Część naczyń zdobiona była prawie wyłącznie liniami rytymi ze sporadycznie wykorzystywanymi dołkami nutowymi (ryc. 38: 1). Taki materiał nawiązuje do fazy klasycznej nutowej, choć inne sposoby ornamentowania z zajmowaniem całej powierzchni naczyń (ryc. 38: 9, 11, 15) wskazują na młodszą część fazy klasycznej.

OBIEKT 7

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 410×205 cm i głębokości 75 cm. W wypełniku znaleziono 80 fragmentów ceramiki, dwa zabytki krzemienne oraz fragment kielicha kopalnej gąbki (Porifera), pochodzącej z osadów polodowcowych. W obiekcie materiał był mocno rozdrobniony i pochodził z kilku naczyń. Najciekawszymi elementami są naczynia cienkościennie zdobione liniami rytymi. Jedno z nich wykonane z gliny bez domieszek zdobione było ornamentem mieszanym kątowno-zaokolonym, płaszczyznowym dzielonym pionową linią na części i dodatkowo posiadajmy dołki nutowe. Przy wylewie widoczna linia ryta dookolna, od której odchodzą opisane elementy zdobnicze (ryc. 39: 1). Analogiczne formy ceramiki odkryte zostały m.in. w Miechowicach stan. 4 w jamie 12 oraz 19a (R. Grygiel 2004, s. 389, 415). Zarejestrowano także naczynie z podwójną linią rytą pod wylewem z odchodzącymi od niej prawdopodobnie kątowno liniami rytymi (ryc. 39: 2). Wystąpiły także pozostałości

naczyń grubościennych wykonanych z gliny z domieszkami roślinnymi i mineralnymi. Zdobione były klasycznie z wykorzystaniem guzów i ornamentów paznokciowych (ryc. 39: 3).

OBIEKT 10

Jama jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 340 × 235 cm i głębokość 25 cm (ryc. 8: 2). W wypełniku odkryto 292 fragmenty ceramiki z co najmniej 12 naczyń. Podobnie jak np.: w obiekcie 4 duże rozdrobnienie materiału ceramicznego oraz dysproporcja w liczbie fragmentów zdobionych i niezdobionych ze znaczną przewagą kawałków bez ornamentów. Sześć naczyń zidentyfikowano, jako cienkościennie, a pozostałe to formy kuchenne.

Ceramika grubościenna była wykonana z gliny z domieszką szamotowo-organiczną lub wyłącznie organiczną. Na czarkach występowały zdobienia typowe dla KCWR złożone z kombinacji ornamentów paznokciowych i guzów lub ornamentów szczypanych z obecnością guza (ryc. 39: 5; 40: 5,7). Zidentyfikowano także trzy inne formy ceramiki, w tym dwie zbliżone do amfor, słabo zdobione (ryc. 39: 7) w jednym przypadku z ornamentem w strefie brzuścowej połączonej z guzem lub uchem i z negatywem po uchu na przejściu szyjki w brzusec (ryc. 39: 8). Z ostatniego naczynia zidentyfikowano fragmenty niezdobionego wylewu szerokootworowej misy (ryc. 40: 1)

Ceramika cienkościenna wykonana była z gliny z domieszką mineralno szamotową lub bez domieszek. Kilka naczyń zidentyfikowano na podstawie pojedynczych fragmentów z swoistym układem ornamentów lub dzięki różnej grubości ścianek. Dwa naczynia cienkościennie udało się w dużej części zrekonstruować, a kilka również pozwala na określenie ich morfologii. Wydaje się, że wszystkie naczynia były czarkami (ryc. 39: 4, 6; 38: 2–4, 6). Prawie w $\frac{3}{4}$ udało się zrekonstruować czarkę zdobioną ornamentem spiralnym w układzie z dołkami odciskanymi ułożonymi w pięciu liniach pionowych i dwóch poziomych. Część z dołków nachodzi na linie ryte w stylu dołków nutowych, a część znajduje się pomiędzy liniami. Dodatkowo wystąpiły układy uzupełniające w postaci „V” – kształtnych linii rytych z dołkami na końcach i na dolnym łączniku (ryc. 39: 4). Z dwóch układów czytelnych na naczyniu jeden odpowiada typowi 220 a drugi bardziej przypomina typ 570 wg J. Pyzel (2010). Podobna czarka została odkryta w Falborzu stan. 1 w jamie drugiej (R. Grygiel 2004, s. 348) Kolejnym naczyniem zrekonstruowanym jest czarka z ornamentem segmentowym złożonym z pojedynczej linii rytej zawierającej się do środka (ryc. 39: 6). Widoczny jest także układ uzupełniający w postaci łukowatego odcinka z dołkami nutowymi na jego końcach, typ 520 wg. J. Pyzel (2010). Pozostałe pojedyncze fragmenty pokazują, że w obiekcie znalazły się fragmenty naczyń z ornamentem podkrędnym dookołnym złożonym z pojedynczej (ryc. 40: 4) lub podwójnej linii rytej. Inne ułamki ukazują krótkie fragmenty ornamentu, który jest trudny do określenia. Można ogólnie powiedzieć, że zidentyfikowano fragmenty prostych układów uzupełniających oraz, że zdobienia są zróżnicowane w typie rozwiniętej fazy klasycznej, nutowej (ryc. 40: 2, 3, 6)

OBIEKT 150

Wielowarstwowa nisza w gliniance o zarysie owalnym i rozmiarach 200 × 240 cm i głębokości 90 cm (ryc. 28). W wypełniku znaleziono 439 fragmentów ceramiki z ponad dwudziestu pięciu naczyń, 3 zabytki krzemienne, 2 gładziki kamienne (ryc. 45: 8, 9) oraz 29 kości zwierzęcych w tym kości bydła, tura oraz kozy/owcy (patrz aneks w tym tomie). Poza częścią naczyń, które udało się zrekonstruować pozostały materiał jest mocno rozdrobniony. Z ogólnej analizy ilościowej widać, że podobnie jak w części obiektów (np.: ob. 4) dominują fragmenty brzuśców niezdobionych nad zdobionymi. Odkryto także 22 fragmenty den, co wskazuje na minimalną liczbę naczyń. Ceramika wykonana jest w tradycyjnych recepturach, grubościenna z domieszkami roślinno-mineralnymi oraz z domieszkami tłuczonych naczyń. Wśród ceramiki cienkościennej widoczny jest udział domieszek mineralnych, szamotowych oraz ceramiki bez domieszki.

Morfologicznie ceramika grubościenna jest bardzo jednolita. Poza jednym przypadkiem naczynia w kształcie amfory (ryc. 44: 5) pozostałe to czarki. Zdobione były z wykorzystaniem klasycznego zestawu ornamentów paznokciowych (ryc. 44: 3, 6; 40: 6), szczypanych oraz plastycznych w postaci guzów (ryc. 44: 4, 8; 40: 1) i użytkowych lub dekoracyjnych uch (ryc. 45: 2, 6, 7). Na części naczyń widoczne jest wykorzystanie dwóch typów ornamentu w układzie dość chaotycznym (ryc. 44: 7) jak np.: duża czar-

ka zdobiona płaszczyznowym szczypaniem oraz owalnymi wyciągniętymi lekko spłaszczonymi guzami (ryc. 44: 2). Interesująca jest także czarka zdobiona układem czterech małych, owalnych, lekko spłaszczonych guzków ustawionych symetrycznie w kwadrat. Po położeniu na boku, na guzkach tworzących swego rodzaju stopkę, naczynie mogło by pełnić dodatkową funkcję np.: lampki (ryc. 44: 1). Mogą o tym świadczyć zachowane ślady okopcenia w wewnętrznej części naczynia.

Wśród ceramiki cienkościennej wyróżniono jedynie czarki o różnym stopniu nachylenia wylewów. Spora część ceramiki stołowej jest mocno rozdrobniona. Jedyne co można zidentyfikować, choć nie we wszystkich przypadkach to ogólny charakter zdobienia kątowny (ryc. 43: 3, 5, 9, 12; 45: 3, 4) oraz krzywoliniowy (ryc. 43: 2, 4, 6, 10, 11, 13–15). Wydaje się, że w materiale nie widać, zbyt dużej ilości dołków nutowych, a jeśli są to dość duże koliste lub owalne (ryc. 43: 1, 5, 9). Na jednym naczyniu zidentyfikowano wstęgę wypełnianą nakłuciami schodzącą pionowo od wylewu i rozdzielającą dwie strefy z kątowymi liniami rytymi (ryc. 43: 1, 5). Wśród naczyń stołowych zidentyfikowano także kilka form miniaturowych w tym małe czarki lub miseczki zdobione delikatnym ornamentem jodełkowym z dołkami nutowymi zbliżony charakterem do naczyń m.in. ze strefy północnej stanowiska np.: ob. 730 (ryc. 65: 13, 14). Na ceramice widoczne są pojedyncze lub podwójne linie ryte podkreślające wylew (ryc. 43: 3, 4, 6, 11) oraz układy uzupełniające w postaci np.: elementu „w” -kształtnego (ryc. 43: 3) typ 300 wg. J. Pyzel (2006). Na kilku fragmentach widać obecność układu uzupełniającego, ale nie da się określić jego charakteru oraz typu.

OBIEKT 151

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 335 × 330 cm i głębokości 125 cm (ryc. 10). W wypełnisku znaleziono 634 fragmenty ceramiki z około 30 naczyń, o czym świadczy m.in. ilość zidentyfikowanych fragmentów den, 46 zabytków krzemiennych, 13 przedmiotów kamiennych (ryc. 56: 14, 15) oraz 208 kości zwierzęcych, w tym kości zwierząt udomowionych jak świnia, bydło, owca/koza oraz zwierząt dzikich jak jelen szlachetny oraz sarna (analiza w aneksie 2). W obiekcie zidentyfikowano także pojedyncze ziarna zbóż (aneks nr 4)

W ceramice widoczny jest duży udział fragmentów zdobionych brzuśców – 214 sztuk w stosunku do nieornamentowanych – 283 sztuki. Poza tym zachowany jest klasyczny podział na ceramikę cienkościnną stołową wykonaną z glin z domieszkami mineralnymi lub bez domieszek z mączystą powierzchnią naczyń np.: (ryc. 47: 4, 9). Te ostatnie są szczególnie cienkościenne. Ceramika grubej roboty również wykonana była zgodnie z tradycyjnymi recepturami. Głównie, jako domieszkę dodawano różnego rodzaju materiał organiczny (roślinny) oraz mineralny lub szamotowy.

Morfologicznie ceramika w prezentowanym obiekcie jest dość zróżnicowana. Dzięki dużej ilości zrekonstruowanych naczyń można dokładnie opisać zróżnicowanie form. W ceramice stołowej dominują różnego rodzaju czarki o dość prostych ściankach (ryc. 46, 47) nie dochodząc do klasycznej formy młodszych czarek tzw. „ $\frac{2}{3}$ wycinka kuli”. Pojedyncze formy przybierają kształt mis (ryc. 47: 12). Poza tym wśród czarek wyróżniają się formy wysokie wydłużone (ryc. 46: 3; 47: 4,9) oraz kilka form średniościennych zdobionych w sposób mieszany z nacięciami, ryciem i guzami (ryc. 46: 2) lub odciskami paznokcia i guzami (ryc. 46: 6). Ciekawą formą jest również naczynie z prostymi ściankami z niezbyt szerokim wylewem (ryc. 48: 8). Pośród ceramiki grubościennej widoczne jest nieco większe zróżnicowanie z kilkoma wyjątkowymi formami. Najliczniej występują oczywiście formy w kształcie czarek (48: 5–7, 11, 12; 47: 1–3). Drugą kategorią są misy (ryc. 48: 10; 47: 4–6) w tym misa na stopce lub na krótkiej tzw. „pustej nóżce” (ryc. 49: 7, 8) posiadająca analogię m.in. w zespołach wczesnych z południa polski wiązanych z horyzontem „gniechowickim” np. w zespole z Samborca (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2008). Wyróżniono także fragmenty jednego naczynia sitowatego (ryc. 44: 7).

W zdobnictwie można zaobserwować klasyczny zestaw ornamentów. W ceramice grubościennej są to różnego typu guzy (ryc. 49: 9–12) w tym wyciągnięte z wylewu naczynia (ryc. 49: 4) oraz zakończone podwójnym odciskiem (ryc. 48: 11) często w układach z ornamentami odciskanymi palcowymi (ryc. 48: 5), paznokciowymi (ryc. 48: 7, 9, 10, 12; 47: 1) lub szczypanymi (ryc. 49: 2). Zidentyfikowano, także ornamentykę rytą lub nacinaną w postaci krótkich pionowych linii (ryc. 49: 3). Podobne naczynia znane są z glinianki 7 z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004, s. 371, 377) Osobną kategorią są naczynia

niezdobione, do których prawie w całości zaliczają się misy (ryc. 49: 5–8) poza jednym przypadkiem misy zdobionej odciskami palcowymi (ryc. 48: 10).

W ceramice stołowej wyróżniają się dwa naczynia cienkościenne zdobione w sposób typowy dla ceramiki kuchennej odciskami paznokciowymi (ryc. 46: 6), oraz interesującym układem guzów owalnych, wklęsłych z liniami odciskanymi lub rytymi w układzie trzech odcinkowych linii poziomych pod wylewem i odchodzących od nich pomiędzy guzami podwójnej linii rytej złożonej z trzech odcinków. Dodatkowo mniej więcej w połowie odchodzą pojedyncze poziome odcinki (ryc. 46: 2). Analogią dla ostatniego naczynia jest forma z Miechowic stan. 4 z jamy 7 (R. Grygiel 2004, s. 371, 377). Pozostałe naczynia zdobione są liniami rytymi oraz układami linii rytych wraz z dołkami nutowymi. Dołki nutowe występują w dość małej liczbie i są dość duże owalne lub okrągłe. Wyraźnie jednak widać udział ceramiki bez odcisków nutowych (ryc. 46: 1; 47: 1, 5, 9, 12). Widoczny jest klasyczny podział na ceramikę zdobioną liniami kątowymi oraz zaokolonymi z nieznaczną przewagą ornamentów wstęgowych. Wśród naczyń zdobionych liniami kątowymi wyróżnia się naczynie z ornamentem zygzaka czyli łamanej wstęgi odchodzącej od pojedynczej, dookolnej linii rytej pod wylewem dodatkowo z rzadko umieszczonymi dużymi dołkami nutowymi (ryc. 46: 8). Analogią dla takiego naczynia jest forma z Miechowic z glinianki 7 (R. Grygiel 2004, s. 378) Drugie naczynie zdobione ornamentem łamanej wstęgi ma bardzo wyraźne, krokwiaste linie ryte z dołkami nutowymi na łączeniach oraz na pojedynczej, dookolnej linii rytej pod wylewem. Dodatkowo pomiędzy linią pod wylewem a krokwiastymi znajdują się odcinkowe układy uzupełniające (ryc. 46: 4) typ 110 wg J. Pyzel (2010). Dwa kolejne naczynia różnią się od siebie ilością linii rytych pod wylewem, od których odchodzą linie ryte pod kątem (ryc. 47: 3) z analogicznym naczyniem w Miechowicach stan. 4 z glinianki 7, (R. Grygiel 2004, s. 374) lub pionowo (ryc. 47: 11). Ostatnie naczynie to fragment brzuśca z szerokim ryciem i kątowym ornamentem z dołkami nutowymi (ryc. 48: 2).

Pozostałe naczynia zdobione były ornamentem krzywoliniowym wstęgowym. Istotna jest seria naczyń z ornamentem w kształcie fali bez dołków nutowych, pokrywającym dookolnie całe naczynie (ryc. 46: 1; 42: 12). Posiadają one analogie w naczyniach wczesnej fazy stylu zofipolskiego (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 1983 s. 72 ryc. 5: c) np.: z Miechowic stan. 4 z jamy 12 (R. Grygiel 2004, s. 296). Pozostałe naczynia można podzielić na formy z liniami rytymi pod wylewem i bez nich. W przypadku naczyń bez linii często widoczne są układy uzupełniające w postaci „V” -kształtnej linii rytej z trzema dołkami (ryc. 46: 3, 7) typ 220 wg J. Pyzel (2010), dwoma dołkami (ryc. 47: 2) typ 230 wg J. Pyzel (2010); łukowatego odcinaka z dołkami (ryc. 47: 7) typ 520 wg J. Pyzel (2010). Część z tego typu elementów zdobniczych styka się i tworzy układy z liniami dookolnymi pod wylewem (ryc. 47: 3, 4, 13). Ciekawe jest także naczynie z krzywoliniową linią rytą posiadającą zakończenie w kształcie odwróconej litery „T” z dołkami na końcu ramion oraz forma ze schodzącymi pionowo liniami rytymi rozpoczynającymi się przy wylewie dołkiem nutowym (ryc. 47: 10; 48: 1). Podobny ornament zidentyfikowano w ob. 371 (ryc. 56: 3, 5). Ostatnim istotnym elementem jest fragment z ornamentem tzw. wypełnionej wstęgi dodatkowo z dołkami nutowymi na liniach rytych tworzących wstęgę. W tym przypadku odciski wewnątrz są dość duże i mogą być określone, jako nacięcia (ryc. 48: 3). Analogiczna forma znana jest z Brzeźcia Kujawskiego stan. 3 z jamy 768 (R. Grygiel 2004, s. 168).

Osobnym przedmiotem, który trzeba omówić jest zawieszka w kształcie gwiazdki z otworem pośrodku. Jest wykonana z gliny bezdomieszkowej. Ramiona gwiazdki nie są symetryczne, w trzech przypadkach zakończone owalnie, a w jednym ostro (ryc. 46: 5). Bardzo podobna forma zawieszki interpretowana m.in. jako stylizacja antropomorficzna (L. Czerniak 1989, s. 62; 1994) odkryta została w Łojewie stan. 1 oraz na kilku innych stanowiskach w środkowej Europie (L. Czerniak 1989 s. 59).

OBIEKT 167

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 250 × 470 cm i głębokości 80 cm (ryc. 9: 2). W wypełnisku znaleziono 114 fragmentów ceramiki z co najmniej 14 naczyń, oraz 6 kości zwierzęcych nieokreślonych. Udział naczyń cienko i grubościennych jest zbliżony. Naczynia kuchenne w większości to formy duże zachowane we fragmentach. Wykonane głównie w typowej technologii roślinno-mineralnej, poza dwoma naczyniami, które były wykonane w technologii gruzowej. Jedno z naczyń gruzowych było średniościenne niezdobione, a drugie grubościenne z dość masywnym guzem na

brzuścu (ryc. 42: 13). Pozostałe naczynia są zdobione w typowy sposób, czyli płaszczyznowymi odciskami paznokcia (ryc. 42: 10) lub odciskami paznokcia pod wylewem (ryc. 42: 12) oraz co rzadziej spotykane ornamentem szczypanym w układzie z wyciągniętym, lekko wklęsłym guzem (ryc. 42: 11). Oprócz takiego guza zidentyfikowano jeszcze dwa, w tym jeden masywny zniszczony, a drugi „klasyczny” na formie kuchennej cienkościennej.

Naczynia cienkościenne są także zróżnicowane, przy czym udało się zrekonstruować jedno naczynie określone jako tulipanowate z ornamentem rytym wstęgowym, złożonym z układu trzech niezbyt regularnych linii rytých oraz układów uzupełniających w kształcie odcinka łukowatego z dołkami oraz bez odcisków (ryc. 42: 8). Zachowane są one we fragmentach ale można przypuszczać, że na jednym naczyniu są dwa typy ornamentu nr 500 i 520 wg J. Pyzel (2010). Naczynie to wykonane jest w technologii mineralnej. Kolejnie zrekonstruowane naczynie to czarka, z układem pojedynczych schodzących się linii rytých w odcinkach końcowych w układzie podwójnym na zakończeniach z dołkami nutowymi. Dodatkowo wylew podkreślony jest linią rytą oraz widoczny jest jeden z najprostszych rodzajów układu uzupełniającego tzn. odcinek z dołkami nutowymi na końcu (ryc. 42: 9) typ 110 wg J. Pyzel (2010). Zbliżone formy naczyń znajdowane są w materiałach z Miechowic stan. 4 np.: z jamy 6 (R. Grygiel 2004, s. 395) Pozostałe naczynia mają również wyłącznie linie krzywolinijne i pojedyncze dołki nutowe. Większość z naczyń była wykonana z gliny bez domieszek.

OBIEKT 229

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 180 × 180 cm i głębokości 50 cm (ryc. 28). W wypełniku znaleziono 4 fragmenty ceramiki pochodzące z jednego naczynia, czarki średniościennej zdobionej guzami umieszczonymi centymetr pod wylewem. Naczynie wykonane z gliny z domieszką roślinną.

OBIEKT 236

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie nieregularnym i rozmiarach 340 × 560 cm i głębokości 125 cm. W wypełniku znaleziono 9 fragmentów ceramiki pochodzących z czterech naczyń oraz kości zwierzęce bydła. Jeden fragment pochodzi z naczynia stołowego zdobionego ornamentem rytym krzywolinijnym, z dość szerokiej linii rytej. Dwa naczynia grubościenne zachowane są w częściach przydennych bez ornamentów, a jedno w partii krawędziowej z ornamentem odciskanego paznokcia oraz odklejonego guza (ryc. 50: 1).

OBIEKT 237

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 200 × 158 cm i głębokości 85 cm. W wypełniku znaleziono 34 fragmenty ceramiki z 5 naczyń oraz kości zwierzęce ssaków. Cztery naczynia były grubościenne wykonane z gliny z domieszką roślinną oraz mineralno – organiczną. Były zdobione w sposób typowy dla tego stanowiska z wykorzystaniem ornamentu paznokciowego odciskanego w połączeniu z niesymetrycznie rozmieszczonymi guzami okrągłymi, lekko wypukłymi (ryc. 50: 2), lub z guzami podwójnymi (ryc. 50: 3). Zarejestrowano także pojedyncze guzy (ryc. 50: 5) odklejone od naczyń. Morfologicznie odkryto wyłącznie naczynia w kształcie wycinka kuli tzn. czarki. Zidentyfikowano także dwa fragmenty naczynia stołowego średniościennego z domieszką mineralno-szamoto-organiczną z ornamentem wstęgowym złożonym z dwóch dość szeroko rozstawionych linii rytých. Na zachowanym fragmencie nie zidentyfikowano dołków nutowych (ryc. 50: 4). Być może jest to fragment naczynia podobnego do form z glinianek i jam z otoczenia domu VII.

OBIEKT 240

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie kolistym i rozmiarach 158 × 158 cm i głębokości 35 cm (ryc. 28), w wypełniku której znaleziono 152 fragmenty ceramiki z kilkunastu naczyń, 4 zabytki krzemienne, gładzik kamienny oraz kości zwierzęce bydła, konia oraz jelenia szlachetnego. Większość naczyń to formy cienkościenne, które morfologicznie można zaliczyć do czarek. Z dziewięciu naczyń wyróżnia się

mała miseczka na 4 podgiętych nóżkach wykonana z gliny z domieszką szamotową (ryc. 52: 7). Analogią dla tego wyjątkowego naczynia jest misa na nóżkach z Niemczy datowana na fazę średnią (A. Kulczycka Leciejewiczowa 1979, s. 53) choć jest ona znacznie większych rozmiarów. Miseczka z Kruszyna została odkryta w dwóch niszach ob. 240 i ob. 150 w tej samej gliniance.

Pozostałe naczynia poza jednym wykonane są w technologii mineralno-szamotowej. Dwa z naczyń cienkościennych tzn. szerokootworowe czarki wykonane są w technologii organicznej. Pierwsza zdobiona jest odcinkowym, płaszczyznowym ornamentem kątowym z sporadycznie umieszczanymi dołkami nutowymi. Widoczna jest także linia ryta pod wylewem być może nieciągła. Część z odcinków tworzy układy uzupełniające w typie 200 lub 230 (ryc. 51: 4) wg J. Pyzel (2010). Druga znacznie mniejsza zdobiona jest nieco bardziej regularnym ornamentem kątowym wykonanym szerokim rylcem. Dołki są owalne, wyraźne. Widoczny także układ uzupełniający, w tym przypadku to odcinki z dołkami nutowymi na końcach (ryc. 51: 2) typ 110 wg J. Pyzel (2010). Analogiczne materiały zostały odkryte m.in. w Guźlinie stan. 2 z jamy 1 i 2 (R. Grygiel 2004, s. 242, 249) Pozostałe naczynia zdobione są ornamentem wstęgowym lub krzywoliniowym. Dwa posiadają dookólną linię rytą pod wylewem oddzielającą strefę krawędzi od ornamentu na brzuścu (ryc. 51: 1, 6). Pierwsze z nich zdobione jest cieniutką linią rytą układającą się w ornament „falowy”. Widoczny także układ uzupełniający w postaci „V” kształtnej linii rytej z dołkami (ryc. 51: 1) typ 220 wg J. Pyzel (2010). Drugie naczynie posiada szeroką linię rytą bez widocznych dołków. Ornament ryty jest mało regularny, głęboki. Widoczny także układ uzupełniający tzn. linia ryta „V” – kształtna (ryc. 51: 6) typ 200 wg J. Pyzel (2010). Fragmenty kolejnych naczyń są dość drobne i można jedynie mówić o zbliżonym charakterze ornamentu jednak bez możliwości bliższej analizy. Dwa naczynia posiadały linię rytą wstęgową bez dodatkowej dookólnej linii pod wylewem i proste odcinkowe układy uzupełniające typ 200 i 220 (ryc. 51: 3, 5, 7) wg J. Pyzel (2010). Naczynia nie udało się skleić, stąd wątpliwości czy jest to jedna forma czy dwie. Odkryto także małe naczynko o analogicznym ornamentem i typie układu uzupełniającego.

Naczynia grubościennie są w znacznej mniejszości, jednak udało się odnaleźć kilka interesujących elementów. Jedno z naczyń sklejało się w sposób bardzo znaczący i udało się odtworzyć amforę, z co najmniej jednym uchem poniżej największej wydętości brzuśca zdobioną ornamentem palcowym w układzie płaszczyznowo kątowym (ryc. 52: 2). Naczynie wykonane w technologii „pseudogruzowej”. Być może kilka dodatkowych uch należy do tego naczynia lub pochodzą z kolejnych amfor (ryc. 52: 5, 6). Bardzo podobną formę odkryto w obiekcie 1354 (ryc. 76: 1). Inne naczynia grubościennie to czarki. Wszystkie wykonane w klasycznej technologii organiczno szamotowej lub mineralnej. Posiadają one ornamenty palcowe, płaszczyznowe, odciskane (ryc. 51: 8; 52: 1) lub paznokciowe w kombinacji z różnymi guzami np.: płaskimi lub wklęsłymi (ryc. 51: 9, 10; 52: 1, 3). Osobną formą jest brzusec naczynia zdobionego odciskami płaskiego prostokątnego przedmiotu w układzie pionowych i poziomych odcisków (ryc. 52: 4).

Sposób ornamentowania z sporadycznym wykorzystaniem klasycznych dołków nutowych oraz analogie do stanowisk zaliczanych do fazy klasycznej lub nutowej sugeruje takie datowanie obiektu.

OBIEKT 286

Dołek posłupowy, jednowarstwowy o zarysie kolistym i rozmiarach 29 × 29 cm i głębokości 12 cm. W wypełnisku odkryto 2 fragmenty brzuśców naczyń, w tym jeden zdobiony.

OBIEKT 340

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie nieregularnym i rozmiarach 255 × 220 cm i głębokości 45 cm. W wypełnisku znaleziono 179 fragmentów ceramiki, 4 zabytki krzemienne, kamień (ryc. 53: 8) oraz kości zwierzęce bydła. W materiale widoczna zdecydowana dominacja ceramiki grubościennej, która jest słabo zdobiona. Z ogólnej liczby ceramiki zidentyfikowano około 20 fragmentów zdobionych. Ceramika grubościenna wykonana według klasycznych receptur z domieszką roślinną, szamotową lub bez domieszek. Oprócz klasycznych czarek lub mis niezdobionych (ryc. 53: 7) wyróżnia się forma amforowata (ryc. 53: 1). Jedyne zdobienia, jakie zostały zaobserwowane na ceramice grubościennej, to guzy (ryc. 53: 2, 5) być może pochodzące z jednego lub dwóch naczyń. Kilka niedużych form przypomina

małe płaskie miseczki. Ceramika stołowa jest bardzo słabo zachowana. Na kilku formach udało się zidentyfikować ornamenty np.: pojedynczej linii rytej zaokolonej na brzuscu czarki wykonanej z gliny bez domieszek (ryc. 53: 6), podwójnej linii zaokolonej przy wylewie (ryc. 53: 3) oraz ornament zaokolony liniowy na brzuscu (ryc. 53: 4). Oprócz tego w ceramice grubościennej zidentyfikowano fragmenty naczynia wykonanego w technologii „pseudogruzowej”

OBIEKT 341

Nisza w gliniance, wielowarstwowa o zarysie nieregularnym i rozmiarach 455 × 180 cm i głębokości 55 cm będąca częścią składową domu X (ryc. 32). W wypełniku znaleziono 156 fragmentów ceramiki, trzy zabytki krzemienne oraz podkładkę kamienną. Podobnie jak w sąsiednim obiekcie 340 w materiale zdecydowanie dominuje ceramika grubościenna, która jest dodatkowo bardzo ubogo zdobiona. Z ogólnej liczby ceramiki zidentyfikowano około 15 fragmentów zdobionych. Ceramika grubościenna wykonana według tradycyjnych receptur z domieszką roślinną, oraz organiczno-mineralną. Na jednej z amfor wystąpiły rozbudowane zdobienia w postaci płaszczyznowych, pionowych odcisków paznokciowych (ryc. 54: 3). Do tej formy udało się dokleić fragment brzegowy z ob. 384 z domu VI. Kolejna forma naczynia z wyodrębnioną szyjką była ozdobiona karbowana palcowo listwą na przejściu brzusca w wylew (ryc. 53: 10). Dodatkowo prawdopodobnie posiadała ucha w strefie brzuscowej (ryc. 54: 1). Ostatnia zdobiona forma kuchenna to brzusec dużego naczynia zdobionego odciskami paznokciowymi (ryc. 54: 2) oraz uchami. Pozostałe liczne drobne fragmenty ceramiki grubościennej są niezdobione. Pojedyncze fragmenty naczyń cienkościennych pochodzą prawdopodobnie z czarek lub mis. Udało się zidentyfikować trzy formy, z czego dwie są wykonane z gliny bez domieszek, a jedna z domieszką szamotu. Jedna z nich to czarka zdobiona podwójną linią, zaokoloną rozdzieloną układem uzupełniającym o formie łukowatej linii rytej z dołkami (ryc. 53: 9) typ 520 wg J. Pyzel (2010). Dwa pozostałe fragmenty są mocno rozdrobnione i posiadają pojedyncze liniowe rycie bez dołków. Dodatkowo jeden z fragmentów jest mocno zniszczony (ryc. 53: 11).

Sklejka ceramiki pomiędzy gliniankami przydomowymi dwóch różnych domów daje szansę na ciekawą interpretację zagospodarowania przestrzennego tej części stanowiska.

OBIEKT 363

Jama, wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 183 × 128 cm i głębokości 41 cm. W wypełniku znaleziono 10 fragmentów ceramiki z kilku naczyń w tym 6 fragmentów ornamentowanych z jednego naczynia oraz 2 krzemienie. Trzy naczynia cienkościenne wykonane były z gliny bez domieszek, w tym zdobione w jednym przypadku liniami rytymi kątowymi, a w drugim podwójną rozstrzeloną linią rytą pod wylewem z dołkami nutowymi na obu liniach (ryc. 55: 4). Kolejne naczynie to fragment wylewu z kawałkiem układu uzupełniającego złożonego z łukowatej linii rytej (ryc. 55: 3). Pozostałe formy to naczynia kuchenne z czego jedno zdobione jest pionowymi odciskami paznokcia i płaskim, okrągłym guzkiem (ryc. 55: 2), drugie zaś to masywna czarka zdobiona poziomymi odciskami paznokcia i guzami (ryc. 55: 1). Trzeci to przykład wysokiego, owalnego guza zdobionego zaszczypaniem (ryc. 55: 5). Ostatnia forma to fragment przedmiotu z gliny z dwoma krawędziami ustawionymi pod kątem około 45° z wyraźnym rozwarstwieniem się gliny, z której została zrobiona. Być może jest to część figurki (ryc. 55: 6).

OBIEKT 371

Jama, wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 260 × 255 cm i głębokości 101 cm (ryc. 11: 4). W wypełniku znaleziono 328 fragmentów ceramiki z co najmniej 18 naczyń, 62 zabytki krzemienne, 1 zbytek kamienny oraz kości zwierzęce bydła. Ceramika cienkościenna wykonana z gliny z domieszką mineralno-szapotową – 4 naczynia, bez domieszek – około osiem naczyń oraz dwa z domieszką szapotową. Ciekawy jest fragment naczynia z szyją o esowatym profilu z szeroką rytą linią na przejściu wylewu w brzusec (ryc. 56: 8) oraz fragment z zdobnictwem rytym odcinkowym z dużymi kolistymi dołkami nutowymi (ryc. 56: 7). Dwa naczynia zdobione są ciekawym ornamentem płaszczyznowym. Jedno kątowym nieregularnym z liniami rytymi pod wylewem (ryc. 56: 11), drugie zdobione liniami rytymi krzywoliniowymi, dookólnymi, skośnymi oraz pasmowym (ryc. 56: 2). Pośród naczyń zdobionych

wstęgami wyróżnia się naczynie z T kształtnym zakończeniem krzywolinijskich linii rytych (ryc. 56: 3, 5) analogiczne do ob. 151 (ryc. 48: 1). Większość naczyń cienkościennych to czarki.

Wśród co najmniej sześciu naczyń grubościennych wykonanych z gliny z domieszką mineralną, roślinną oraz roślinno-mineralną wyróżniono zdobnictwo odciskane paznokciowe, płaszczynowe (ryc. 56: 6) oraz pojedyncze guzy (ryc. 56: 9, 12). Nie zarejestrowano ornamentu szczypanego. W kilku przypadkach na naczyniach zdobienia schodzą do połowy wydętości brzuśca, a w kilku schodzą niżej jak w naczyniu z podłużnymi odciskami ustawionymi pod różnym kątem (ryc. 56: 13). Podobne rozwiązania dekoracyjne zastosowano w zdobnictwie naczyń z ob. 240 z omawianego stanowiska oraz z glinianki 7 z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004, s. 374) Najciekawsze wydaje się jednak zrekonstruowanie czarki grubościennej z guzami rozmieszczonymi niesymetrycznie oraz ornamentem nacinanym zbliżonym do tzw. „deszczowego” (ryc. 56: 1), który najczęściej wiąże się z wczesną fazą KCWR. Analogie z najbliższych stanowisk z rejonu Brześcia Kujawskiego i Osłonek stanowią ponownie fragmenty naczyń z glinianki 7 ze stan. 4 w Miechowicach (R. Grygiel 2004, s. 371, 377) oraz ze stanowiska Grabie 4 (L. Czerniak 1989 s. 58). Podobny ornament odkryto także w ob. 151. Większość form z prezentowanego obiektu to czarki choć wystąpiły także naczynia zbliżone do amfor lub garnków o wychylonym wylewie (ryc. 56: 4)

OBIEKT 384

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 200×180 cm i głębokości 80 cm. W wypełnisku odkryto 18 fragmentów ceramiki grubościennej z dwóch naczyń grubościennych. Jeden to fragment czarki z płaszczynowym ornamentem paznokciowym. Drugi fragment to szyja, brzusec i dno amfory wykonanej w podobnej technologii z płaszczynowym ornamentem paznokciowym (ryc. 54: 5). Najważniejszą informacją jest sklejka dwóch fragmentów z omawianej jamy oraz z obiektu 341 znajdujących się przy domach VI i X.

OBIEKT 385

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 115×125 cm i głębokości 15 cm. W wypełnisku odkryto 80 fragmentów ceramiki z pięciu naczyń. Kilka drobnych fragmentów pochodzi z naczyń stołowych zdobionych liniami rytymi kątowymi (ryc. 57: 2), pozostałe zaś z trzech naczyń kuchennych. Jedno z nich to czarka z płaszczynowym ornamentem paznokciowym w układzie z dwurogatymi guzami (ryc. 54: 6), a drugie to fragmenty brzuśca dużego naczynia z ornamentem płaszczynowym paznokciowym a trzecie to fragmenty bez ornamentu. Zidentyfikowano jeden nieduży fragment z zniszczoną listwą naklejaną (ryc. 57: 1). Również w tej jamie zarejestrowano sklejkę ceramiki z jamą 384.

OBIEKT 400

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 375×285 cm i głębokości 70 cm. W wypełnisku odkryto 31 fragmentów ceramiki z trzech naczyń oraz 2 zabytki krzemienne. Dwa naczynia są grubościenne w tym jedno zdobione profilowanym guzem (ryc. 50: 9), a drugie z odciskami palcowymi. Trzecie naczynie to forma cienkościenna wykonana z gliny bezdomieszkowej i zdobiona krzywolinijską wypełnianą nakłuciami wstęgą oraz układem uzupełniającym pomiędzy wstęgami w postaci dwóch v-kształtnych linii rytych z trzema dołkami na końcach, załamaniu oraz po środku rytego odcinka (ryc. 50: 8) typ 242 wg J. Pyzel (2010).

OBIEKT 812

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 186×151 cm i głębokości 30 cm. W wypełnisku odkryto 2 fragmenty ceramiki i kości m.in. owcy i bydła oraz ssaków nieoznaczonych.

OBIEKT 924

Jama jednowarstwowa o zarysie prostokątnym i nieckowatym profilu (ryc. 14: 2) i rozmiarach 220×160 cm i głębokości 55 cm. W wypełnisku odkryto 29 fragmentów ceramiki z co najmniej siedmiu naczyń w tym trzech cienkościennych stołowych z domieszką mineralną, zdobione ornamentem rytym

(ryc. 68: 1) i co najmniej czterech grubościennych (ryc. 68: 2) w tym zdobionych odciskami palca (ryc. 68: 3) oraz guzami (ryc. 68: 4). Materiał mocno rozdrobniony, stąd nie da się określić charakteru zdobień. W jamie odkryto także dwa zabytki krzemienne.

OBIEKT 967

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 465×130 cm i głębokości 130 cm (ryc. 25). W wypełniku odkryto 102 fragmenty ceramiki, z co najmniej 10 naczyń cienkościennych oraz co najmniej 7 naczyń grubościennych, 11 krzemieni oraz 144 kości świni, owcy, kozy, owcy/kozy oraz bydła. Ceramika dość dobrze zachowana z kilkoma formami, które udało się w dużym stopniu zrekonstruować. Naczynia cienkościenne wykonywane były z glin domieszką mineralną lub bez domieszek. Zdobienia ograniczają się do linii rytych w różnego rodzaju układach. Wszystkie formy to czarki w kształcie wycinka kuli. Na naczyniach widoczne są linie kątowe z dołkami nutowymi dużymi kolistymi lub owalnymi (ryc. 68: 5–6, 12–14) oraz krzywolinijne (ryc. 68: 7, 9–10). W czterech przypadkach widoczne są układy uzupełniające w postaci „v” – kształtnych linii rytych dwukrotnie z dołkami nutowymi (ryc. 68: 7, 14) i dwukrotnie bez nut (ryc. 68: 6, 9). W czterech przypadkach nie zarejestrowano linii rytej pod wylewem raz zarejestrowano pojedynczą linię rytą, a dwukrotnie podwójną. W trzech przypadkach nie odkryto strefy brzegowej naczyń (ryc. 68: 14). Generalnie można powiedzieć, że ceramika jest zdobiona dość oszczędnie w zbliżony sposób do innych jam z otoczenia domu VII. Widoczne są pionowe ucha (ryc. 68: 8), jak i kilka fragmentów naczyń z odciskami palca (ryc. 68: 11) oraz jeden płaski guz w połączeniu z odciskami.

OBIEKT 968

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 210×220 cm i głębokości 65 cm (ryc. 25). W wypełniku odkryto 11 fragmentów ceramiki z dwóch naczyń grubościennych oba z domieszką organiczną i mineralną, wśród nich dwa fragmenty dużego naczynia z guzem i odciskami palca w układzie horyzontalnym (ryc. 69: 1, 2) oraz fragment dna naczynia.

HEKTAR E

OBIEKT 468

Jama jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 210×160 cm i głębokości 25 cm. W wypełniku znaleziono 15 fragmentów grubościennych naczyń niezdobionych wykonanych z gliny z domieszką mineralno-roślinną, które nie pozwalają na wnioskowanie o ich chronologii.

OBIEKT 560

Jama jednowarstwowa o zarysie kolistym i rozmiarach 90×90 cm i głębokości 20 cm. W wypełniku odnaleziono 10 fragmentów ceramiki, z co najmniej dwóch naczyń, 6 zabytków krzemienych i 11 kości zwierzęcych. Jedno z naczyń było czarką wykonaną z gliny z domieszką mineralną i zdobioną pojedynczą szeroką linią rytą bez lub z bardzo rzadko umieszczonymi dołkami nutowymi (ryc. 65: 6). Tego typu ubogie zdobienia z wykorzystaniem oszczędnych motywów dekoracyjnych najczęściej wiązane są z fazą klasyczną czyli nutową. Pozostałe fragmenty pochodzą z jednego cienkościennego naczynia zdobionego ornamentem rytym wstęgowym.

OBIEKT 626

Glinianka jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 200×250 cm i głębokości 95 cm. W wypełniku odkryto 4 drobne fragmenty ceramiki. Wszystkie niezdobione zaliczone do KCWR na podstawie cech technologicznych.

OBIEKT 1071

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 220×150 cm i głębokości 85 cm. W wypełniku odkryto 1 fragment ceramiki zaliczony do KCWR na podstawie cech technologicznych.

OBIEKT 1075

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 390×640 cm i głębokości 120 cm (ryc. 13: 1). W wypełniku znaleziono 42 fragmenty ceramiki z ośmiu naczyń oraz fragment siekierki kamiennej (ryc. 71: 5). Cztery naczynia są grubościennie z domieszką organiczną i mineralną. Na jednym fragmencie widoczne odciski palcowe, a na kolejnym dużym naczyniu, pucharze znajduje się ucho poniżej załomu brzuśca (ryc. 71: 1). Wśród naczyń cienkościennych dwa udało się zrekonstruować. Są to czarki z ornamentem rytym. Jedna posiada ornament dwustrefowy. Pod wylewem znajduje się dookólna, podwójna linia ryta z rzadko umieszczonymi dołkami. Na brzuścu widoczna jest także podwójna linia ryta, dość cienka z dołkami nutowymi na zakończeniach (ryc. 71: 2). Podobne formy odkryto w Miechowicach m.in. w jamie 19 oraz w gliniance 1a (R. Grygiel 2004, s. 409, 432). Drugie naczynie posiadało ornament kątowy z dołkami nutowymi na załomach linii rytym, tworzące układy zarówno pionowe jak i poziome (ryc. 71: 4). Analogią dla tego typu naczyń są formy z Guźlina stan. 2 z jamy 1 i 2 oraz z Miechowic stan. 4 z jamy 5 (R. Grygiel 2004, s. 242, 249, 423–424). Część materiałów cienkościennych wykonano z gliny z domieszką mineralną, a pozostałe są bez domieszek. Na mniejszych fragmentach pozostałych dwóch naczyń widoczne linie ryte, które jednak nie dają możliwości odtworzenia sposobu i typu zdobienia. Na jednym z nich widoczny element uzupełniający w postaci łukowatej linii rytej zdobionej na zakończeniach dołkami nutowymi typ 520 wg J. Pyzel (2010).

OBIEKT 1238

Jama jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 100×145 cm i głębokości 25 cm. W wypełniku odkryto 9 fragmentów ceramiki w tym 5 zdobionych. Materiał mocno rozdrobniony, stąd nie da się określić charakteru zdobień.

OBIEKT 1239

Dołek posłupowy jednowarstwowy o zarysie owalnym i rozmiarach 37×30 cm i głębokości 25 cm. W wypełniku odkryto 1 fragment ceramiki wykonany z gliny z domieszką mineralną, niezdobiony.

OBIEKT 1307

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 178×145 cm i głębokości 45 cm. W wypełniku odkryto 1 fragment ceramiki.

HEKTAR F

OBIEKT 508

Jednowarstwowy dołek posłupowy o zarysie owalnym i rozmiarach 40×40 cm i głębokości 19 cm. W wypełniku znaleziono 1 fragment ceramiki zaliczony do KCWR na podstawie cech technologicznych ceramiki.

OBIEKT 512

W jamie zaliczonej do KGK odkryto 2 fragmenty technologicznie i stylistycznie odpowiadające KCWR. Jeden to charakterystyczny guz potrójnie odciskany (karbowany) wyciągnięty z krawędzi naczynia. Forma wykonana w technologii roślinnej. Jama znajduje się w otoczeniu domu XII w sąsiedztwie glinianki 514 stąd można z pewną dozą ostrożności uznać ją za wczesnoneolityczną.

OBIEKT 514

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 200×132 cm i głębokości 87 cm. W wypełniku znaleziono 13 fragmentów ceramiki i 5 kości zwierzęcych.

OBIEKT 573

Jednowarstwowy dołek posłupowy o zarysie owalnym i rozmiarach 50 × 40 cm i głębokości 15 cm. W wypełnisku znaleziono 1 zabytek krzemienny.

OBIEKT 621

Jednowarstwowy dołek posłupowy o zarysie kolistym i rozmiarach 50 × 50 cm i głębokości 19 cm. W wypełnisku znaleziono 7 niezdobionych fragmentów ceramiki z dwóch naczyń. Jedno cienkościenne wykonane z gliny bez domieszek a drugie średniościenne kuchenne z domieszką mineralną.

OBIEKT 634

Glinianka jednowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 330 × 186 cm i głębokości 86 cm. W wypełnisku znaleziono 49 fragmentów ceramiki, 7 zabytków krzemiennych i 5 kości zwierzęcych. W ceramice 24 fragmenty były to niezdobione brzuśce, a 21 to kawałki zdobione. Niestety materiał niecharakterystyczny nie pozwala na bliższą analizę.

OBIEKT 717

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 300 × 220 cm i głębokości 60 cm. W wypełnisku znaleziono 5 fragmentów ceramiki, pochodzących z dwóch naczyń, 6 zabytków krzemiennych, fragment oselki oraz 28 kości zwierzęcych bydła. Jedno naczynie grubościenne bez ornamentów było wykonane w technologii „gruzowej”, a kolejne naczynie było cienkościenne z domieszką mineralno-szametową, zdobione linią rytą krzywolinią i co wyjątkowe ze zdobieniem dna w postaci dookólnych odśrodkowych rytych odcinków. Ornamentowane dno zostało zidentyfikowane także w obiekcie 1165 z prezentowanego stanowiska, który mógł pełnić funkcję gospodarcze przy domu XIII.

OBIEKT 718

Glinianka wielowarstwowa o zarysie nieregularnym i rozmiarach 510 × 435 cm i głębokości 110 cm (ryc. 26: 2). W wypełnisku znaleziono 12 fragmentów ceramiki pochodzących z dwóch naczyń grubościennych oraz kilku cienkościennych, 2 zabytki krzemienne oraz 9 kości zwierzęcych nieokreślonych. Jedno z naczyń kuchennych reprezentowane jest przez duże fragmenty pojemnika z gliny z domieszką roślinną zdobionego ornamentem szczypanym, drugie naczynie wykonane było w technologii „gruzowej” i posiadało naklejonego guza, po którym pozostał negatyw na brzuścu. Trzy fragmenty cienkościennych czarek mają ornamenty ryte, w jednym przypadku z dołkiem nutowym, jednak ich niewielkie rozmiary wykluczają możliwość interpretacji.

OBIEKT 723

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 220 × 250 cm i głębokości 115 cm. W wypełnisku znaleziono 1 fragment ceramiki wykonany z gliny z domieszką mineralną i zdobiony zaokoloną linią rytą, jednak jego niewielkie rozmiary wykluczają możliwość interpretacji.

OBIEKT 1073

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 189 × 130 cm i głębokości 100 cm (ryc. 29: 2). W wypełnisku znaleziono 22 fragmenty ceramiki z trzech naczyń, z czego jedno jest to cienkościenna czarka zdobiona liniami rytymi kątowymi z poziomą linią rytą pod wylewem wraz z dołkami nutowymi oraz odchodzącymi od nich skośnie liniami rytymi, na których znajdowały się również koliste dołki nutowe (ryc. 70: 10). Takie ubogie ornamenty z wykorzystaniem klasycznych nut mogą wskazywać na dość wczesną chronologię, być może z fazy klasycznej tzn. nutowej. Pozostałe dwa naczynia były grubościenne, z czego jedno jest bez ornamentu wykonane z gliny z domieszką szametowo mineralną zaś drugie wykonane z gliny z domieszką roślinną, to amfora z listwą umieszczoną na przejściu brzuśca w szyję (ryc. 70: 11).

OBIEKT 1118

Owalna nisza glinianki o profilu nieckowatym, wielowarstwowa o wymiarach 260×255 cm i głębokości 66 cm. W obiekcie odkryto jedynie 12 zabytków krzemiennych.

OBIEKT 1119

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 410×230 cm i głębokości 57 cm (ryc. 26: 3). W wypełniku znaleziono 289 fragmentów ceramiki z co najmniej 23 naczyń, 50 zabytków krzemiennych oraz 10 kości w tym fragmenty kości kozy/owcy. Pośród naczyń ceramicznych 10 to pojemniki grubościennie wykonane z gliny z domieszką roślinną, szamotową oraz mineralno-żwirową zbliżoną do gruzowej. Podstawową formą naczynia kuchennego była czarka, choć pojedynczo wystąpiły także inne formy zbliżone do amfor lub esowatych garnków (ryc. 72: 8) oraz mis (ryc. 72: 6, 9). Ornamentyka nie odbiega od kanonu z prezentowanego stanowiska ograniczając się do odcisków palcowych (ryc. 72: 8–9), paznokciowych (ryc. 72: 1, 10, 13–14) oraz szczypania (ryc. 72: 12). Dość często występowały takie zdobienia w kombinacji z guzami (ryc. 72: 1, 9, 11, 13–14).

Wśród 13 naczyń cienkościennych dominują różnego rodzaju czarki zdobione, z jednym wyjątkiem pozbawionym ornamentyki, liniami rytymi i dołkami nutowymi. Na cztery z nich zidentyfikowano zdobienie kątowe (ryc. 72: 4, 7, 15), a na ośmiu krzywolinijne inaczej wstęgowe (ryc. 72: 2–3, 5). Naczynia te wykonane były w dominującej większości z gliny z domieszką mineralno szamotową poza jednym bez domieszki oraz jednym z wyraźną domieszką mineralną (piasek). Zidentyfikowano dwa naczynia z podwójną poziomą linią rytą pod wylewem z odchodzącymi od niej pod kątem liniami pionowymi (ryc. 72: 4, 7). Jedno naczynie posiadało pojedynczą linię pod wylewem oddzielającą krawędź od brzośca a pozostałe były bez takiej linii (ryc. 72: 2, 3, 5). Dołki nutowe są małe, owalne „klasyczne”. W jednym przypadku zastanawiające jest rozmieszczenie dołków na i pomiędzy liniami rytymi wstęgowymi.

Zidentyfikowano także cztery elementy uzupełniające. Pierwszy to podwójne odcinki z dołkami na końcach typ 112 wg J. Pyzel (2010), kolejne dwa to układ trzech linii rytych oddzielonych o 45° z dołkami nutowymi na końcach (ryc. 72: 2) typ 270 wg J. Pyzel (2010), ostatni to podobny układ linii rytych i dołków z dodatkowymi dwoma dołkami (ryc. 72: 3). Jedno z naczyń (ryc. 72: 15), posiada analogię w obiekcie 12 z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004, s. 389). Inne naczynia są zbliżone do materiałów z omawianego stanowiska z ob. 475, 478, 479 ze skupienia zachodniego.

OBIEKT 1144

Dołek posłupowy o zarysie owalnym i rozmiarach 31×37 cm i głębokości 25 cm, w którego wypełniku znaleziono 7 fragmentów ceramiki z dwóch naczyń oraz 7 krzemieni, został uznany za składowy element konstrukcyjny domu nr VIII (ryc. 32). Sześć fragmentów pochodziło z naczynia grubościennego z domieszką roślinną, a jeden z naczynia cienkościennego z domieszką mineralną. Wszystkie fragmenty naczyń nie mają ornamentów.

OBIEKT 1164

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 380×350 cm i głębokości 170 cm (ryc. 15: 1). W wypełniku odkryto 43 fragmenty ceramiki z co najmniej 11 naczyń z czego siedem jest cienkościennych, a co najmniej cztery grubościennie. W obiekcie odkryto także 5 kości zwierzęcych, z czego trzy były to fragmenty bydła.

Naczynia grubościennie to naczynia dużych rozmiarów zdobione odciskami paznokcia, szczypaniem oraz w jednym przypadku odciskami paznokcia i guzami w tym m.in. z guzem potrójnie dociskany (ryc. 71: 10). Naczynia kuchenne posiadały bez wyjątku domieszkę roślinną oraz sporadycznie widoczne kawałki tłuczonych naczyń. Ceramika cienkościenna miała domieszkę szamotowo-mineralną, szamotową oraz w trzech przypadkach naczynia były wykonane bez domieszki. Wszystkie były czarkami w jednym przypadku zbliżonym do misy (ryc. 71: 9). Zdobienia na naczyniach cienkościennych to linie ryte w układach krzywo i prostolinijnych oraz jednokrotnie zdobienie paznokciowo guzowe (ryc. 71: 8). Naczynia bezdomieszkowe zdobione były w sposób bardzo delikatny, prawie nieczytelny, jednak

da się wyróżnić jedno naczynie zdobione linią rytą pod wylewem z dołkami nutowymi od których odchodziły skośnie linie ryte (ryc. 71: 7). Jedno z takich naczyń zdobione było także linią zaokoloną. Ciekawy ornament zidentyfikowano na czarce wykonanej z gliny z domieszką szamotu zdobionej kombinacją linii rytých poziomych, krzywoliniowych, dołków nutowych pomiędzy liniami oraz elementu uzupełniającego w postaci litery „W” zdobionej na końcach i załamaniach dołkami nutowymi (ryc. 71: 6) typu 310 wg J. Pyzel (2010). Podobny sposób usytuowania dołków zidentyfikowany został w materiałach z Wolicy Nowej Polówki z glinianki 2 (R. Grygiel 2004, s. 498).

OBIEKT 1165

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 255 × 320 cm i głębokości 130 cm (ryc. 15: 2). W wypełnisku odkryto 121 fragmentów ceramiki z co najmniej piętnastu naczyń, 4 zabytki krzemienne, dwuścienną siekierkę kamienną (ryc. 73: 12) oraz 3 kości zwierzęce parzystokopytnych.

Z piętnastu naczyń, co najmniej dziewięć było cienkościennych, zaś sześć to naczynia kuchenne formalnie zbliżone do czarek. Ceramika grubościenna była zdobiona m.in. potrójnymi poziomymi rzędami odcisków paznokcia pod wylewem (ryc. 73: 2) oraz kombinacją odcisków ze szczypanymi guzami (ryc. 73: 1, 3). Dodatkowo odkryto fragmenty kilku naczyń bez ornamentów.

Technologicznie ceramika kuchenna posiadała domieszkę roślinną, niekiedy z domieszką szamotu, a w jednym przypadku żwiru i kamyczków. Ceramika cienko i średniościenna była zdobiona we wszystkich przypadkach różnego rodzaju liniami rytymi w układach kątowych oraz krzywoliniowych (ryc. 73: 4–5, 7, 10). W dwóch przypadkach zarejestrowano guzy (ryc. 73: 9) a w jednym z nich w kombinacji z ornamentem rytym i odciskami nutowymi. Część naczyń posiada na załamaniach linii rytých odciski dołków nutowych kolistych lub nieco wydłużonych (ryc. 73: 5). Ciekawą formą ornamentu jest zdobienie w typie odcinków, czyli krótkich linii rytých zakończonych odciskami nutowymi (ryc. 73: 6). Jedno naczynie cienkościenne posiada ornament typowy dla form kuchennych – odciski podwójne paznokcia pod wylewem.

Ceramika cienkościenna była wykonana z domieszką szamotu, piasku oraz w kilku przypadkach bez domieszek. Szczególnie zwracają uwagę naczynia bez domieszek z ornamentem poczwórnej linii rytej (ryc. 73: 7–8), oraz naczynie na pseudo stopce (ryc. 73: 11). Analogiczne ornamenty odnajdywane są m.in. w materiałach ze Smólska stan. 4 oraz z Miechowic stan. 4. Szczególnie chodzi tu o poczwórną linię rytą z glinianki 1 ze Smólska oraz z ornament kątowy z Miechowic stan. 4 z glinianki 1a (R. Grygiel 2004, s. 267, 440). Na tych samych stanowiskach wystąpiły w różnych układach ornamenty odcinkowe z dołkami. Zdobione dno odkryto w nieodległym obiekcie 717. Zdobienia zidentyfikowane na naczyniach wskazują na chronologie końca fazy klasycznej i początków fazy późnej.

OBIEKT 1173

Glinianka jednowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 140 × 131 cm i głębokości 49 cm (ryc. 29: 2). W wypełnisku znaleziono 39 fragmentów ceramiki z co najmniej 5 naczyń, z czego dwa są cienkościenne, jedno jest średniościenne, a dwa grubościenne.

Naczynia kuchenne wykonane były z gliny z domieszką mineralną oraz szamotowo – roślinną. Forma z domieszką mineralną zdobiona była płaskim guzem (ryc. 71: 13) oraz odciskami paznokcia. Naczynie z domieszką mieszaną posiada bardzo słabo widoczny ornament ryty i pojedyncze koliste odciski, jednak mogą być to również zniszczenia powierzchni. Naczynie średniościenne wykonane jest z gliny szamotowo-organicznej i zdobione jest nieregularnymi odciskami paznokcia na powierzchni (ryc. 71: 12). Jedno z naczyń cienkościennych, czarka była wykonana z gliny z domieszką szamotową i ozdobiona bardzo delikatną, niezbyt regularną linią rytą pod wylewem wraz z dołkami nutowymi i odchodzącymi pionowo podwójnymi liniami rytymi zdobionymi m.in. na końcach i na liniach nutami (ryc. 71: 11). Drugie naczynie cienkościenne jest wykonane z gliny bez domieszek i zdobione liniami rytymi kątowymi z podkreśleniem wylewu oraz skośnie odchodzącą linią rytą z dołkami nutowymi.

OBIEKT 1174

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 520×231 cm i głębokości 85 cm (ryc. 29: 3). W wypełniku znaleziono 63 fragmenty ceramiki z co najmniej 8 naczyń, 1 zabytek krzemienisty oraz 7 fragmentów kości, w tym 6 bydła.

Oryginalną formą pojemnika jest naczynie miniaturowe zdobione małymi guzkami oraz odciskami paznokcia (ryc. 74: 4) będące miniaturą typowych kuchennych naczyń grubościennych KCWR znanych ze stanowiska w Kruszynie. Obok niego odkryte zostały fragmenty trzech naczyń stołowych z domieszką roślinną, jedno z nich jest formą zbliżoną do miski i ma ścianki bardzo małej grubości oraz zdobienie jest podwójnymi guzkami pod wylewem (ryc. 74: 1). Druga i trzecia czarka również o dość cienkich ściankach zdobiona była delikatnymi odciskami paznokcia (ryc. 74: 2). Dwa pierwsze naczynia wykonane z podobnej masy ceramicznej, były bardzo podobnie wypalone. Ostatnie z naczyń grubościennych, niezdobione wykonane zostało w technologii „gruzowej”. Wśród ceramiki cienkościennej dominuje domieszka mineralno-szametowa. Naczynia zdobione są liniami rytymi zaokolonymi rozmieszczonymi dość szeroko. Na jednej czarce widoczna jest linia ryta pod wylewem (ryc. 74: 5). Jeden z fragmentów posiada ciekawe rozwiązanie dekoracyjne w postaci dołka nutowego skupiającego cztery linie ryte odchodzące pod różnymi kątami (ryc. 74: 6). Analogiczne rozwiązania dekoracyjne widoczne są np. na ceramice z ob. 12 z Miechowic stan. 4 (R. Grygiel 2004, s. 388–389). Jeden z fragmentów dna obrazuje jak nisko dochodziły ornamenty wstęgowe na naczyniach (ryc. 74: 3).

OBIEKT 1293

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 210×220 cm i głębokości 120 cm. W wypełniku znaleziono 14 fragmentów ceramiki oraz jeden przedmiot kamienny dwustronnie wygładzony i z uformowaną krawędzią pomiędzy powierzchniami gładzonymi (ryc. 74: 9). Bardzo drobne fragmenty ceramiki pochodzą z kilku naczyń cienkościennych wykonanych w technologii bezdomieszkowej oraz z kilku naczyń grubościennych. Na kilku fragmentach ceramiki stołowej widoczne są ornamenty ryte zaokolone bez dołków nutowych (ryc. 74: 7–8). Brak lub mała ilość dołków nutowych może wskazywać na użytkowanie tego obiektu w fazie klasycznej.

OBIEKT 1299

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 130×170 cm i głębokości 79 cm. W wypełniku odkryto 42 fragmenty ceramiki z co najmniej 5 naczyń oraz fragment figurki glinianej zdobionej symetrycznie rozmieszczonymi nakłuciami delikatnym narzędziem w typie ostrej igły (ryc. 74: 12). Z pięciu naczyń jedno jest grubościennie zdobione horyzontalnym układem pasm odcisków paznokcia. Jest to czarka wykonana z gliny z domieszką mineralno-roślinną (ryc. 74: 11), zaś pozostałe naczynia są cienkościennie. Wszystkie należą do czarek i zdobione układami linii rytych wraz z dołkami nutowymi o dość dużych rozmiarach i owalnych kształtach. W jednym przypadku zaobserwowano poziomą linię rytą pod wylewem od której odchodziły skośnie linie ryte pionowe (ryc. 74: 10). W dwóch przypadkach bez wątpliwości można określić charakter linii rytych jako krzywolinijne w jednym być może z układem uzupełniającym (ryc. 74: 13).

OBIEKT 1300

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 210×220 cm i głębokości 120 cm. W wypełniku znaleziono 5 fragmentów ceramiki oraz jeden przedmiot, fragment „figurki” wykonanej z gliny i zdobionej układem linii rytych i dołków nutowych oraz guzkami (ryc. 75: 3). Analogią dla tego zabytku może być figurka antropomorficzna z Przybranowa stan. 3 (L. Czerniak 1989 s. 61). Stanowisko to datowane jest na fazę późną. Pozostałe cztery fragmenty pochodzą z czarki wykonanej z gliny z domieszką roślinną i zdobionej ornamentem szczypanym oraz guzem pod wylewem (ryc. 75: 1–2). Brak lub mała ilość dołków nutowych może wskazywać na użytkowanie tego obiektu w fazie klasycznej.

OBIEKT 1319

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 210×250 cm i głębokości 40 cm (ryc. 14: 4). W wypełnisku znaleziono 17 fragmentów ceramiki z trzech naczyń oraz trzy fragmenty kości. Dwa z trzech naczyń to czarki wykonane z gliny bez domieszek zdobione w jednym przypadku liniami rytymi krzywoliniowymi bez linii pod brzegiem naczynia (ryc. 75: 4). Drugie naczynie zachowane w strefie przydennej ma na powierzchni ornament kątowy (ryc. 75: 5). Trzecie naczynie było cienkościenne wykonane z domieszką roślinną.

OBIEKT 1333

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i wymiarach 320×180 cm i głębokości 55 cm (ryc. 27). W wypełnisku znaleziono 20 fragmentów ceramiki pochodzących z trzech grubościennych naczyń z czego dwa są zdobione guzami, a fragment trzeciego jest bez ornamentu.

Jedno z naczyń zdobione jest guzem szczypanym i wykonane było z gliny z domieszką roślinną. Kolejne naczynie zdobione jest guzem szczypanym i przekłutym pionowo uchem oraz szczypaniem na brzuścu i szyi (ryc. 75: 6–7). Amforę tę wykonano z gliny z domieszką średniego i drobnego żwiru.

OBIEKT 1347

Wielowarstwowa nisza glinianki o zarysie owalnym i wymiarach 370×340 cm i głębokości 60 cm (ryc. 27). W wypełnisku znaleziono 7 fragmentów ceramiki z sześciu naczyń z czego jedno było cienkościenne a pozostałe grubościenne. Były to dość drobne niezdobione fragmenty zróżnicowane pod względem technologii.

OBIEKT 1354

Wielowarstwowa nisza glinianki o zarysie prostokątnym i wymiarach 380×310 cm i głębokości 55 cm (ryc. 27). W wypełnisku znaleziono 73 fragmenty ceramiki z 5 naczyń w tym dwa drobne fragmenty pochodzące z naczyń cienkościennych, jeden z ornamentem krzywoliniowym być może z amfory cienkościennej (ryc. 75: 14) a drugi z ornamentem kątowym (ryc. 75: 15). Pozostałe trzy naczynia były grubościenne, z czego jedno zostało prawie w całości zrekonstruowane w postaci przysadzistego naczynia z niesymetrycznie tzn. pionowo i skośnie usytuowanymi masywnymi uchami oraz dodatkowo z układem ornamentów szczypanych (ryc. 76: 1, 3). Masywne amfory z niesymetrycznym ustawieniem uch nawiązują do fazy wczesnej.

Z omawianego stanowiska identyczną formę odkryto w niszy określonej, jako ob. 240 z otoczenia domu VII. Druga forma to czara wykonana w bardzo podobnej technologii „pseudo gruzowej” zdobiona analogicznym „szczypaniem” (ryc. 76: 4). Trzecie naczynie wykonane jest w technologii organiczno-mineralnej. Zachowany fragment posiada jedynie masywne ucho (ryc. 76: 2).

OBIEKT 1411

Glinianka wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 460×260 cm i głębokości 61 cm. W wypełnisku znaleziono 1 fragment ceramiki.

WSTĘPNA OCENA CHRONOLOGICZNA SKUPIENIA

Materiał z omawianej części stanowiska jest najliczniejszy i dosyć wyraźnie rozdzielający się na dwa okresy w ramach fazy klasycznej. Można wydzielić zabytki i obiekty związane z fazą klasyczną z elementami wczesnymi oraz klasyczną z elementami fazy późnej.

Najstarsze obiekty związane ze strefą północno-wschodnią tego skupienia położone są w hektarze „D” (odcinki 73–75, 84–85, 94–98), i w hektarze „F” (odcinki 4–7) oraz w hektarze „C” (odcinki 99–100) (ryc. 178). Zajmują zatem razem z domami, które można odtworzyć ze słupów znajdujących się pomiędzy gliniankami przestrzeń około 20 arów z podziałem na dwie strefy większą, zawierającą trzy gospodarstwa

tw. wschodnią oraz jedno-domową zachodnią. We wszystkich obiektach zidentyfikowano ceramikę, która posiada cechy fazy klasycznej z nawiązaniem do elementów wczesnych, m.in. „gniechowickich” (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 2008) oraz zofipolskich (A. Kulczycka-Leciejewiczowa 1983). Chodzi tu szczególnie o misę na pustej nóżce z obiektu 151 (ryc. 49: 7, 8), sposób zdobienia szerokimi wstęgowymi liniami rytymi m.in. z jamy 151 (ryc. 46: 1) czy z glinianki 374 (ryc. 55: 7, 11). Ważny jest także ornament na ceramice średnio lub grubościennej, nacinanych lub rytym pionowych linii na brzuścu m.in. w jamie 371 (ryc. 56: 1) czy ob. 151 (ryc. 49: 3). Równie wczesną metrykę mają masywne naczynia z asymetrycznie ustawionymi uchami np.: z ob. 240 (ryc. 52: 2) oraz z ob. 1354 (ryc. 76: 1–2). Widoczne jest także dość duże zróżnicowanie form naczyń z czarkami, misami, amforami oraz naczynkami specjalnymi. Z analizy planów wynika także, że w tej fazie osadniczej wystąpiły najdłuższe domy VI, VII, X, XII mające długości między 16 a 20 m. Niektórzy badacze uważają, że zmniejszanie się chat w KCWR miało uzasadnienie chronologiczne (J. Pyzel 2006 s. 189), co znajduje pośrednio potwierdzenie na stanowisku w Kruszynie. Omawiane materiały oraz obiekty można określić, jako faza I pierwsza na stanowisku Kruszyn 10.

Faza druga, młodsza głównie występuje w skupieniu północno-wschodnim, a także zachodnim oraz południowym. W ceramice widoczny jest tzw. „barok ornamentacyjny” z wykorzystaniem do zdobienia całych powierzchni naczyń. Pewne cechy jak odciski pod wylewem, zmienność w sposobie odciskania nut z zastosowaniem nut trójkątnych lub z umieszczaniem ich bardzo gęsto oraz tendencja do wykształcania szyjki w części naczyń nawiązuje do fazy późnej. Elementy te są jednak w mniejszości, a dodatkowo, porównując materiały zaliczane do fazy drugiej w Kruszynie z zabytkami z późnych stanowisk z rejonu Brześcia Kujawskiego i Osłonek takich jak Smólsk, czy Brześć Kujawski stan. 4 można wskazać na ewidentne różnice pomiędzy nimi. W tej fazie nastąpiła dość duża unifikacja form naczyń ograniczająca się często wyłącznie do czarek. W obiektach związanych z fazą drugą w Kruszynie związane są także naczynia miniaturowe naśladowujące naczynia grubościenne oraz tendencja do produkcji naczyń cienkościennych z gliny z domieszkami typowymi dla ceramiki gruzowej.

OBIEKTY ODSEPAROWANE

OBIEKT 474

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 175 × 160 cm i głębokości 170 cm (ryc. 9: 3), w wypełnisku której znaleziono 38 fragmentów ceramiki z trzech naczyń, w tym dwa naczynia grubościenne: jedno bez ornamentów z domieszką roślinną, natomiast drugie z domieszką żwiru zdobioną guzem pod wylewem i guzem naklejonym na wylew dodatkowo z odciskami paznokciowo-palcowymi (ryc. 57: 5). Jedyne naczynie cienkościenne jest czarką zdobioną krzywoliniową linią rytą i dużymi kolistymi dołkami nutowymi. Nie ma podkreślającej linii rytej, dołki nutowe są dość rzadko umieszczone m.in. na zakończeniach linii (ryc. 57: 6). Widoczny jest także układ uzupełniający w postaci dwóch linii rytym zakończonych dołkami, z których wyższa nieco dłuższa od niższej (ryc. 57: 3). Obiekt z racji głębokości oraz sposobu wykonania polegającym na wydrążeniu w glinie walcowatego szybu z płaskim dnem przypomina studnię i ponadto jest bardzo podobny do obiektów z północnej części kompleksu stanowisk KCWR z Kruszyna ze stanowiska 3 (S. Rzepecki 2014). W przeciwieństwie do materiałów z tego stanowiska omawiana jama znajduje się pomiędzy koncentracjami obiektów północno-wschodnią oraz południową. Oddalona jest od nich o około 30 metrów, co stwarzało szansę na utrzymanie czystości w jej najbliższej okolicy, jak również uznania jej za studnię lub zbiornik na wodę być może związanego z przetrzymywaniem w jej okolicy zwierząt. Zestaw naczyń, wśród których nie zidentyfikowano fragmentów amfor czy czerpaków jest analogiczny do odkryć z obiektu A42 ze stanowiska Kruszyn 3 (S. Rzepecki 2014), co może potwierdzać wtórne wykorzystanie tego obiektu do celów rytualnych.

OBIEKT 475

Jama wielowarstwowa o zarysie owalnym i rozmiarach 280 × 380 cm i głębokości 80 cm (ryc. 13: 1). W wypełnisku znaleziono 29 fragmentów ceramiki z co najmniej dwóch naczyń.

Jednym z nich jest zrekonstruowana czarka cienkościenna wykonana z gliny z domieszką mineralną zdobiona liniami rytymi w układzie kątowym i dołkami nutowymi na końcach linii rytym oraz w miejscach ich załamania. Pod wylewem znajduje się pozioma dookólna linia ryta, od której pio-

nowo odchodzą linie łamane. Ornament jest strefowy tzn. podzielony pionową linią na 4 części ze zbliżonymi wątkami ornamentacyjnymi. Wydaje się, że dołki nutowe tworzą trzy poziomy. Znajdują się na linii rytej przy brzegu naczynia, na największej wydętości w połowie naczynia i przy dnie (ryc. 57: 7). Pozostałe kilka fragmentów pochodzi z mocno zniszczonej czarki bez zdobieć. Podobne formy i sposoby ornamentowania zidentyfikowano np. w gliniance 1a w Miechowicach, (R. Grygiel 2004, s. 433, 440).

POZOSTAŁE ZABYTKI KCWR

KRZEMIENIE

W Kruszynie poza ceramiką zidentyfikowano 1102 zabytki krzemienne, które zostały omówione przez dr Piotra Papiernika.

KAMIENIE

Zabytki kamienne zostały odkryte w niewielkiej liczbie 34 przedmiotów w tym tylko kilku siekierok i ich fragmentów (m.in. ryc. 60: 9; 61: 19; 65: 15; 70: 5; 73: 12), a także innych form narzędzi takich jak rozcieracze, tłuczki, oselki czy podkładki lub żarna (ryc. 45: 8, 9; 53: 8, 56: 14, 15; 64: 15, 16; 70: 13; 74: 9). Zostały omówione w aneksie nr 1 przez dr Marcina Krystka.

PRÓBA OCENY CHRONOLOGICZNO-PRZESTRZENNEJ STANOWISKA

Przedstawione powyżej materiały z osady KCWR ze stanowiska 10 w Kruszynie, dostarczyło bardzo interesujących informacji. Odkrycie ponad kilkudziesięciu obiektów z materiałem ceramicznym oraz krzemieniem stworzyło szansę do podjęcia próby rozwarstwienia zarówno przestrzennego osady jak i chronologicznego. Jak pokazała prezentacja i analiza ceramiki, krzemieni, zabytków kamiennych, obiektów oraz kości ze stanowiska można wydzielić trzy poziomy osadnicze. Dwa z nich związane są z fazą klasyczną, nutową lub II, a ostatni z fazą późną.

CHRONOLOGIA

Przedstawiona analiza materiałów pokazuje, że jako pierwsi na stanowisku pojawili się osadnicy związani z fazą klasyczną KCWR (R. Grygiel 2004 s. 641) o cechach wczesnych z nawiązaniem do Małopolski (styl zofipolski i gniechowicki). W tym czasie zbudowane zostały 4 domy VI, VII i X w jednym skupieniu oraz XII w odległości około 35 m. Były to budowle średniej wielkości: długość pomiędzy 16 a 20 m, a szerokość między 5 a 7 m. Z tego okresu odkryto 14 obiektów ziemnych, przy czym część z nich jak ob. 150, posiadał dodatkowe nisze, stąd nieco większa liczba obiektów w części opisowej. Dwanaście z nich to typowe glinianki znajdujące się przy ścianach opisanych wyżej domów słupowych, a dwie to jamy gospodarcze lub odpadkowe ob. 151 i 371. Ciekawe są zbliżone zarysy obu jam tzn. dość duże rozmiary i głębokości. Również intensywne nasycenie materiałem zbliża obie jamy do siebie.

Interesującą obserwacją z tej części stanowiska jest widoczne duże nasycenie przedmiotami kamiennymi w szczególności podkładkami lub żarnami, tzn. płaskimi kamieniami oraz różnego rodzaju gładzikami czy rozcieraczami, które zapewne były wykorzystywane do celów gospodarczych (patrz aneks nr 1). Zaskakuje praktycznie brak tego typu zabytków w innych strefach KCWR na stanowisku. Dodatkowo ważną wskazówką chronologiczną jest występowanie kości zwierząt dzikich jelenia, sarny i tura jedynie w obiektach z fazy pierwszej tzn. ob. 150, 151, 240, 383 (patrz aneks nr 3). Wskazuje to na spory udział łowiectwa w początkowym okresie przebywania na stanowisku. Ważne jest, że według większości autorów gatunki dzikie odgrywały większą rolę w początkowym okresie pojawiania się społeczności KCWR na danym terenie (R. Grygiel 2004, s. 576; J. Pyzel 2010). Analogie dla tych materiałów znajdziemy na szeregu stanowisk z Kujaw oraz z ziemi chełmińskiej w tym m.in. w wzmiankowanych wielokrotnie Miechowicach stan. 4, w Boguszewie stan. 43, w Grabie 4, Annowie 7, Stolnie 2/2, Wolicy Nowej stan. 1 (L. Czerniak 1994, P. Gurtowski, R. Kirkowski 1994, R. Grygiel 2004). Stanowiska te datowane są szeroko od około 5500 BC 5200 BC. Wydaje się, że faza pierwsza w Kruszynie może być datowana na koniec tego okresu około 5300/5250 – 5150/5100.

Drugim horyzontem, dominującym na stanowisku, związanym również z fazą klasyczną są materiały o cechach schyłkowo klasycznych i późnych. Tego typu materiały znajdowały się w całym skupieniu północno-wschodnim, oraz zachodnim, a także w pozostałych obiektach skupienia południowego. Zdobnictwo oraz morfologia ceramiki wyraźnie odróżniają materiały z tej fazy od materiałów wcześniejszych. W fazie drugiej widoczny jest znaczny wzrost ilości materiałów zdobionych w tym ornamentów na całej powierzchni naczyń o charakterze „baroku” (ryc. 58; 59: 14–15; 61–63; 67). W tym okresie nastąpiła także dość duża unifikacja form naczyń ograniczająca się często wyłącznie do czarek. Na czarkach, obok linii rytych, dość hojnie umieszczano dołki nutowe o szerokim wachlarzu kształtów, w tym m.in. trójkątnym. Widoczna jest także tendencja do wydzielania drobnych szyjek na najpopularniejszej formie tzn. czarce tzw. „ $\frac{2}{3}$ wycinka kuli” (ryc. 66: 1, 9). W obiektach związanych z fazą drugą w Kruszyńcu występują naczynia miniaturowe naśladujące naczynia grubościennie (ryc. 72: 4), oraz tendencja do produkcji naczyń cienkościennych z gliny z domieszkami typowymi dla ceramiki gruzowej (ryc. 74: 1,2). Dodatkowym argumentem są właściwie wyłącznie w tej fazie znajdowane elementy glinianej sztuki mobilnej w postaci elementów figurek np.: w ob. 484 (ryc. 62: 17–18) czy ob. 1300 (ryc. 75: 3). Analogie dla tego typu materiałów znane są przede wszystkim z rejonu Brześcia Kujawskiego i Osłonek m.in. z Miechowic stan. 4 ob. 7, 19, 19a, Zagajewic stan. 1, Smólska stan. 4, oraz Brześci Kujawskiego stan. 3 i 4. Datowane były one na fazę późną około 5000 – 4800 BC. W związku z tym, że w omawianym materiale elementy późne są obecne, ale nie dominujące, należałoby materiały datować na około 5050/5000–4900 BC.

Z ostatnią fazą, jak wydaje się najmłodszą, można identyfikować materiały z niewielkiego skupienia północnego. Pozyskano stąd nieliczny, ale wymowny materiał przede wszystkim z wykorzystywanymi w zdobnictwie odciskanymi trójkątnymi nutami, które zostały zidentyfikowane na kilku fragmentach naczyń w dwóch z trzech obiektów (ryc. 69: 4; 75: 11), naczynie zdobione odciskami paznokciowymi oraz tzw. „wypełnianej wstęgi”. Analogie dla takich materiałów można odnaleźć w Brześciu Kujawskim, stan. 4 pośród ceramiki z obecnych tam domów (R. Grygiel 2004, s. 119–228) lub z okolicy jam 442–444 (R. Grygiel 2004, s. 230). Podobne materiały znane są również ze Smólska stan. 4 z glinianki 3 (R. Grygiel 2004, s. 315) oraz z Ludwinowa stan. 7 np.: z ob. B9 (J. Pyzel 2006, s. 267). Według R. Grygiela zdobienia tzw. wypełnianej wstęgi występują w klasycznych i młodszych fazach KCWR (R. Grygiel 2004, s. 626). Wydaje się, że nietypowy kształt domu również może sugerować schyłkowy charakter skupienia i należałoby datować tę część stanowiska na okres około 4900/4800 BC. Dokładnie taki wynik datowania otrzymała kości ze studni A42 ze stanowiska Kruszyń 3 oddalonego od skupienia północnego o kilkadziesiąt metrów (S. Rzepecki 2014, s. 106). Opublikowane w 2014 roku wyniki ^{14}C nie pasowały do materiałów odkrytych na tym stanowisku, a różnica została oszacowana na ok. dwieście lat w stosunku do wartości spodziewanych dla fazy IIB, tj. 5200–5100/5000 BC (J. Pyzel 2010, s. 75). Z uwagi na nieobecność na tym stanowisku reliktyw osadnictwa z fazy III KCWR, S. Rzepecki zaakceptował takie datowanie dla fazy IIB. Wydaje się jednak, że opublikowane w tym tomie materiały ze skupienia północnego, nawiązujące do stylistyki śareckiej, odpowiadają temu datowaniu. Można wysnuć wniosek, że dwie studnie KCWR ze stanowiska Kruszyń 3 były elementem zagospodarowania przestrzeni związanym z niewielką zagrodą zidentyfikowaną w części północnej stanowiska Kruszyń 10. Należy stwierdzić, że na przykładzie pojedynczych odkryć wyjątkowych obiektów, jakimi są studnie nie można rozwijać polilinearnych modeli rozwoju stylistyk „rozwinętej” KCWR w strefie Niżu Polski (S. Rzepecki 2014, tam dalsza literatura).

ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE. GOSPODARSTWO – DOM Z PODWÓRZEM – OSADA

Po analizie rozprzestrzenienia obiektów nieruchomych i materiałów, należy wspomnieć o trzech izolowanych strefach wykorzystywanych głównie do celów mieszkalnych, a także gospodarczych jak i zapewne mieszanych gospodarczo – mieszkalnych (ryc. 178; ryc. 32) w typie siedlung lub siedlung-kammer (R. Grygiel 1994, s. 58; 2005, s. 615).

Cztery domy tworzyły założenia pierwszej fazy na stanowisku. Trudno wypowiedzieć się o współzestawieniu tych budowli w ramach kilkurodzinnego jednego osiedla lub o ich niezależnym, cyklicznym użytkowaniu przez jedną rodzinę. Niezbitym dowodem łączącym dwa domy tzn. dom VI i X jest sklejka fragmentów ceramiki, co może potwierdzać współwystępowanie tych dwóch założeń. Wydaje się, że jamą gospodarczo-śmietnikową dla tych dwóch domów była jama 371. Rodzi się pytanie czy kolejny

budynek VII z jamą 151 był użytkowany w tym samym czasie czy nie. Pewne elementy, wskazujące na materiały w stylu „gniechowickim” tzn. np.: misa na pustej nóżce, może sugerować nieco starszą metrykę tego domu. Czwarte założenie z powodu braku jamy śmietniskowej, która może być poza pasem przeznaczonym do badań, jest trudne do określenia. Jednak pewne oddalenie od części głównej może również wskazywać na inny moment powstania budynku. Być może zatem należałoby wskazać na trzy etapy użytkowania najstarszej części osiedla. Jako pierwszy został założony dom VII z jamą 151 i gliniankami ob. 150, 967, 167. Następnie powstały dwa kolejne domy X i VI, być może w czasie funkcjonowania domu VII, o czym może świadczyć dość logiczny układ dołków szczególnie w okolicy ob. 967, w arze D85, który stanowi swego rodzaju łącznik lub płot łączący domy VII i X. Pokazuje to, że początkowo w tym miejscu zamieszkała jedna, a potem trzy rodziny i mogły funkcjonować w jednym momencie. Czy było ich cztery w tym samym czasie trudno powiedzieć, gdyż nie można jednoznacznie wypowiedzieć się o zależności domu XII. Wydaje się, że były to małe zwarte założenia dość ograniczone przestrzennie. Przyjmując hipotezę o istnieniu trzech domów w jednym czasie zajmowałyby one przestrzeń około 15 arów, dodatkowo dom XII kolejne trzy ary, w związku z tym cała przestrzeń bezpośrednio związana z domem i gliniankami oraz użytkową przestrzenią podwórek zajmowałyby obszar około 20 arów.

Trudniej sytuacja wygląda w związku z drugą fazą osadniczą na stanowisku. W części południowej stanowiska do tego okresu zaliczono dziewięć budowli słupowych wraz z gliniankami i jamami śmietniskowymi. W części zachodniej znajduje się kompleks jam glinianek bez śladów po słupach, które są trudne w interpretacji. Mogą one wskazywać na typ budowli bez słupów być może w konstrukcji naziemnej, zrębowej. Wydaje się, że podobna sytuacja została uchwycona w Smółsku stan. 4 (R. Grygiel 2004, s. 260). W części północnej obok najmłodszego małego skupienia z domem o konstrukcji trapezowatej, znajduje się odseparowana koncentracja kilkunastu jam i pojedynczych dołków. Nie zarejestrowano w tym rejonie śladów po długich domach ani klasycznych gliniankach. Wydaje się, że ta część pełniła funkcje gospodarcze, o czym świadczy duża liczba zabytków krzemienych i logiczny układ jam. Funkcje gospodarcze związane z rozbiorem i przetwarzaniem mięsa zwierząt przede wszystkim bydła, potwierdza także analiza śladów użytkowania na przedmiotach krzemienych.

Wydaje się, że dla fazy drugiej na stanowisku można wydzielić partię mieszkalną w części południowej stanowiska z 9 domami oraz dwa skupienia o charakterze gospodarczym. Domy z części południowej grupują się w trzech lub czterech strefach. W północnej części tego obszaru znajdują się 4 domy o analogicznej konstrukcji. Były to budowle krótkie zbudowane na planie zbliżonym do czworoboku ustawione obok siebie o długości około 9–10 m i szerokości 7–8 m. Zakładając, że wydzielono podcienie to dwa z nich skierowane są na północ dom I i IV, jeden na południe w domu II a jeden na południowy wschód dom III. Wśród dołków wydzielane są dołki podwójne, co może wskazywać na przebudowę domów. Po stronie wschodniej każdej z nich znajdują się obiekty w typie jam-glinianek. Wydaje się, że za jamy towarzyszące należy uznać obiekty położone na północ od domów tzn. z ara D 52 jamy 4, 6–8. Dodatkowo pewną funkcję mógł pełnić obiekt 59.

Kolejne skupienie znajduje się przy zachodniej granicy terenu przeznaczonego do badań z domami V i XI. Szczególnie ciekawy jest dom V a specyficznie, liniowo układającymi się dołkami w części północnej domu. Może to pośrednio wskazywać na nawiązania z późnym typem budownictwa najlepiej rozpoznany w Brześciu Kujawskim stan. 4, dom III (R. Grygiel 2004, s.184). W domu tym widoczne są również słupy podwójne, co może świadczyć o przebudowie domu. Niestety z powodu odkrycia obiektów przy granicy przyszłej autostrady nie uchwycono skupienia w całości i nie można zbyt dużo o nim powiedzieć.

Kolejny, pojedynczy dom VIII znajduje się w południowej części stanowiska. Wydaje się, że jest to najdłuższa konstrukcja na stanowisku. Znajduje się również przy najbardziej rozległej i długiej gliniance. W części północnej domu są widoczne słupy podwójne, co także może wskazywać na przebudowę założenia. Również w tym przypadku, podobnie jak w poprzednio omawianych konstrukcjach, nie uchwycono w najbliższym otoczeniu jam gospodarczo śmietniskowych. Wydaje się, że taką funkcję mogła pełnić jama 1075 chyba, że jest ona glinianką kolejnego domu.

Dwa ostatnie założenia znajdują się w południowo wschodnim skraju osady KCWR. Są to domy średniej wielkości, z których dom IX ma glinianki po zachodniej stronie, a dom XIII po wschodniej. Być może kompleks jam z odcinka F24 to jamy gospodarczo śmietniskowe dla tych domów. Trudno wypo-

wiadać się o zależności domów od siebie. Ich bliskie położenie skłania do wniosku, że występowały po sobie, choć nie można wykluczyć ich koegzystencji.

Znacznie trudniejsze w interpretacji są skupienia zachodnie i północno-wschodnie. Brak dołków może być tłumaczony na kilka sposobów, m.in. naturalną degradacją powierzchni tzw. erozją lub ruchami masowymi, czyli spłukiwaniem lub spelzwywaniem. Można uznać również, że występowało tu budownictwo naziemne, co już sugerowano przy okazji omawiania skupienia zachodniego. Innym wytłumaczeniem może być specyficzna funkcja miejsca np.: wyspecjalizowane warsztaty lub miejsca innych czynności, które odbywały się w oddaleniu od osady. W tym przypadku wszystkie omawiane obiekty wiążą się z fazą późnoklasyczną lub późną, tzw. fazą drugą stanowiska. Być może szczególnie w części północno-wschodniej, z racji odkrycia tam znacznych ilości krzemieni znajdowały się warsztaty lub miejsca obróbki specyficznych surowców lub materiałów. Analiza osteologiczna z obiektów w części północno-wschodniej pokazuje, że znajdują się w nich głównie kości bydła. W tej części uchwycono ślady po miejscowym zabijaniu i rozbiorze zwierząt, co zostało w pewnym stopniu potwierdzone dzięki analizie traseologicznej zabytków krzemiennych.

Interpretacja studni/zbiornika na wodę, odkrytego w części centralnej stanowiska, stwarza pewne trudności. Nieliczny materiał ceramiczny zidentyfikowany w tym obiekcie sugeruje związki z II fazą zasiedlenia stanowiska, co pokazuje, że w pierwszej fazie sposób zaopatrzenia w wodę musiał być inaczej zorganizowany. Być może wskazuje to na silniejszy rozwój hodowli i potrzebę posiadania obiektu zbierającego wodę przy stadzie dopiero w fazie II zasiedlenia stanowiska. Co ciekawe, z fazą pierwszą związane są wszystkie materiały kamienne łączone z przetwórstwem zboża, a także widoczny jest udział wśród zwierząt osobników dzikich jak sarna czy jelen. Może być to przesłanką do stopniowego rozwoju hodowli na Kujawach i zaprzestania polowań na dzikie zwierzęta. Dla fazy III zasiedlenia studnie znajdują się w części stanowiska Kruszyn 3, stąd wydaje się, że schemat użytkowania zbiorników na wodę trwał do schyłku KCWR w tym rejonie.

Trudno wypowiadać się na tym etapie opracowania na temat ciągłości osadniczej na stanowisku. Wydaje się, że należy rozważać trzy możliwe scenariusze.

Pierwszy, że wszystkie trzy wydzielane fazy osadnicze na stanowisku występowały niezależnie z podziałem na poszczególne gospodarstwa, egzystujące razem w ramach poszczególnych okresów. Sugerowałoby to wielokrotne, autonomiczne zasiedlanie omawianego stanowiska. W takim przypadku brak stratygrafii może być tłumaczony budowaniem się obok pozostałości wcześniejszego osadnictwa i niewykorzystywanie stref wcześniej zasiedlonych.

Druga możliwa koncepcja to konsekwentne, ciągłe zamieszkanie stanowiska w Kruszynie od fazy pierwszej z największym natężeniem w trakcie i pod koniec fazy klasycznej, kiedy użytkowano strefę gospodarczą w części północnej stanowiska. Koniec osadnictwa przypadłby na fazę późną i mały trapezowaty budynek w północnej części stanowiska.

Trzecia możliwość to niezależne występowanie osadnictwa w bardzo zwartej fazie pierwszej na stanowisku i druga niezależna faza osadnicza związana z rozwiniętą fazą klasyczną i początkami fazy późnej.

Podsumowanie

Przedstawiona powyżej analiza materiałów i obiektów z osady KCWR ze stanowiska 10 w Kruszynie dostarczyła bardzo interesujących informacji. Odkrycie kilkudziesięciu obiektów z materiałem ceramicznym oraz krzemienym pozwoliło na podjęcie próby rozwarstwienia chronologicznego i przestrzennego osadnictwa na stanowisku.

Jak pokazują wyniki analiz i interpretacja materiałów ceramicznych, krzemieni, zabytków kamiennych oraz obiektów na stanowisku można wydzielić trzy poziomy osadnicze. Dwa z nich są związane z fazą klasyczną, nutową lub II, a ostatni z początkowym fragmentem fazy późnej. Wydaje się, że dość dobry stopień zachowania obiektów oraz całościowe rozpoznanie kilku izolowanych stref na stanowisku pozwala na wyciąganie daleko idących wniosków, szczególnie związanych z zagospodarowaniem przestrzeni, budownictwem, gospodarką oraz chronologią. Można śmiało stwierdzić, że materiały z osa-

dy KCWR z Kruszyna bardzo dobrze uzupełniają naszą wiedzę na temat pierwszych społeczeństw rolniczych na Kujawach oraz ogólnie na niżu.

Grupa brzesko-kujawska kultury lendzielskiej

Na stanowisku w Kruszynie odkryto także obiekty związane z GBK KL w obiektach 11 z ara C 59 oraz 168 z ara D 76 (ryc. 19: 1) z których ob. 11, był jamą o zarysie wielobocznym i workowatym profilu i wymiarach to: 390 × 381 cm i głębokość 122 cm. W wypełniku odnaleziono 25 fragmentów ceramiki z jednego naczynia zdobionego odciskami paznokcia. W kolejnym obiekcie nr 168, o zarysie owalnym i nieckowatym profilu o wymiarach 350 × 380 cm i głębokość 79 cm odkryto 55 fragmentów z trzech naczyń w tym jednego zdobionego delikatnym karbowaniem krawędzi, a drugie zdobione wyłącznie guzami (ryc. 19: 2, 4). Trzecie naczynie było niezdobione. Technologicznie materiały te odpowiadają ceramice GBK KL i posiadały drobnoziarnistą domieszkę mineralną wraz z miką, które były typowym składnikiem wchodzącym w skład gliny do produkcji naczyń. Materiały, z racji ich małej liczby, są trudne do zaklasyfikowania i można je tylko generalnie umieścić w trakcie rozwoju GBK KL na Kujawach. Pewną wskazówką chronologiczną o aktywności na tym terenie ludzi w tym czasie jest datowanie ¹⁴C węgla z dwóch jam ob. 6 i ob. 721 wykonane w Pracowni Radiochemicznej Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Z wyeksplorowanych węgla drzewnych uzyskano daty Lod 1462: 5660 ± 60 BP co przy prawdopodobieństwie 68,2% daje przedział 4560 – 4440 BC oraz Lod 1463: 5640 ± 60 BP co przy prawdopodobieństwie 68,2% daje przedział 4530 – 4430 BC. Daty te odpowiadają wczesnemu horyzontowi GBK KL na Kujawach (R. Grygiel 2008).

Kultura pucharów lejkwatych

Z KPL można powiązać materiały z dwóch obiektów: ob. 732 oraz ob. 984, który okazał się grobem szkieletowym.

Pierwszy z nich został odkryty w hektarze B i jest wielowarstwową niszą w gliniance o rozmiarach 355 × 390 cm oraz głębokości 80 cm (ryc. 18; 80: 12). W obiekcie tym, na złożu wtórnym zidentyfikowano 29 fragmentów ceramiki KCWR w tym m.in. zdobione liniami rytymi (ryc. 80: 10–11) co pozwala przypuszczać, że społeczności KPL wkopały się w starszy obiekt z wczesnego neolitu. Z omawianej jamy pozyskano bardzo zwarty i dość liczny zespół ponad 200 fragmentów ceramiki. Wyniki analizy morfologicznej oraz obserwacje technologiczne pozwalają wiązać pozyskane materiały z fazą sarnowską KPL. Wśród ceramiki wyróżniono większość charakterystycznych form typowych dla najstarszej fazy tej kultury na Kujawach. Są to esowate puchary, amfory, łyżki oraz przede wszystkim talerze. Zidentyfikowano 12 brzegów naczyń w tym 5 zdobionych, które w większości są cienkościenne, zdobione nieregularnymi odciskami (ryc. 80: 3–4) oraz w jednym przypadku naczynia średniościennego zdobionego listwą z odciskami palca (ryc. 80: 5). Siedem wylewów naczyń było niezdobionych (ryc. 80: 1–2, 6–7). Wśród nich zwracają uwagę dwa brzegi prawdopodobnie od cienkościennej amfory, wykonanej z gliny bezdomieszkowej. O obecności innych amfor świadczy odkrycie kolejnych dwóch uch, w tym jednego przekłutego poziomo prawdopodobnie od masywnego naczynia (ryc. 80: 8). W skład zespołu wchodzi także fragment niezdobionej łyżki glinianej (ryc. 80: 9) oraz 9 den. Najciekawsze jest odkrycie piętnastu fragmentów pochodzących z co najmniej siedmiu talerzy (ryc. 79: 1–3), czyli form związanych z najwcześniejszymi fazami KPL (S. Rzepecki 2004; P. Papiernik 2012). Są to naczynia dobrze zachowane, nieornamentowane a tylko w jednym przypadku z widocznym na stronie spodniej odciskiem maty (ryc. 79: 1). Wszystkie talerze posiadają płaskie, niewyodrębnione brzegi. Cechy technologiczne, czyli brak domieszki nawiązuje do dużej kolekcji talerzy z Redcza Krukowego stan. 20 (P. Papiernik 2012), przy czym brak zdobień oraz podniesienia brzegów może wskazywać na młodszą fazę występowania talerzy we wczesnej KPL (S. Rzepecki 2003). W przypadku form z zachowanymi brzegami można obliczyć ich wielkość, która lokuje je w kategorii talerzy średnich, których średnice mieszczą się między 20 a 22 cm (ryc. 79; P. Papiernik 2012).

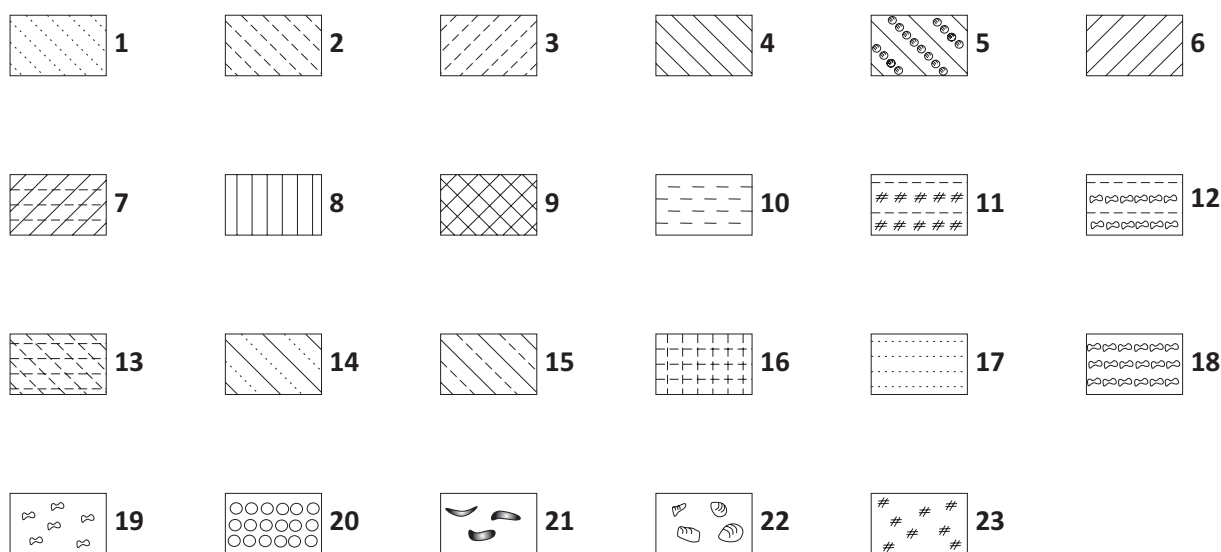
Wydaje się, że to na tej kategorii należy oprzeć analizę chronologiczną zespołu KPL z Kruszyna. Przez analogię do stanowisk w Redczu Krukowym (P. Papiernik 2012) oraz Smółsku (D. Płaza 2010; B. Muzolf i in. 2012; R. Grygiel 2016), gdzie również odkryto zespoły o cechach sarnowskich z talerzami funkcjonowanie jamy z Kruszyna należy umiejscowić w początkach IV tys. p.n.e. Inne elementy występujące w tej jamie nie wykluczają takiego datowania. Ważną wskazówką jest brak zdobień brzuścowych oraz regularnych odcisków stempelkowych pod wylewem, które mogłyby wskazywać np. na fazę pikutkowską czy wiórecką (T. Wiślański 1979). W obiekcie zwraca uwagę także obecność krzemienia czekoladowego (por. P. Papiernik, w tym tomie), który także jest charakterystyczny dla najstarszej fazy KPL (E. Niesiołowska-Śreniowska 1980; L. Domańska 1995; P. Papiernik 2012, 2016).

Potwierdzeniem słuszności takiego datowania i obecności na stanowisku w Kruszynie oraz w jego najbliższej okolicy osadnictwa z wczesnej fazy KPL jest otrzymany wynik datowania pochówku szkieletoowego z obiektu 984, która znajdowała się w niewielkiej odległości od ob. 732. Zmarły został złożony na plecach z głową w kierunku zachodnim, w prostokątnej jamie wykopanej w linii wschód – zachód (ryc. 23). Jedynym przedmiotem odkrytym w grobie był łuszczeń wykonany z krzemienia narzutowego znajdujący się przy szyi zmarłego, który raczej powinien być rozpatrywany, jako domieszka związana z zasypiskiem grobu. Wynik datowania ^{14}C kości ludzkich przeprowadzony w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym (POZ-84059) to 5090 ± 50 BP, co po kalibracji daje rezultat 3986 – 3766 BC przy poziomie ufności 95,4% oraz 3959–3913 i 3878–3804 BC przy poziomie 68,2%. Taki wynik jest zbliżony z rezultatami otrzymanymi w ostatnich latach dla materiałów KPL z Redcza Krukowego stan. 20, gdzie również zidentyfikowano dużą ilość talerzy (P. Papiernik 2012) oraz dla materiałów wczesnopucharowych ze stanowiska 2/10 w Smółsku (R. Grygiel 2016).

Podsumowując należy stwierdzić, że niezbyt liczne materiały, dzięki obecności talerzy należy łączyć z fazą sarnowską KPL. Do takiego datowania pasują pozostałe materiały z obiektu nr 732 zarówno ceramiczne jak i krzemienne, a obecność ludności w tzw. fazie sarnowskiej w rejonie omawianego stanowiska dodatkowo poświadcza wynik datowania bezwzględny uzyskany dla grobu z obiektu 984, który pozwala umieszczać osadnictwo KPL w pierwszym lub drugim stuleciu IV tys. p.n.e.

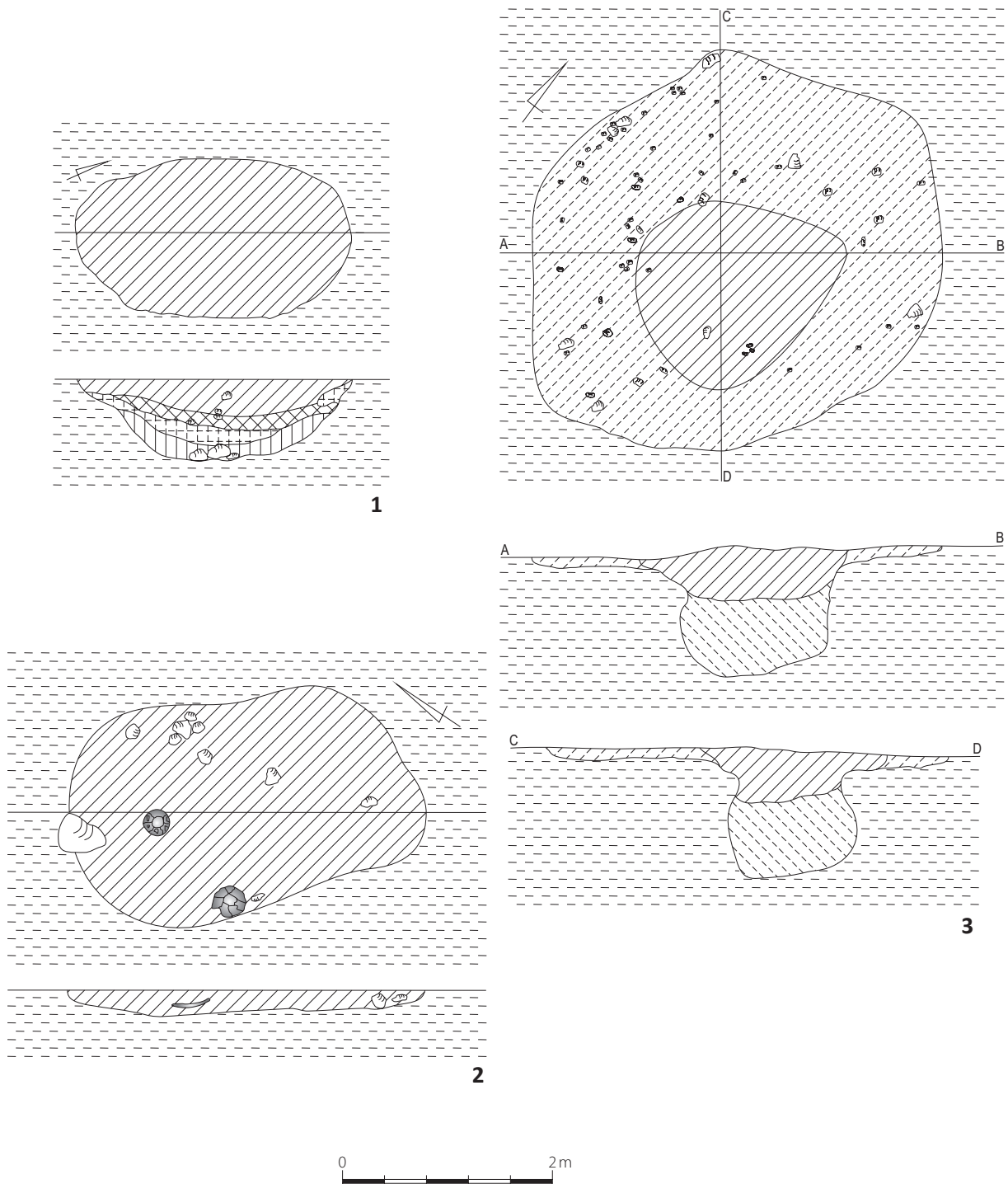
Późny neolit/wczesna epoka brązu

W obiekcie 1337, jamie o profilu nieckowatym o wymiarach 113×102 cm i głębokości 30 cm (ryc. 22: 1), pozyskano jedną, niewielką zachowaną w całości amforę (ryc. 22: 2), która swoimi cechami technologicznymi oraz sposobem zdobienia pasuje do najstarszych faz kultury mierzanowickiej (S. Kadrow, J. Machnik 1997). Naczynie ma około 7 cm wysokości i zostało ozdobione ornamentem sznurowym w sześciu liniach oraz posiada dwa, niewielkie ucha odchodzące od wylewu. Najbliższa analogia dla takiego naczynia została odkryta w Brześciu Kujawskim na stan. 5 w jamie 129 (J. Czebreszuk 1996 s. 300, tam dalsza literatura).

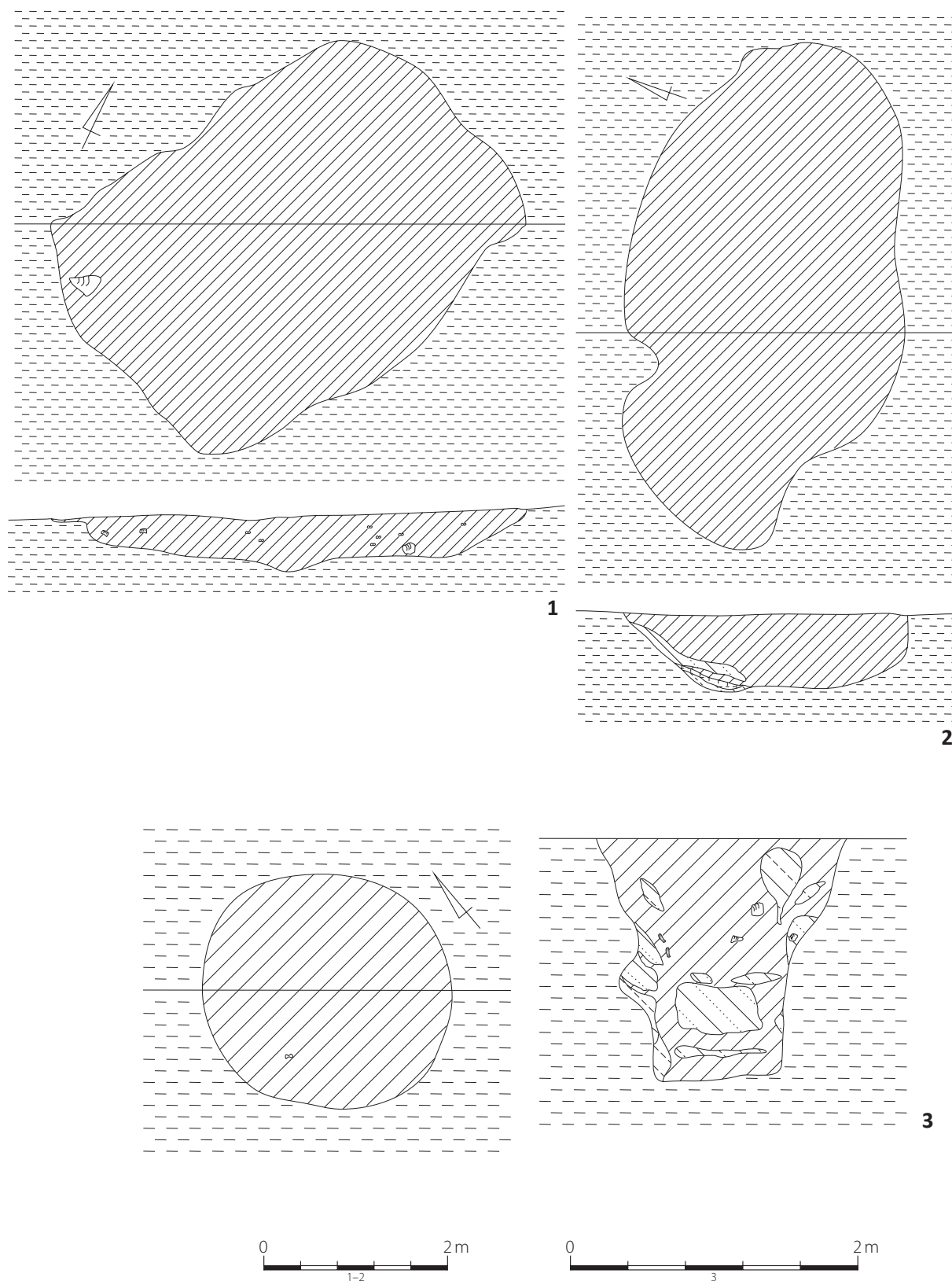
Ryc. 7. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Legenda do planów obiektów. 1: jasnoszara próchnica; 2: szara próchnica; 3: jasnoszaro-brunatna próchnica; 4: ciemnoszara próchnica z drobnymi węglami drzewnymi; 5: ciemnoszara próchnica przemieszana z silnie rozdrobnionymi kamieniami; 6: brunatno-ciemnoszara próchnica; 7: brunatno-szara próchnica z domieszką gliny; 8: brunatna próchnica; 9: czarna próchnica silnie nasycona węglem drzewnym; 10: glina; 11: przepalona glina; 12: glina silnie przemieszana z polepą; 13: glina z drobnymi wtrętami szarej próchnicy; 14: glina z domieszką szarej próchnicy; 15: glina z domieszką ciemnoszarej próchnicy; 16: glina z domieszką brunatnej próchnicy; 17: piasek; 18: warstwa polepy; 19: grudki polepy; 20: przepalone okruchy skał wapiennych; 21: duże fragmenty ceramiki; 22: kamienie; 23: węgle drzewne.

Fig. 7. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Legend for the plans of features. 1: light-grey humus; 2: grey humus; 3: light-grey- brown humus; 4: dark-grey humus with small charcoals; 5: dark-grey humus mixed with strongly fragmented stones; 6: brown-dark-grey humus; 7: brown-grey humus with admixture of clay; 8: brown humus; 9: black humus with a large amount of charcoal; 10: clay; 11: burned clay; 12: clay heavily intermingled with daub; 13: clay with small amounts of grey humus; 14: clay with admixture of grey humus; 15: clay with admixture of dark-grey humus; 16: clay with admixture of brown humus; 17: sand; 18: layer of daub; 19: lumps of daub; 20: burned crumbles of lime stone; 21: large potsherds; 22: stones; 23: charcoals.

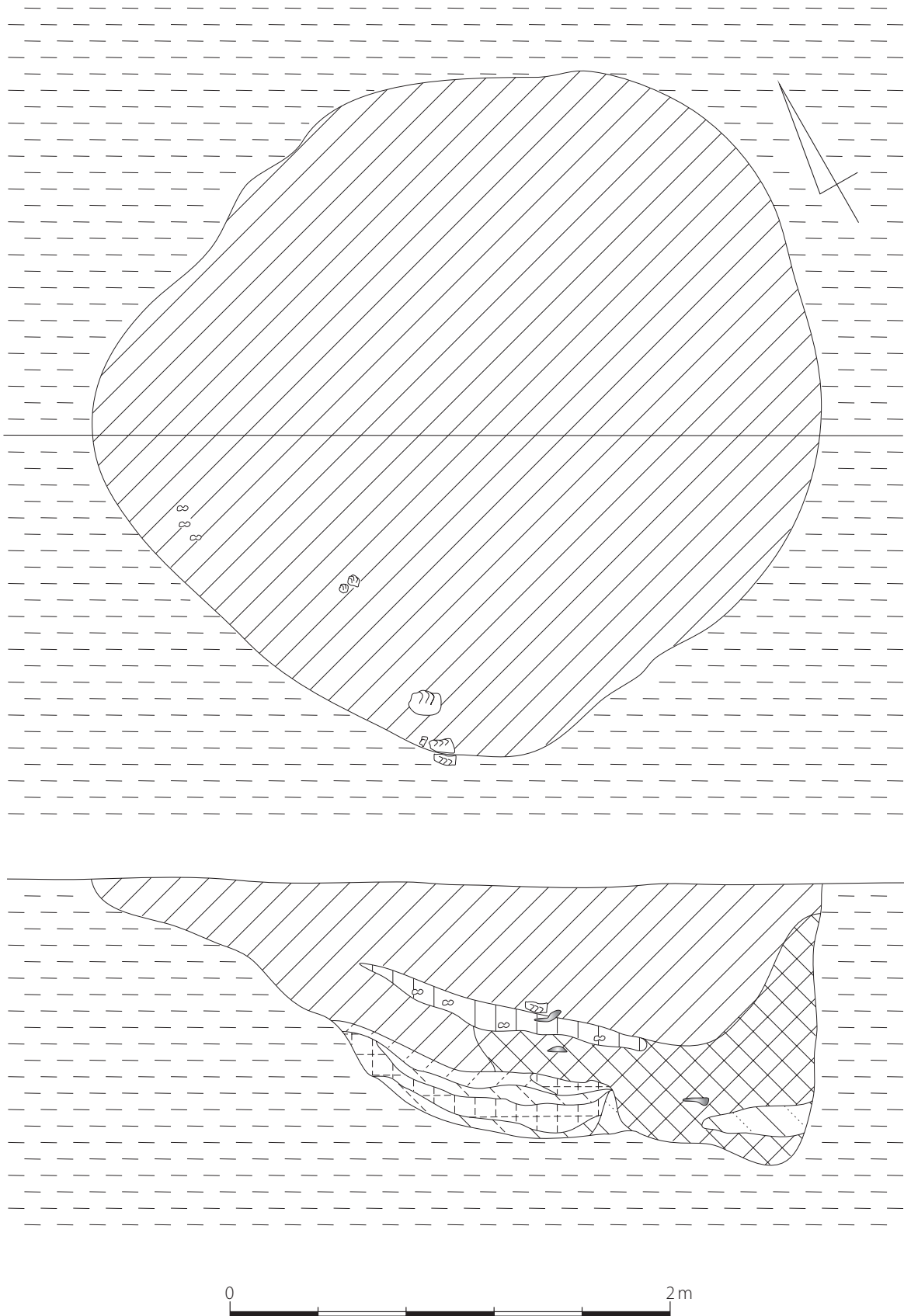
Ryc. 8. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 6; 2: obiekt 10; 3: obiekt 11.

Fig. 8. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 6; 2: feature 10; 3: feature 11.

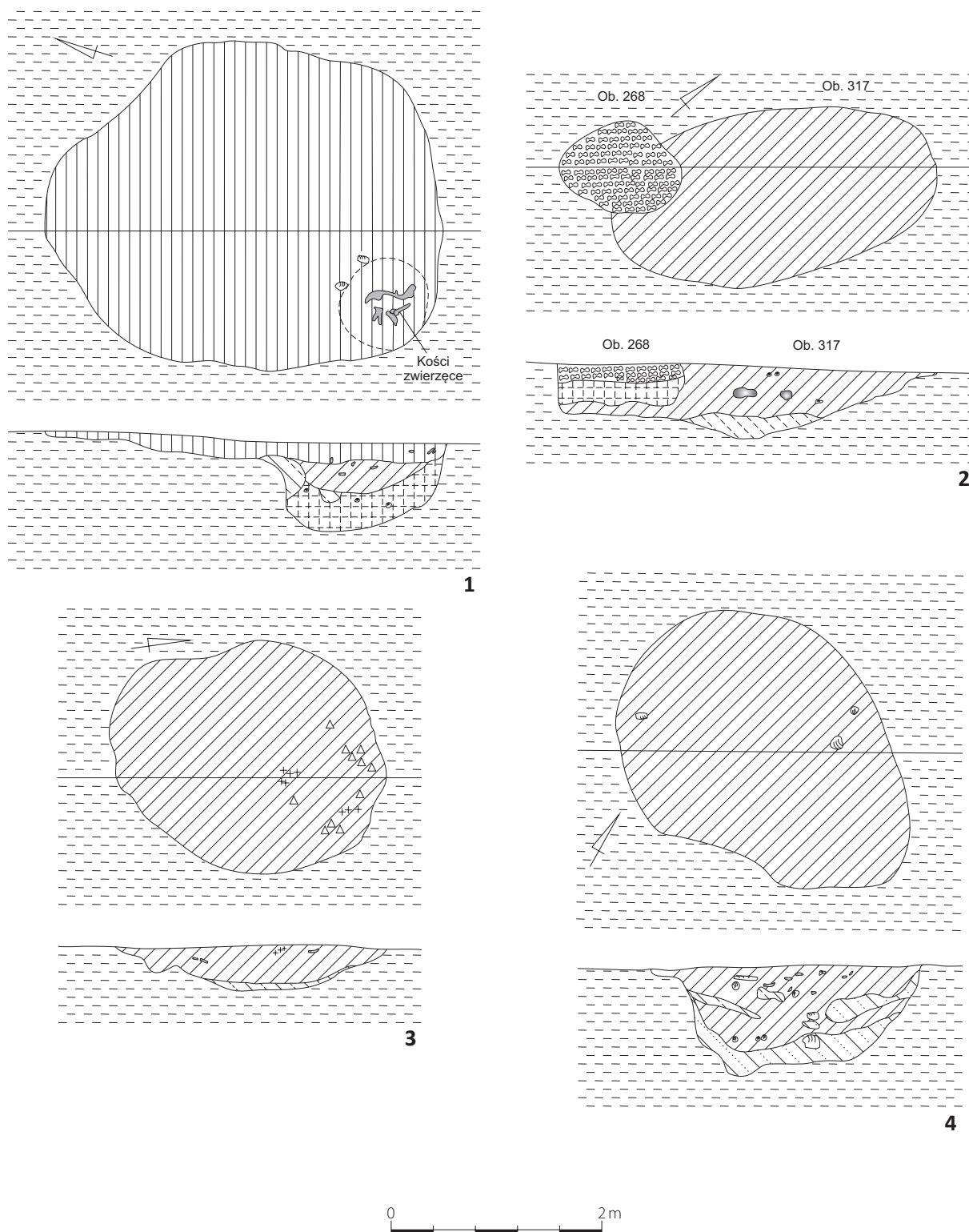
Ryc. 9. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 59; 2: obiekt 167; 3: obiekt 474.

Fig. 9. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 59; 2: feature 167; 3: feature 474.

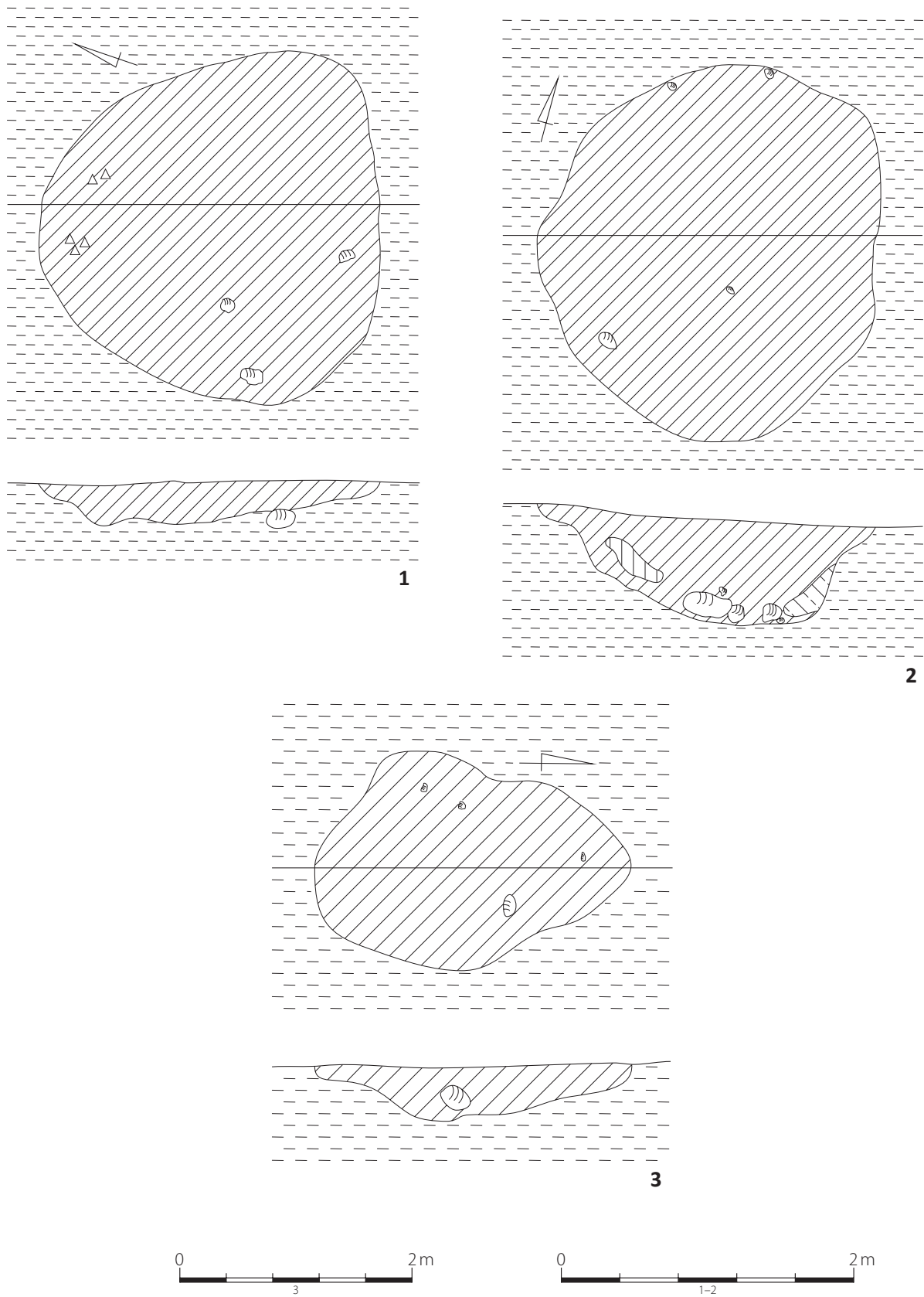
Ryc. 10. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 151.

Fig.10. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 151.

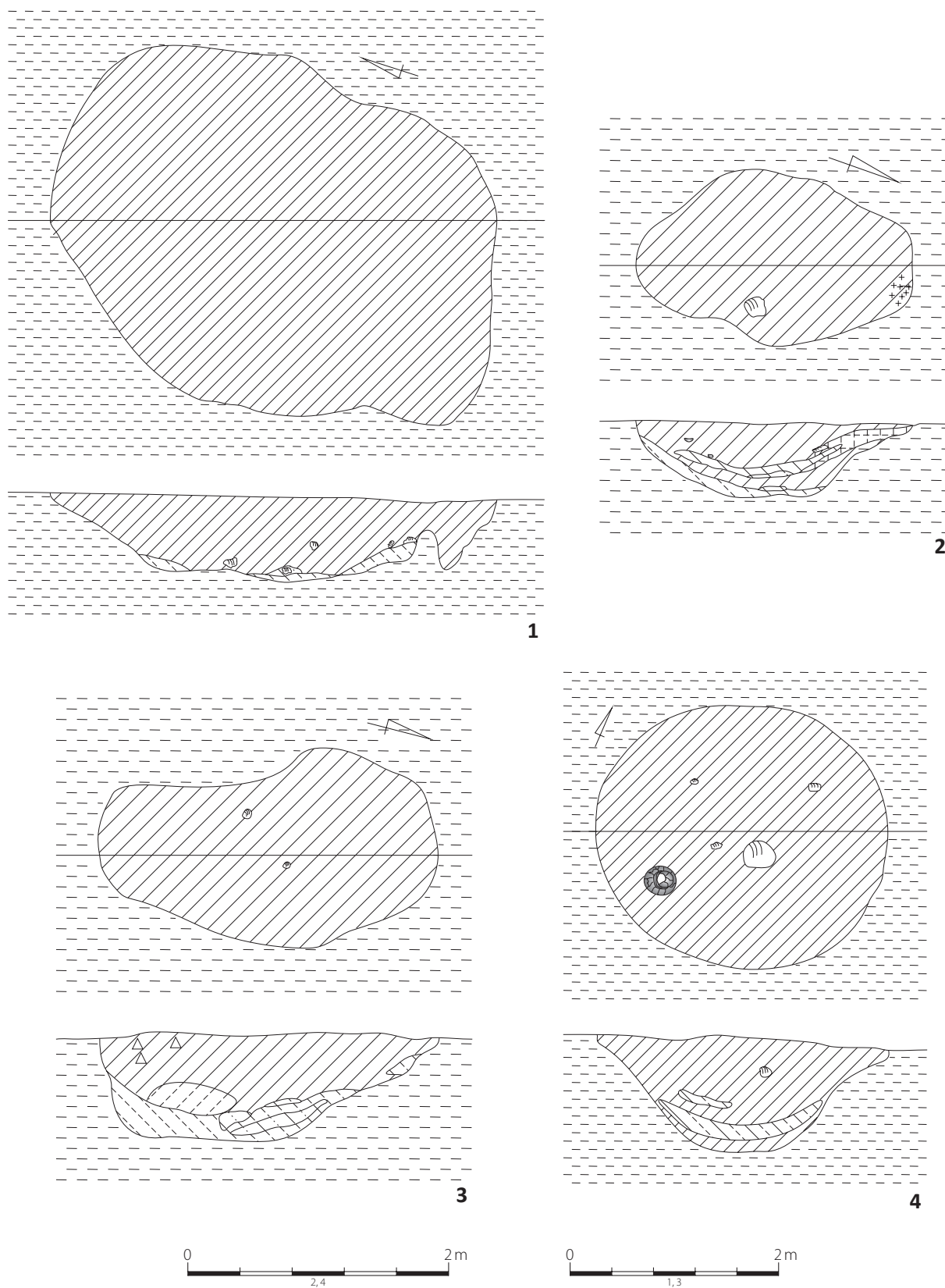
Ryc. 11. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 4; 2: obiekt 268, 317; 3: obiekt 340, 4; obiekt 371.

Fig.11. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 4; 2: feature 268, 317; 3: feature 340,4; feature 371.

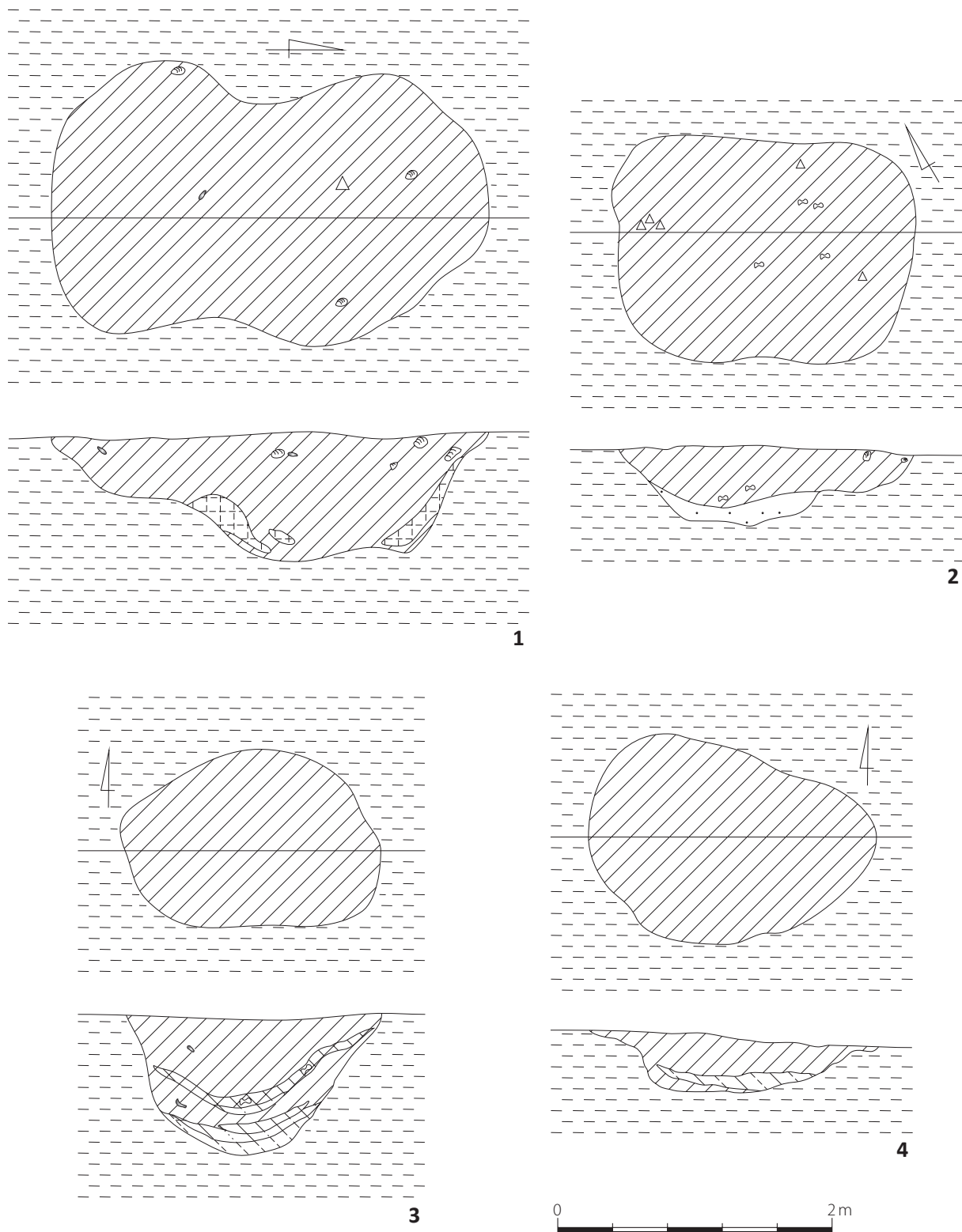
Ryc. 12. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 487; 2: obiekt 489; 3: obiekt 495.

Fig. 12. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 487; 2: feature 489; 3: 495.

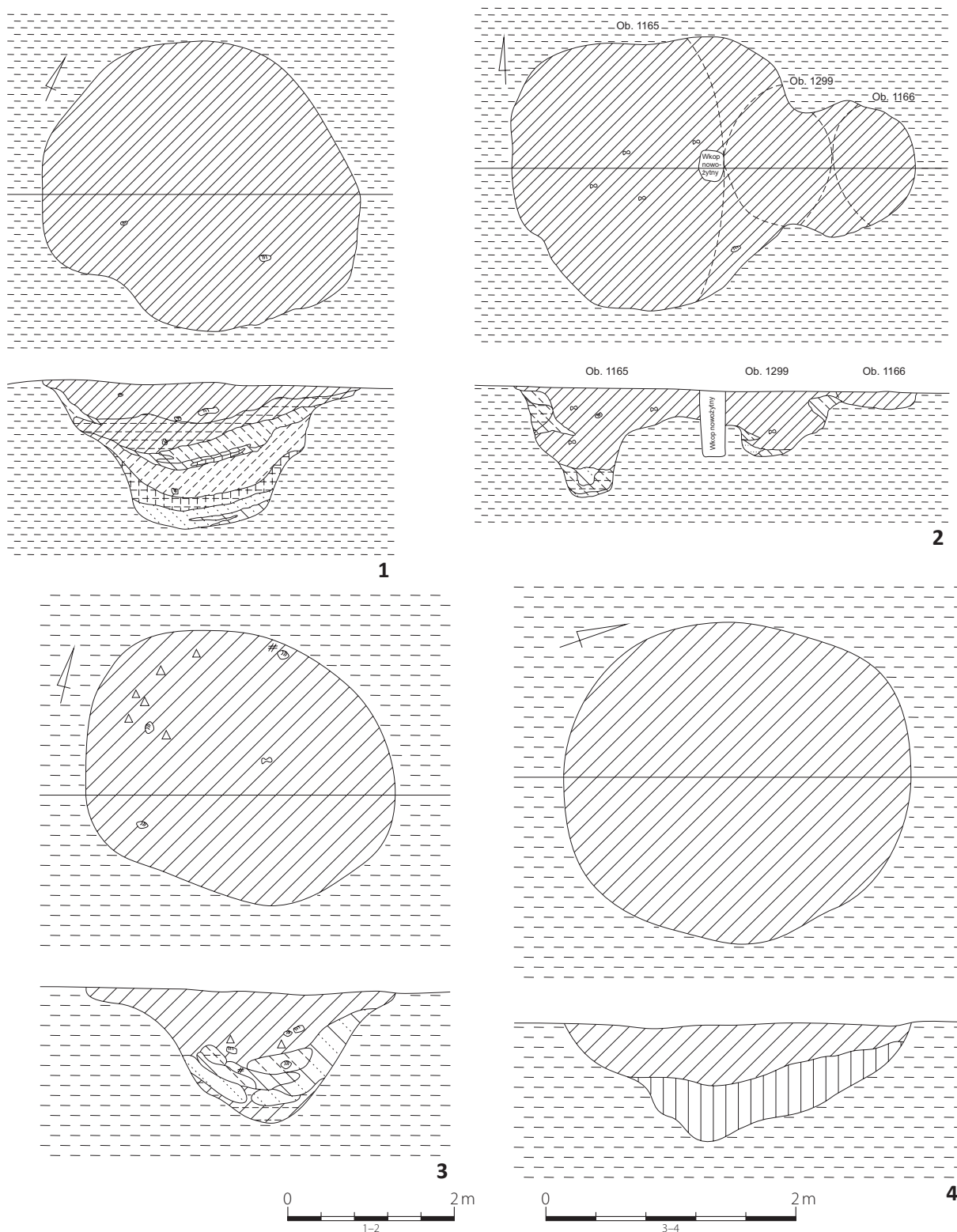
Ryc. 13. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 475; 2: obiekt 481; 3: obiekt 479; 4: obiekt 725.

Fig 13. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 475; 2: feature 481; 3: feature 479; 4: feature 725.

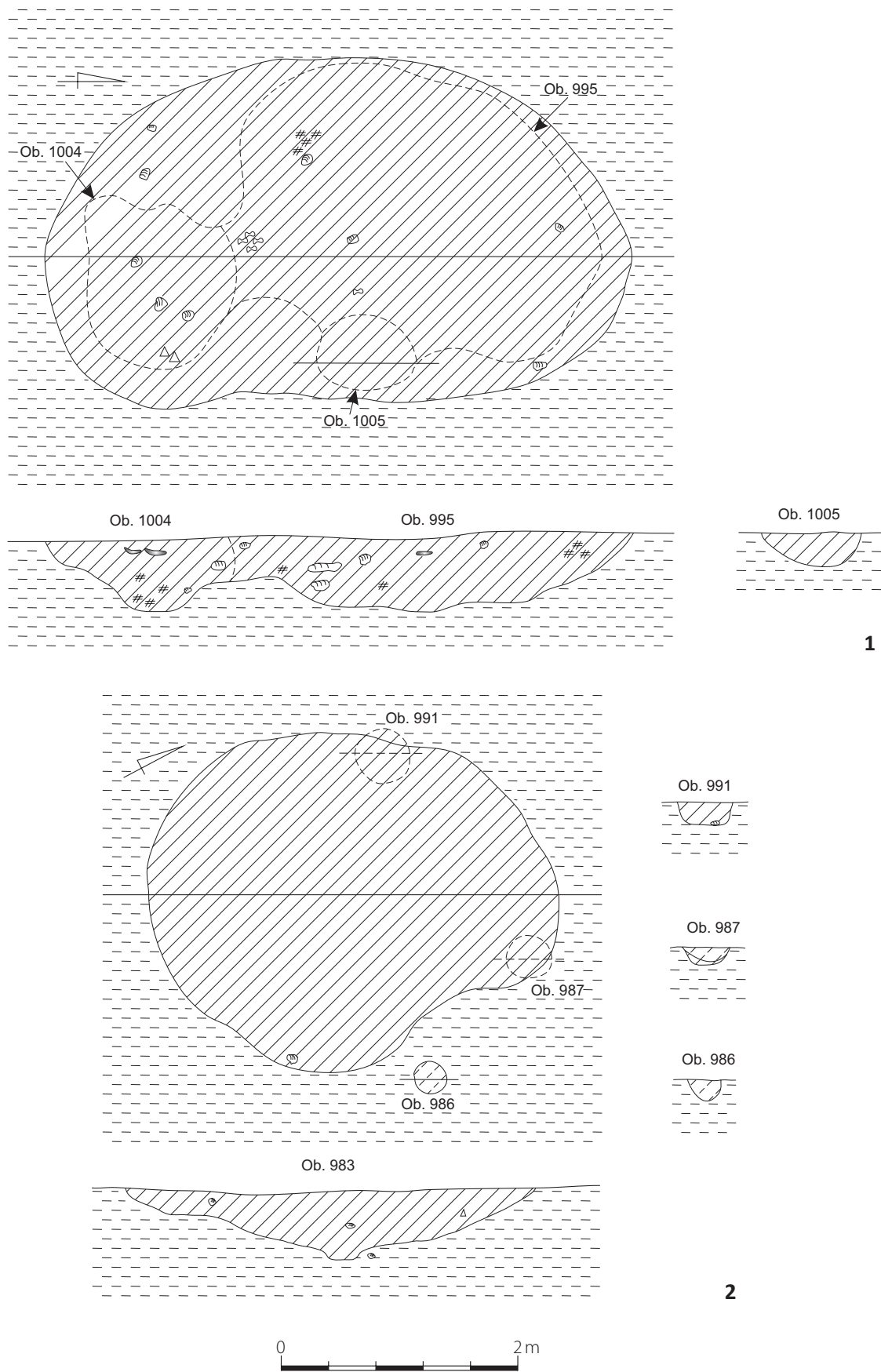
Ryc. 14. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 743; 2: obiekt 924; 3: obiekt 1073; 4: obiekt 1319.

Fig 14. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 743; 2: feature 924; 3: feature 1073; 4: feature 1319.

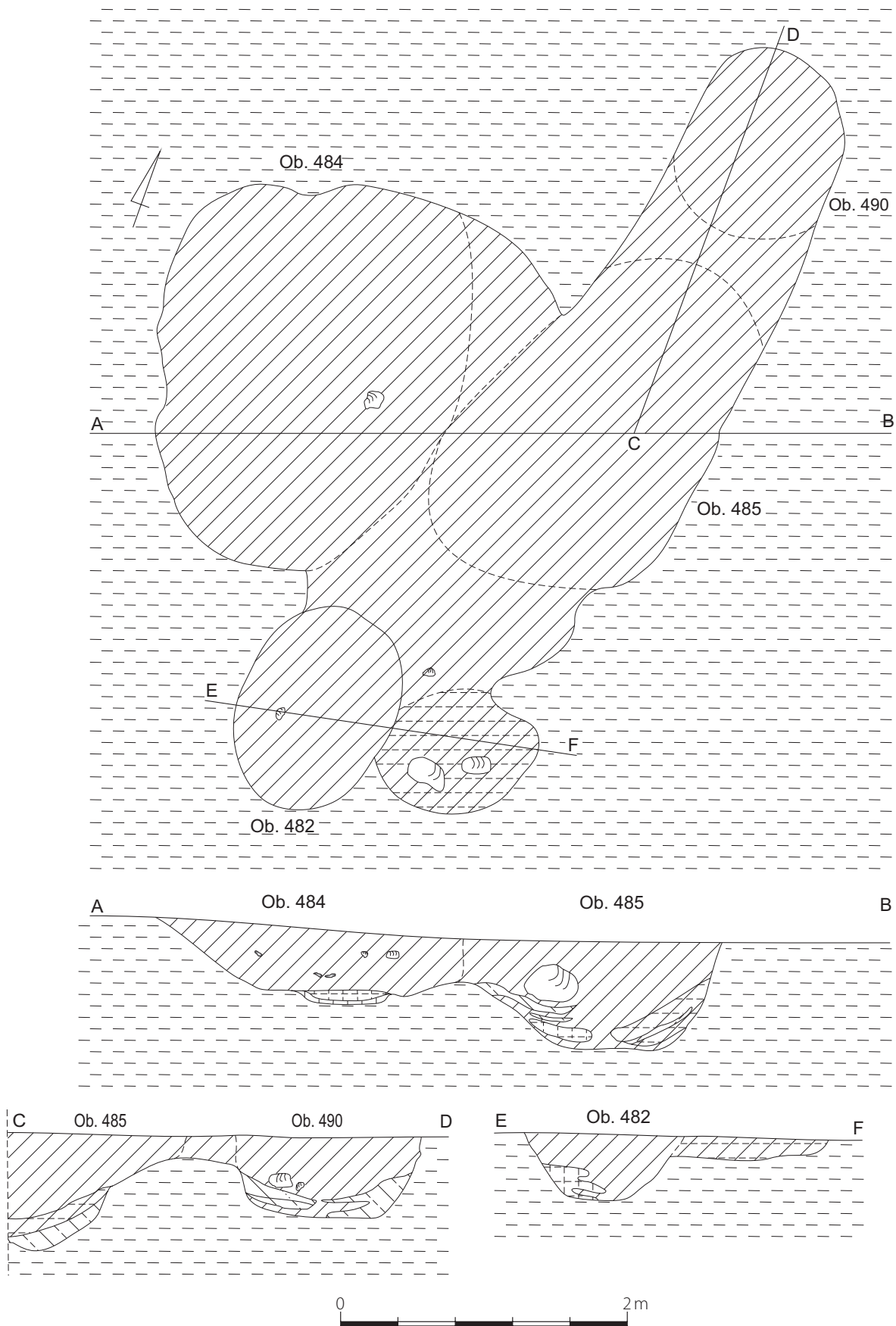
Ryc. 15. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 1164; 2: obiekt 1165, 1166, 1129; 3: obiekt 1506; 4: obiekt 1515.

Fig 15. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 1164; 2: features 1165, 1166, 1129; 3: feature 1506; 4: feature 1515.

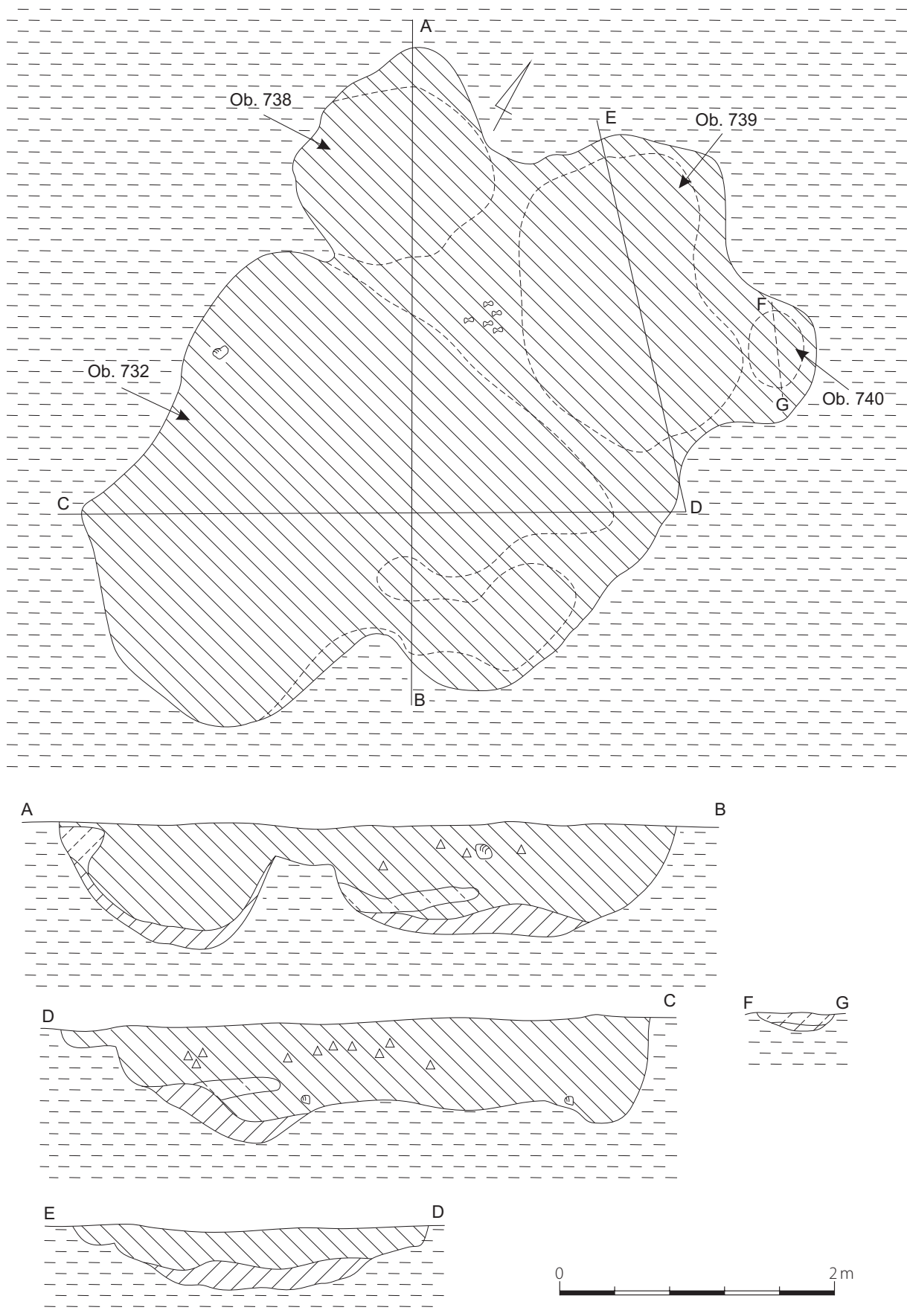
Ryc. 16. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 995, 1004, 1005; 2: obiekt 983, 986, 987, 991.

Fig 16. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features 995, 1004, 1005; 2: features 983, 986, 987, 991.

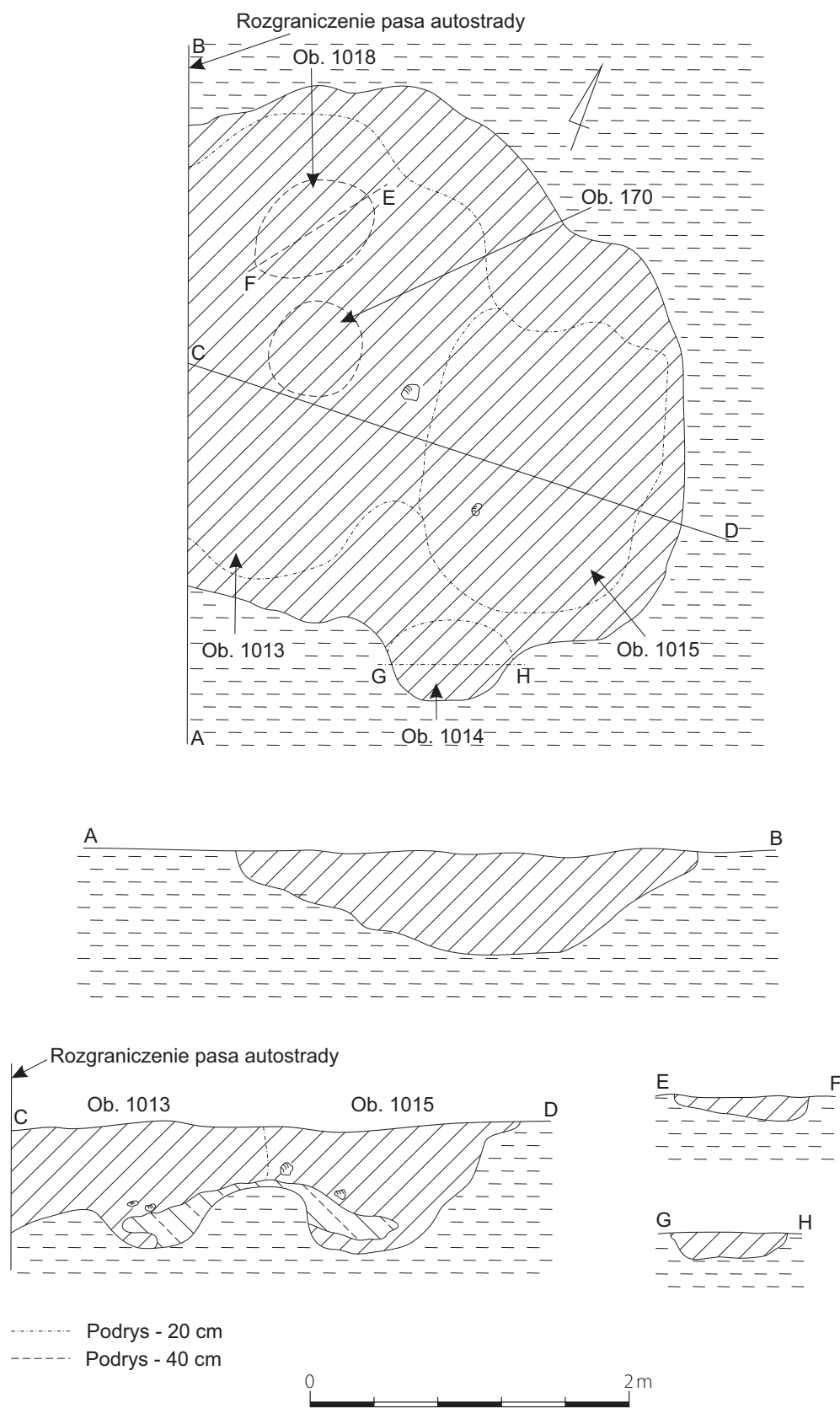
Ryc. 17. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 482, 484, 485, 490.

Fig 17. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 482, 484, 485, 490.

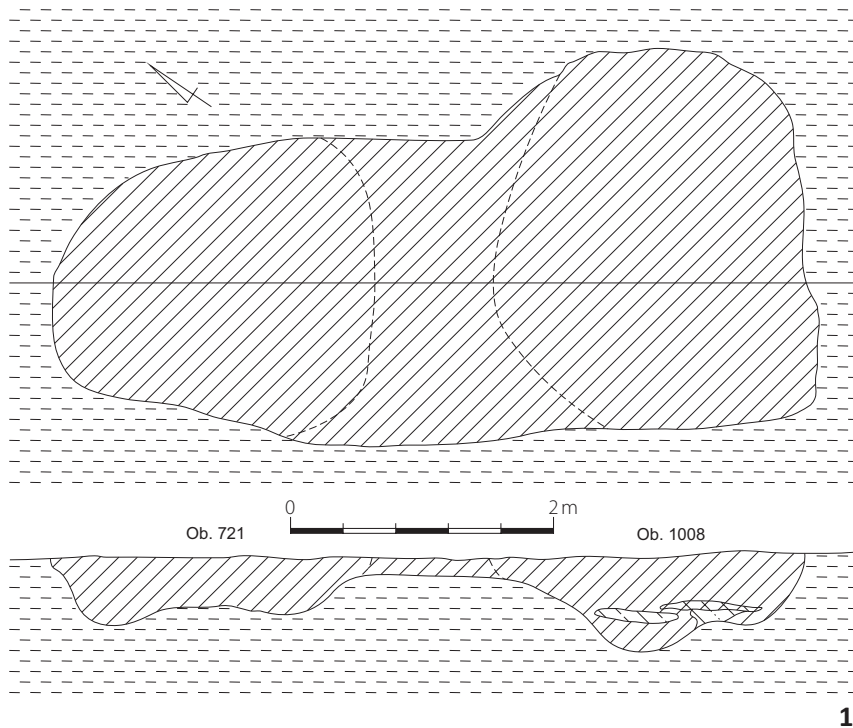
Ryc. 18. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 732, 738, 739, 740.

Fig 18. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 732, 738, 739, 740.

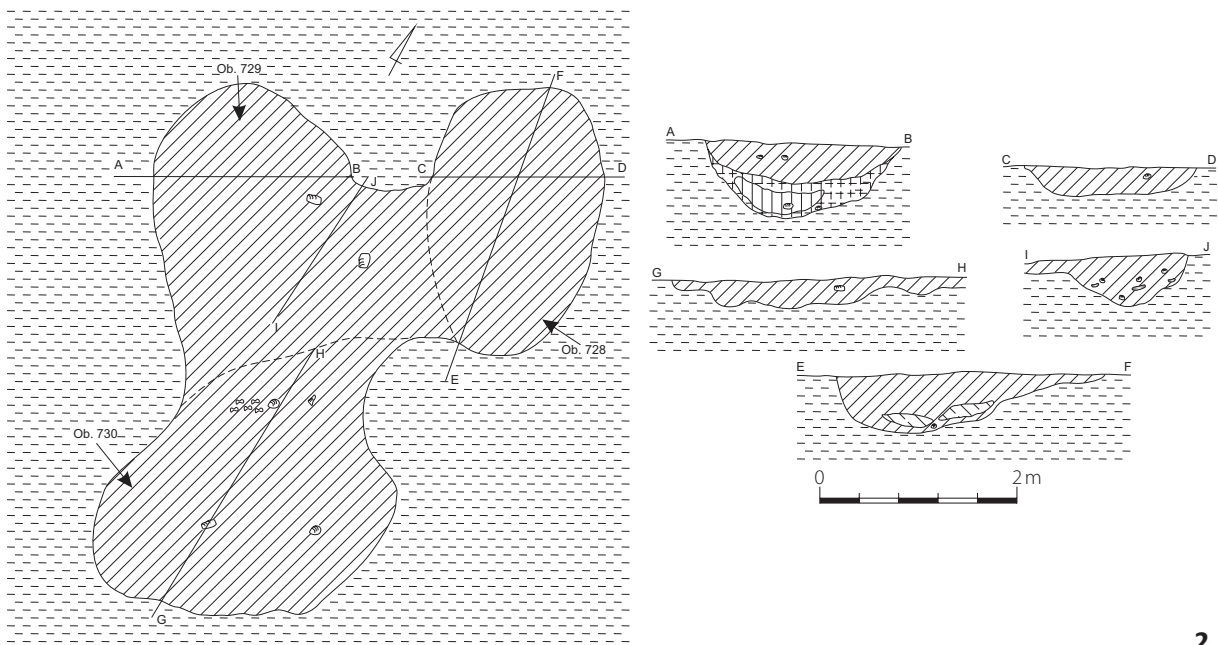

Ryc. 19. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 170, 1013, 1014, 1015, 1018.

Fig 19. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 170, 1013, 1014, 1015, 1018.

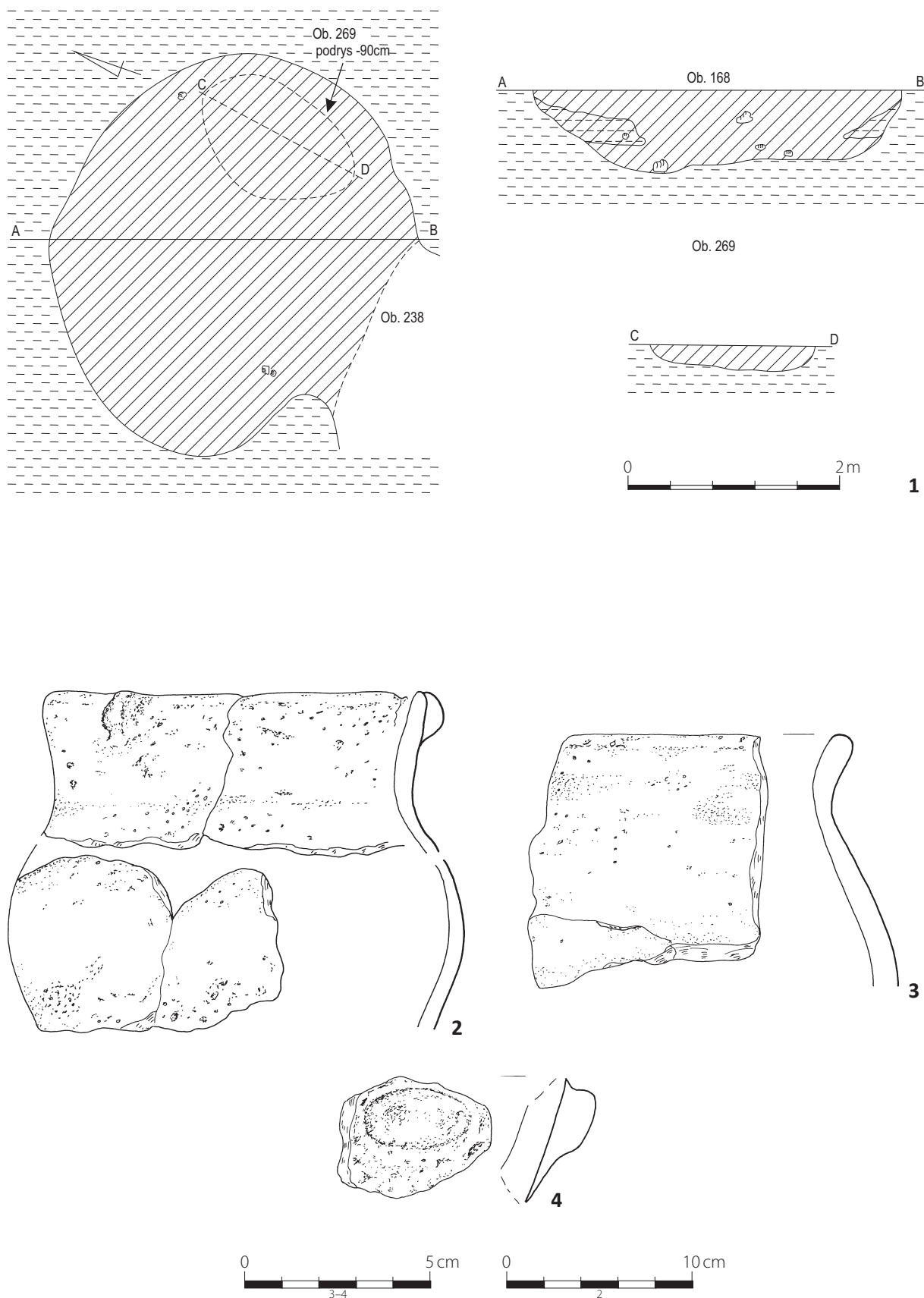
1

2

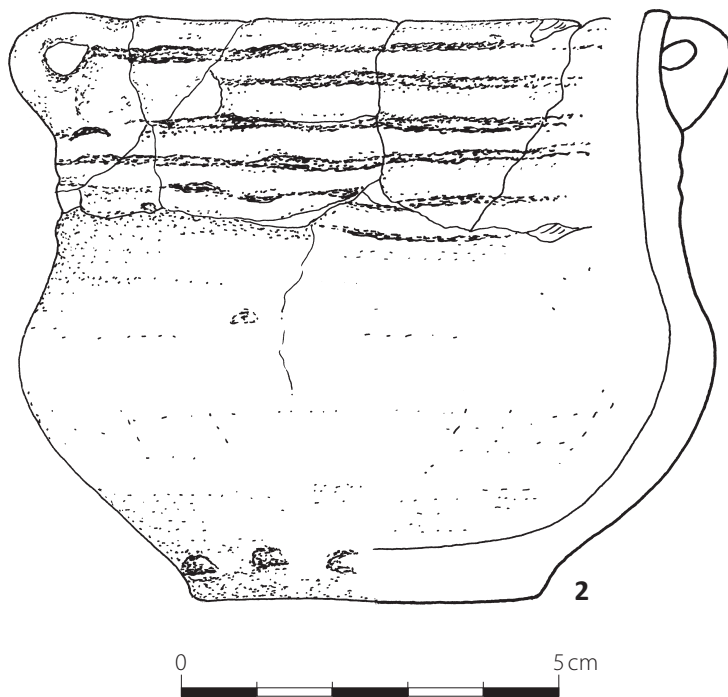
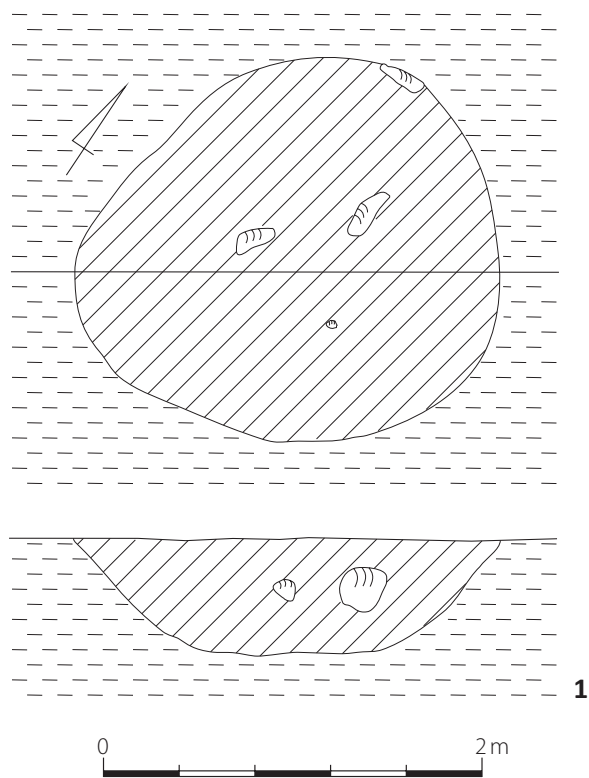
Ryc. 20. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 721, 1008; 2: obiekt 728, 729, 730.

Fig. 20. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features 721, 1008; 2: features 728, 729, 730.

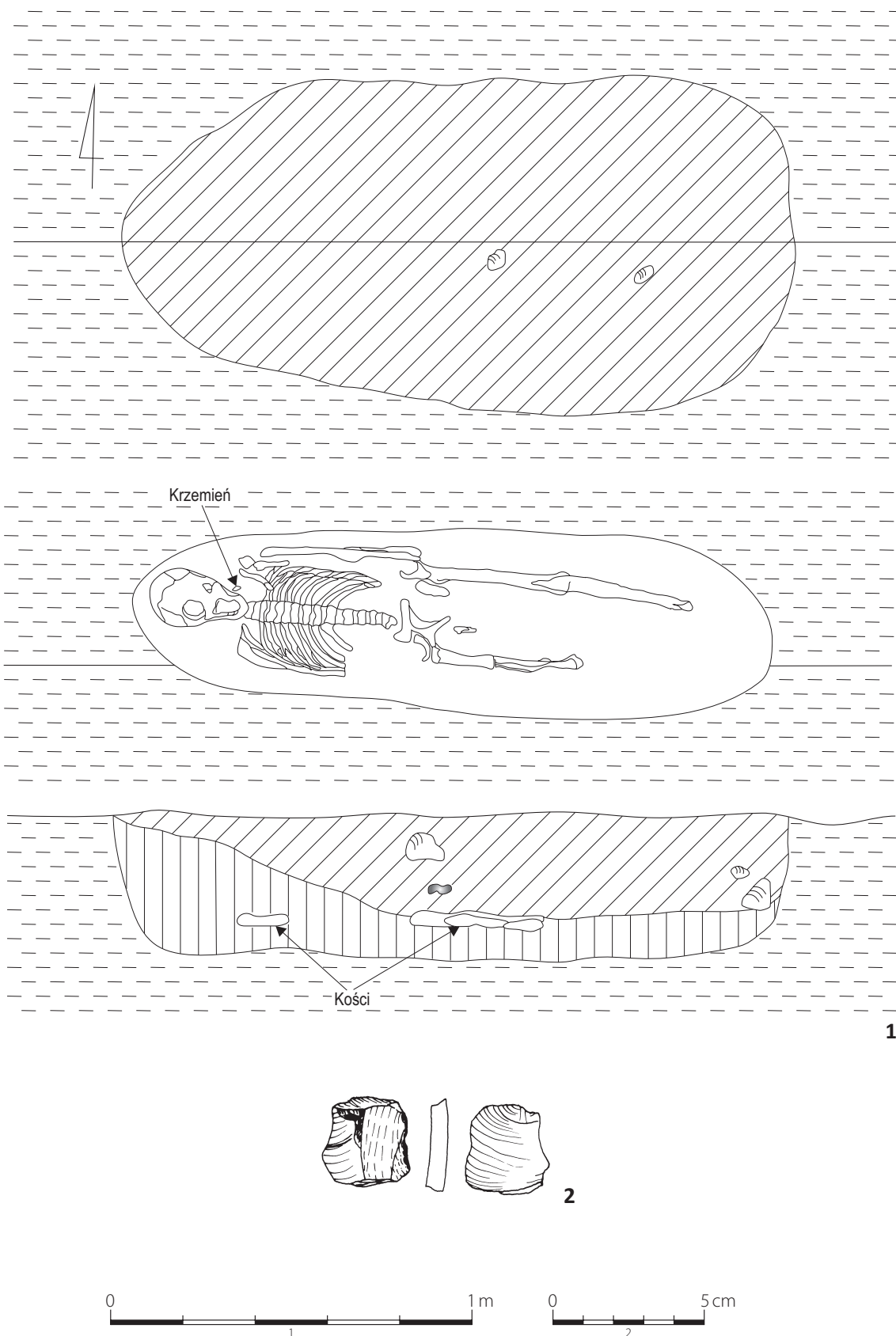
Ryc. 21. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 168 i 269; 1: plan płaski i profil; 2-4 glina.

Fig. 21. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features 168 and 269; 1: plan and cross-section; 2-4 clay.

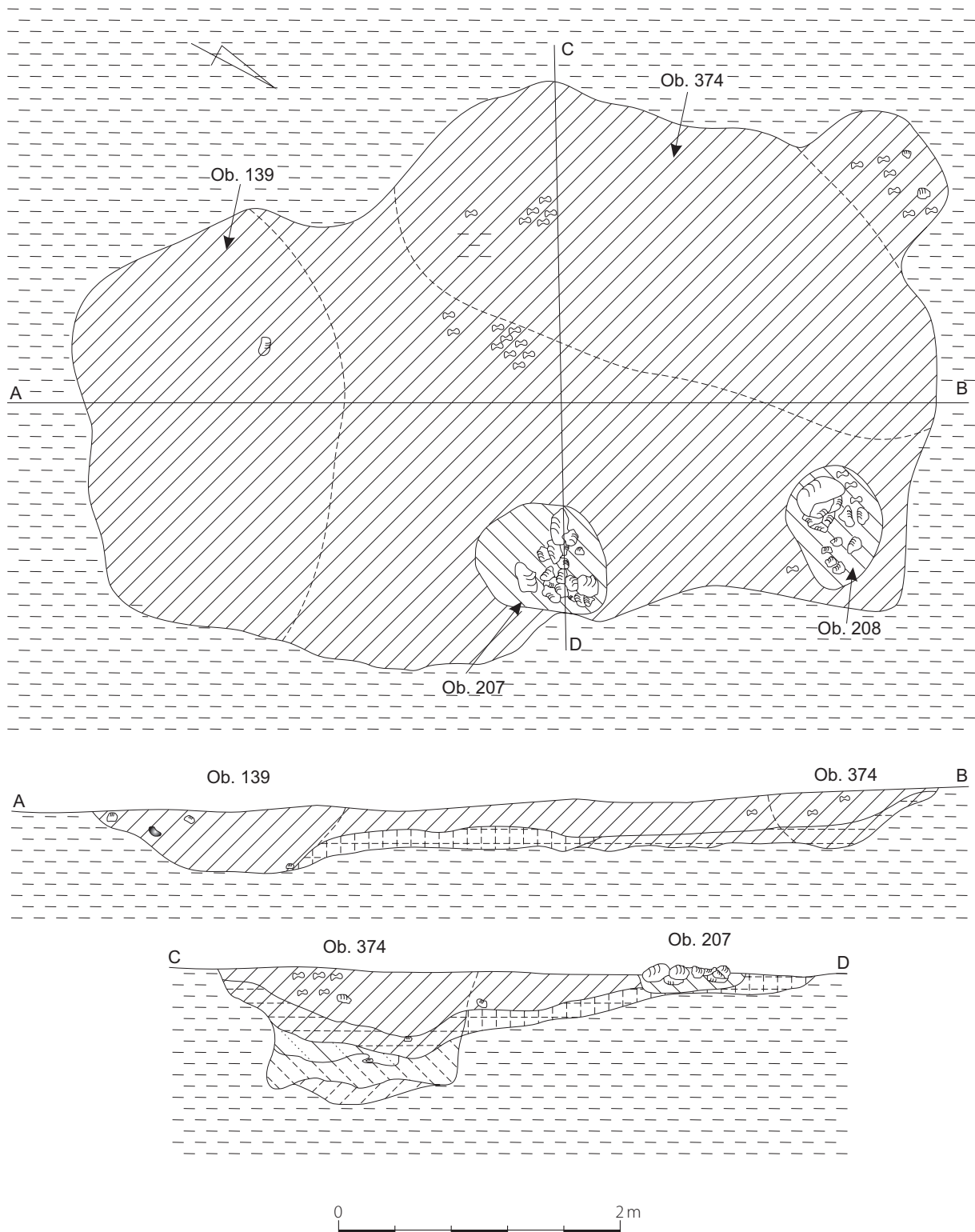
Ryc. 22. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1337; 1: plan płaski i profil; 2: glina.

Fig. 22. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1337; 1: plan and cross-section; 2: clay.

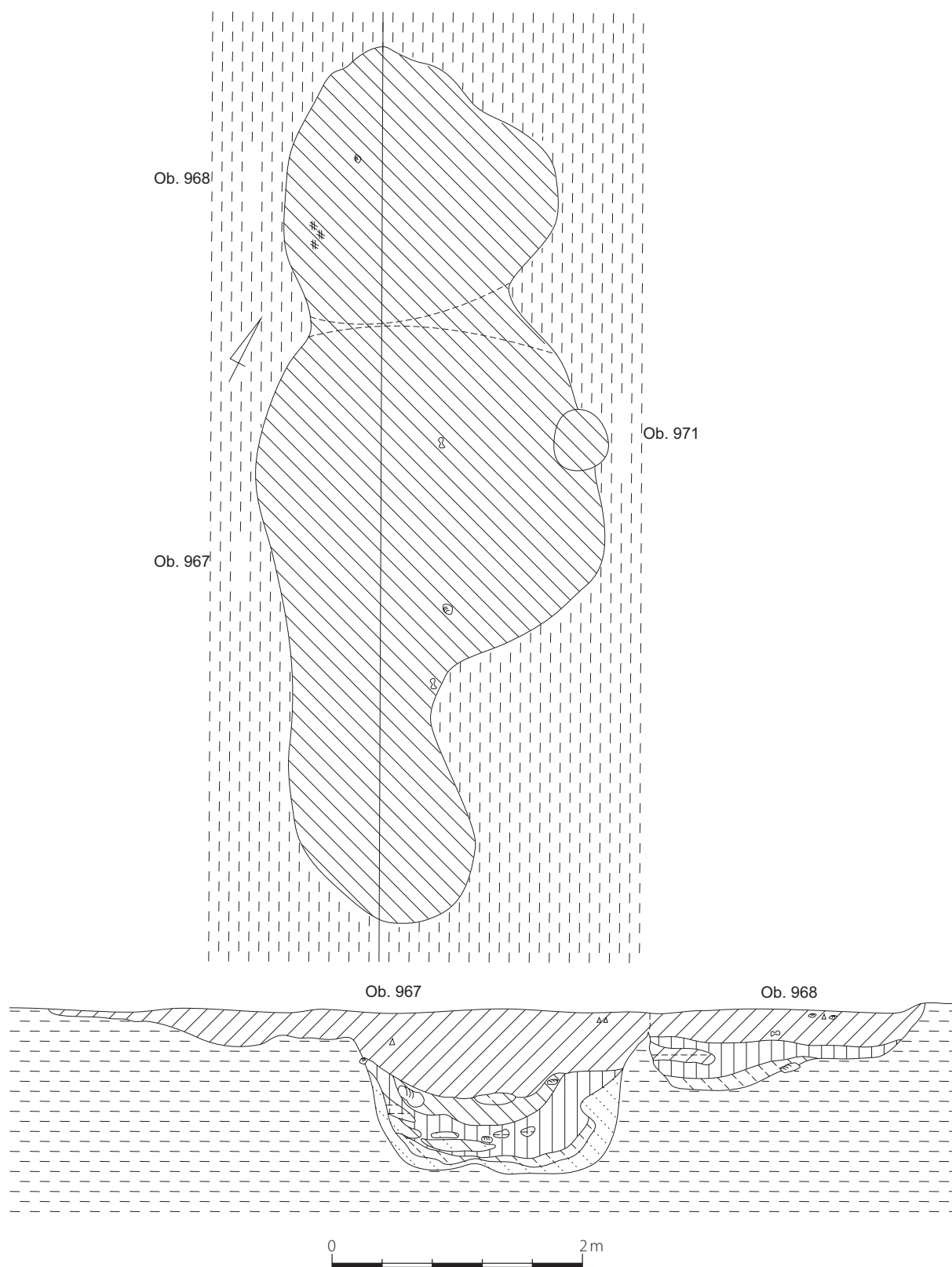
Ryc. 23. Ryc. 23 Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: Obiekt 984; 2: krzemień.

Fig. 23. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: Feature 984; 2: flint.

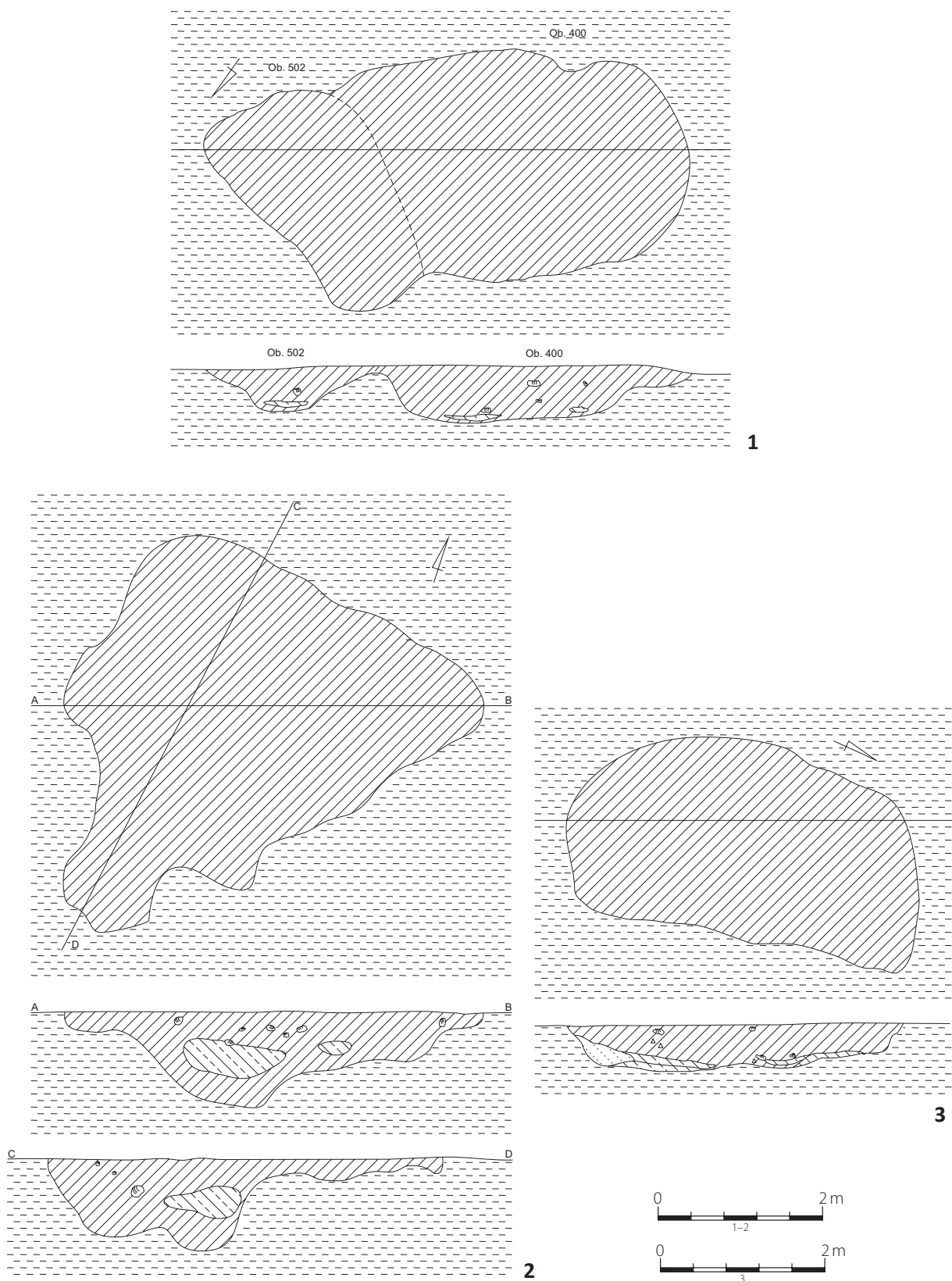
Ryc. 24. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 139, 207, 208, 374.

Fig. 24. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 139, 207, 208, 374.

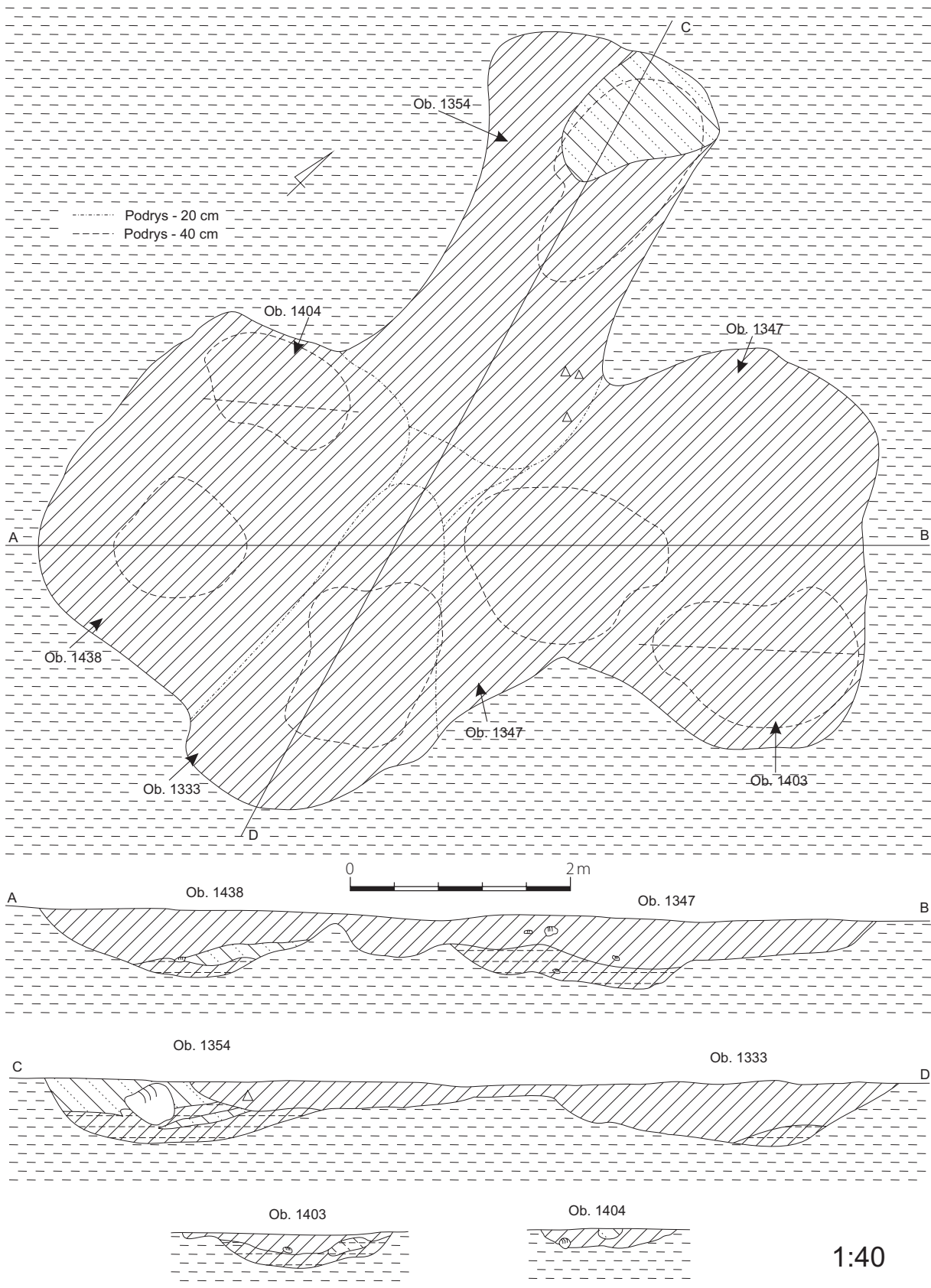
Ryc. 25. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 967, 968, 971.

Fig. 25. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 967, 968, 971.

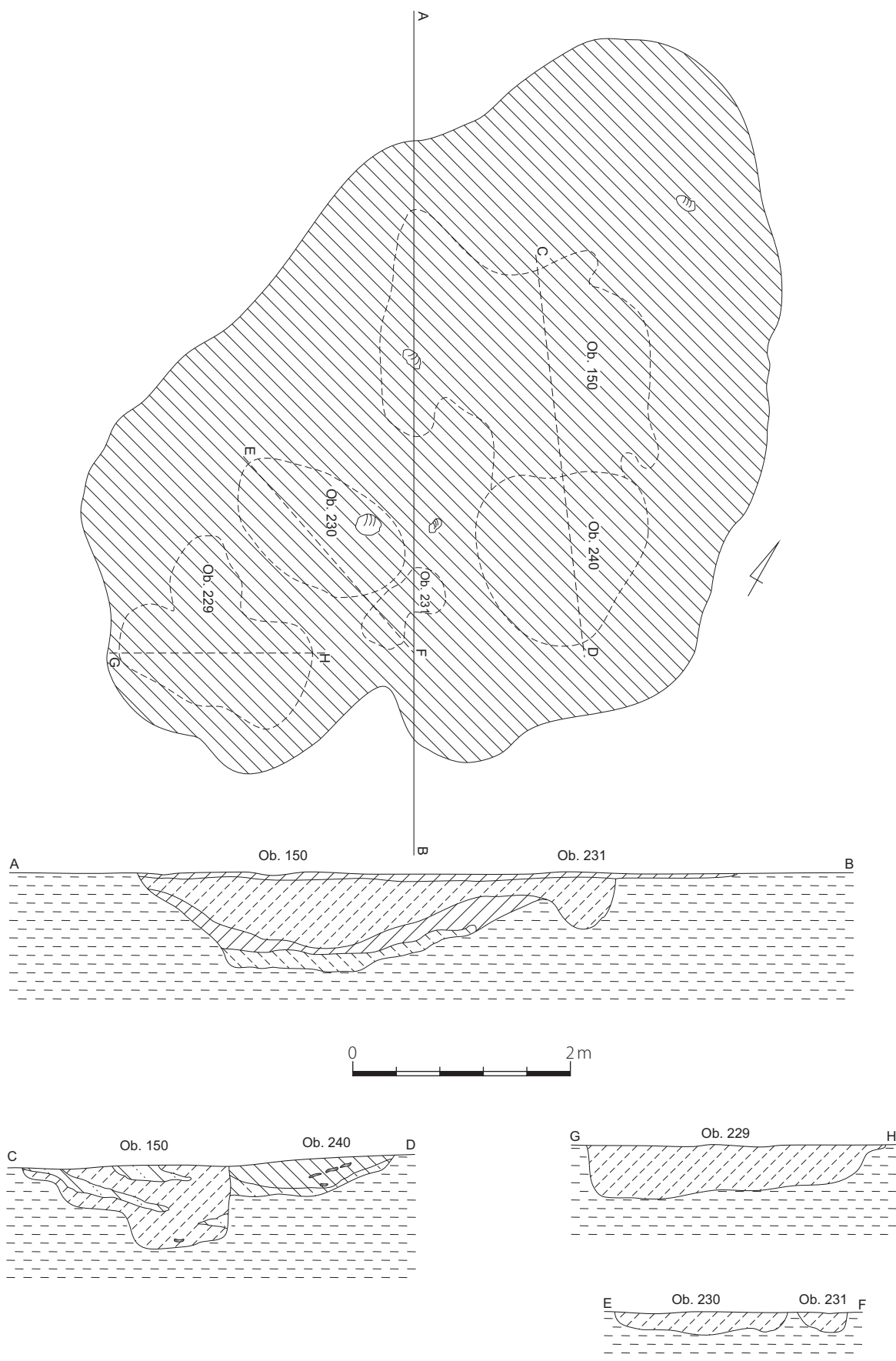
Ryc. 26. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 400, 502; 2: obiekt 718; 3: obiekt 1119.

Fig. 26. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features: 400, 502; 2: feature 718; 3: feature 1119.

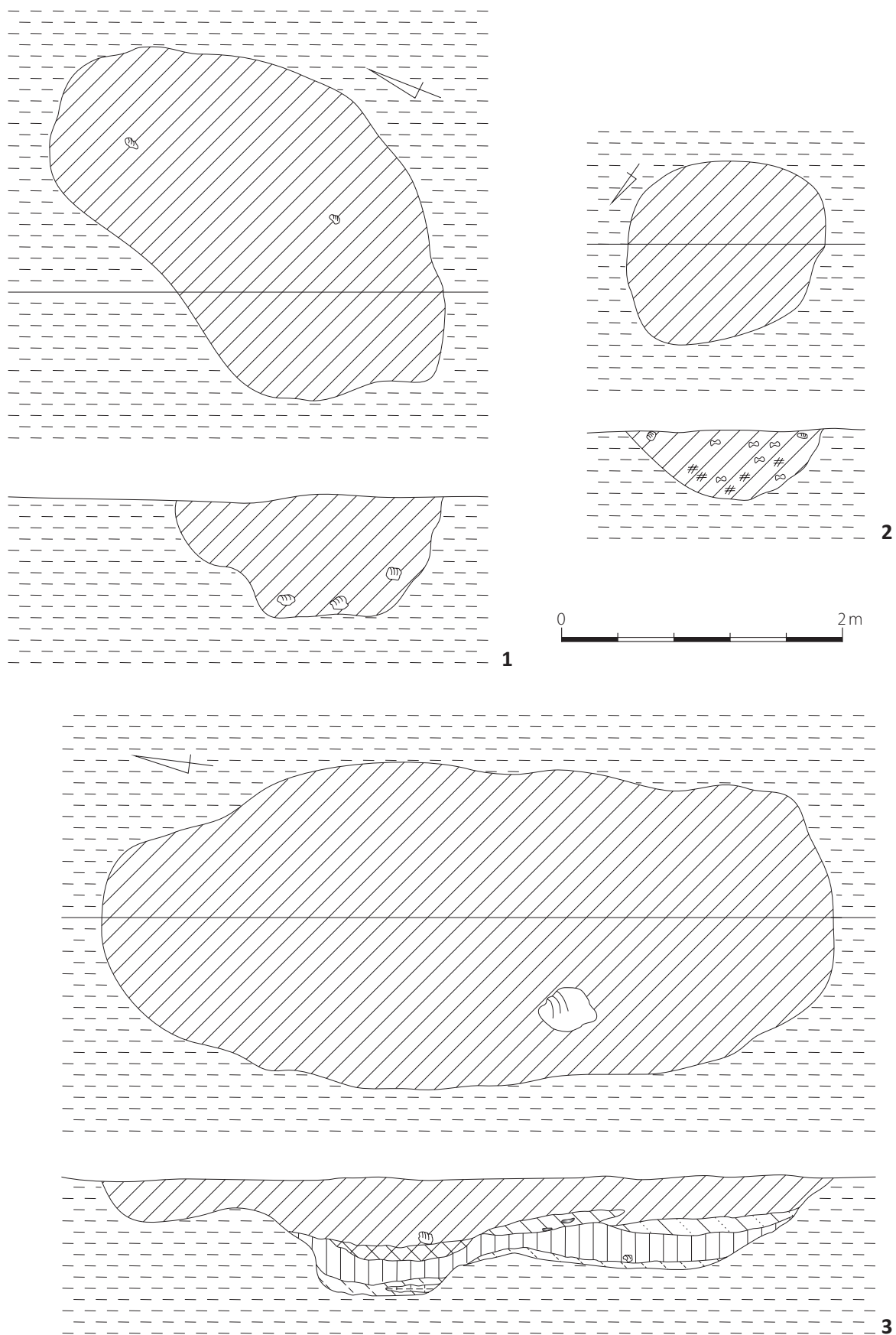
Ryc. 27. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekty 1333, 1347, 1354, 1403, 1404, 1438.

Fig. 27. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province, Kuyavian-Pomeranian province. Features: 1333, 1347, 1354, 1403, 1404, 1438.

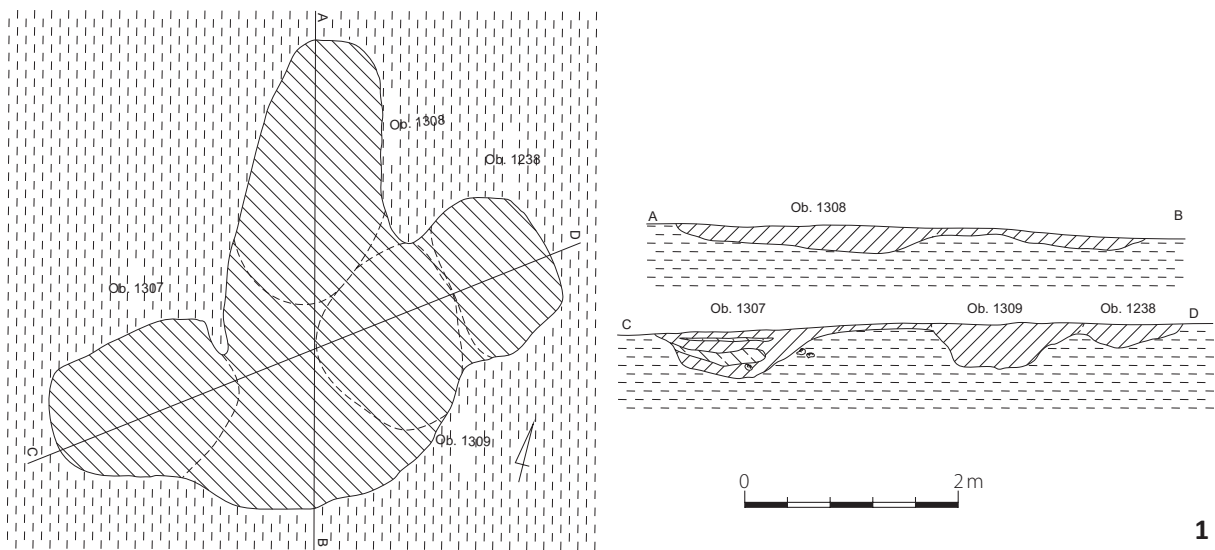
Ryc. 28. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekty 150, 229, 230, 231, 240.

Fig. 28. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features: 150, 229, 230, 231, 240.

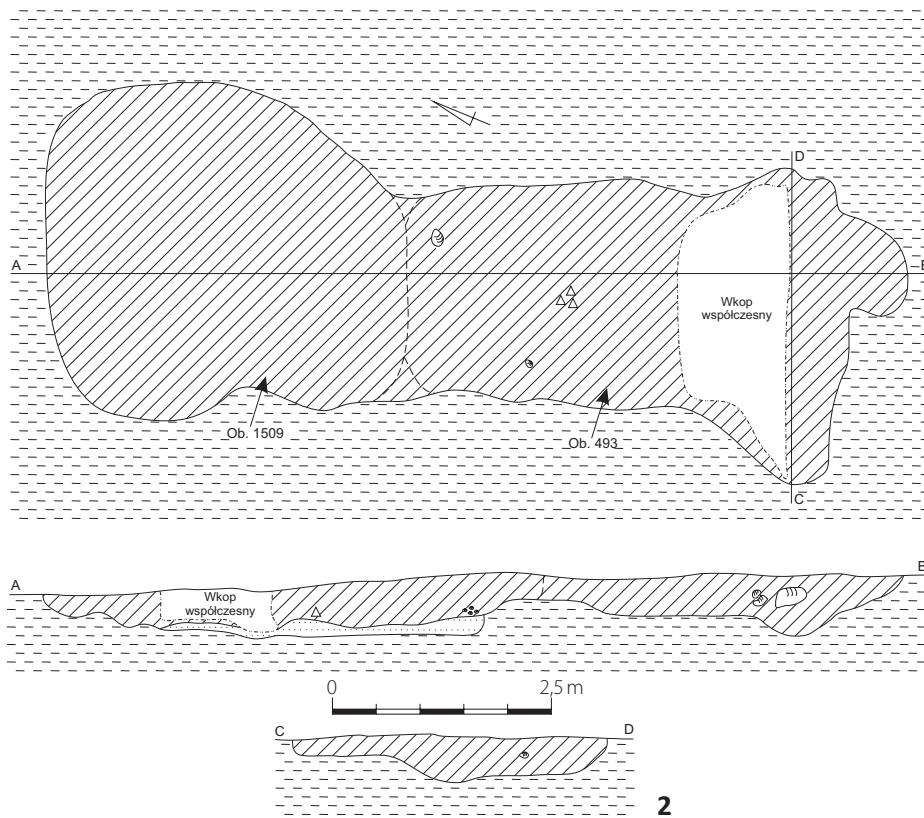

Ryc. 29. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 634; 2: obiekt 1173; 3: obiekt 1174.

Fig. 29. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: feature 634; 2: feature 1173; 3: feature 1174.

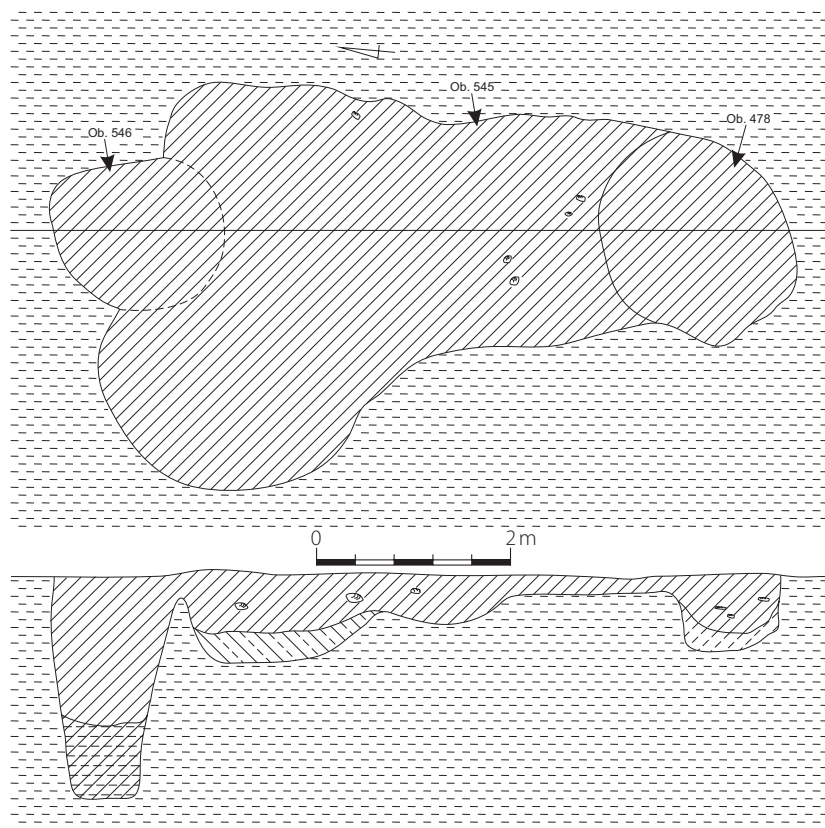
1

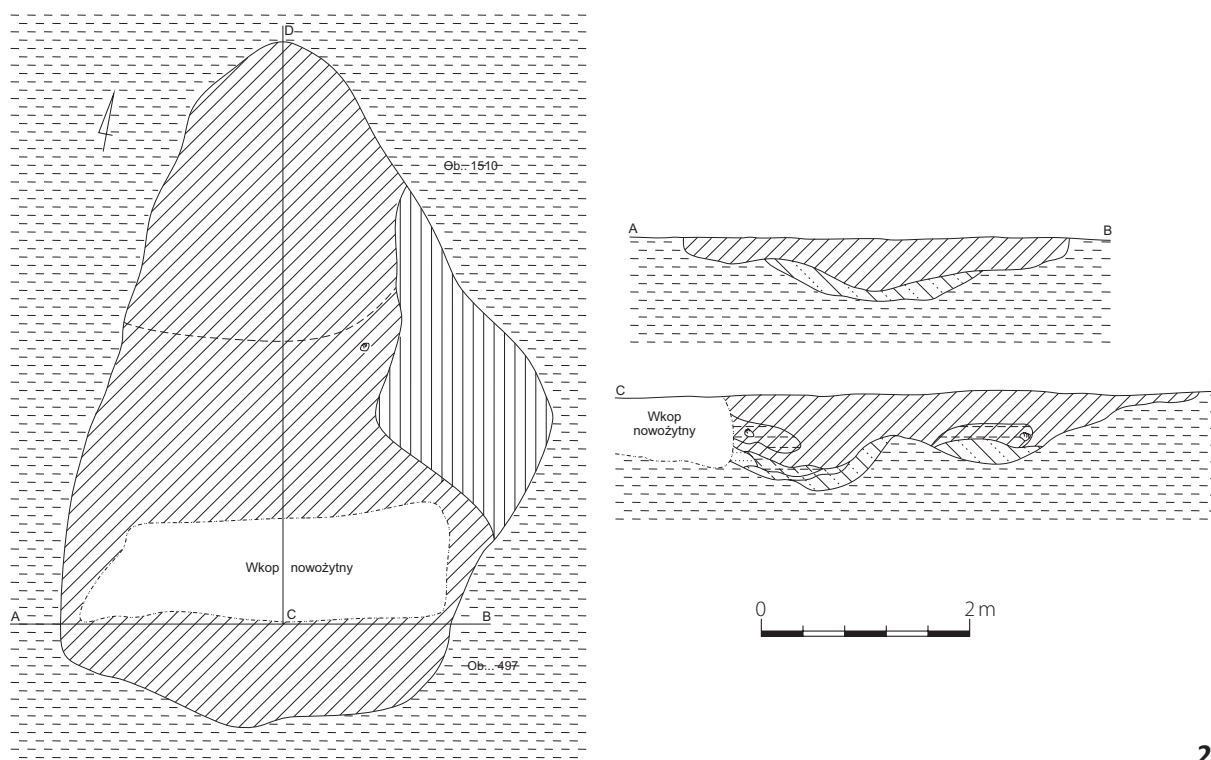
2

Ryc. 30. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 1238, 1307, 1308, 1309; 2: obiekt 493, 1509.

Fig. 30. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features: 1238, 1307, 1308, 1309; 2: features: 493, 1509.

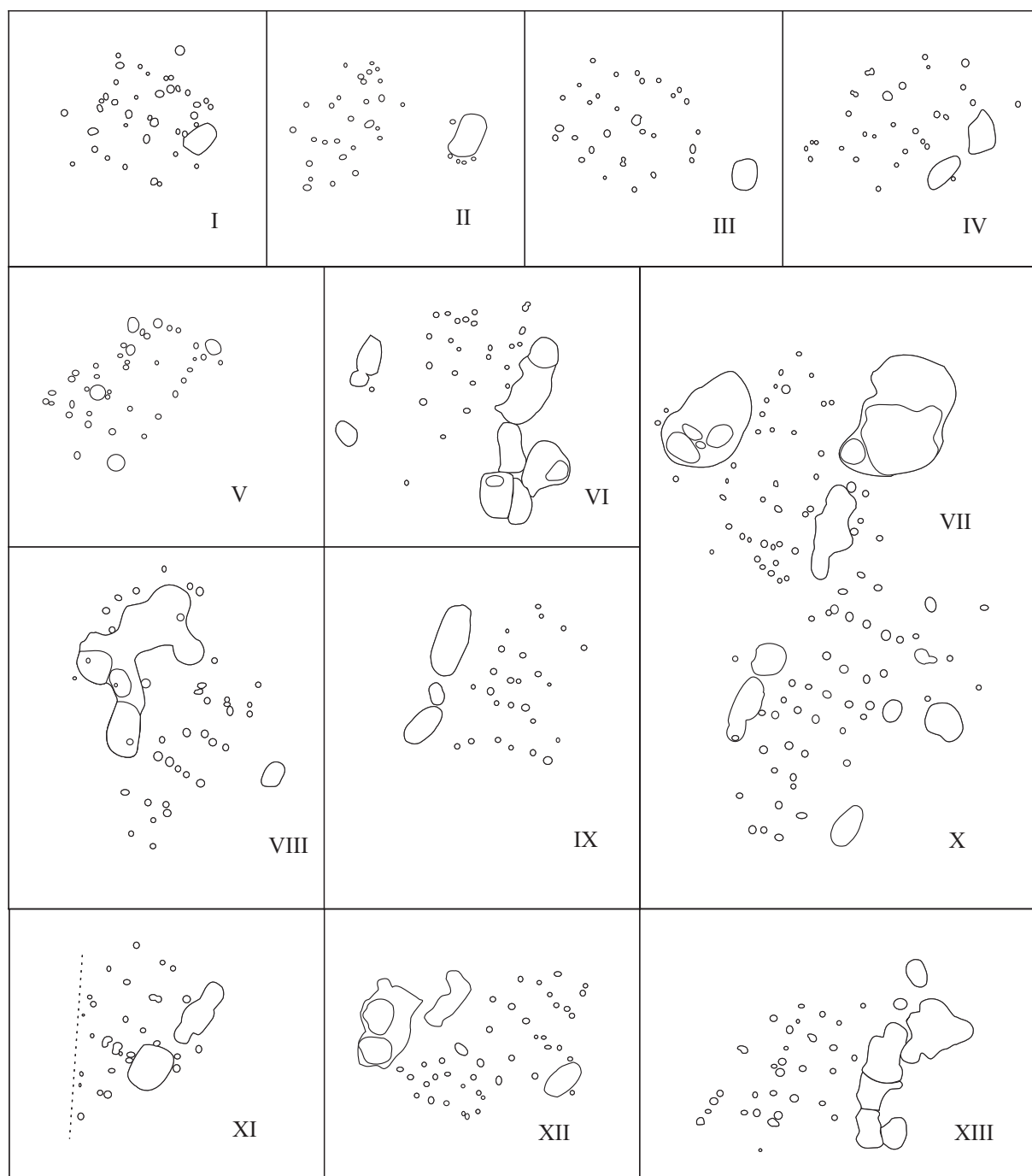
1

2

Ryc. 31. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: obiekt 478, 545, 546; 2: obiekt 497, 1510.

Fig. 31. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: features 478, 545, 546; 2: features 497, 1510.

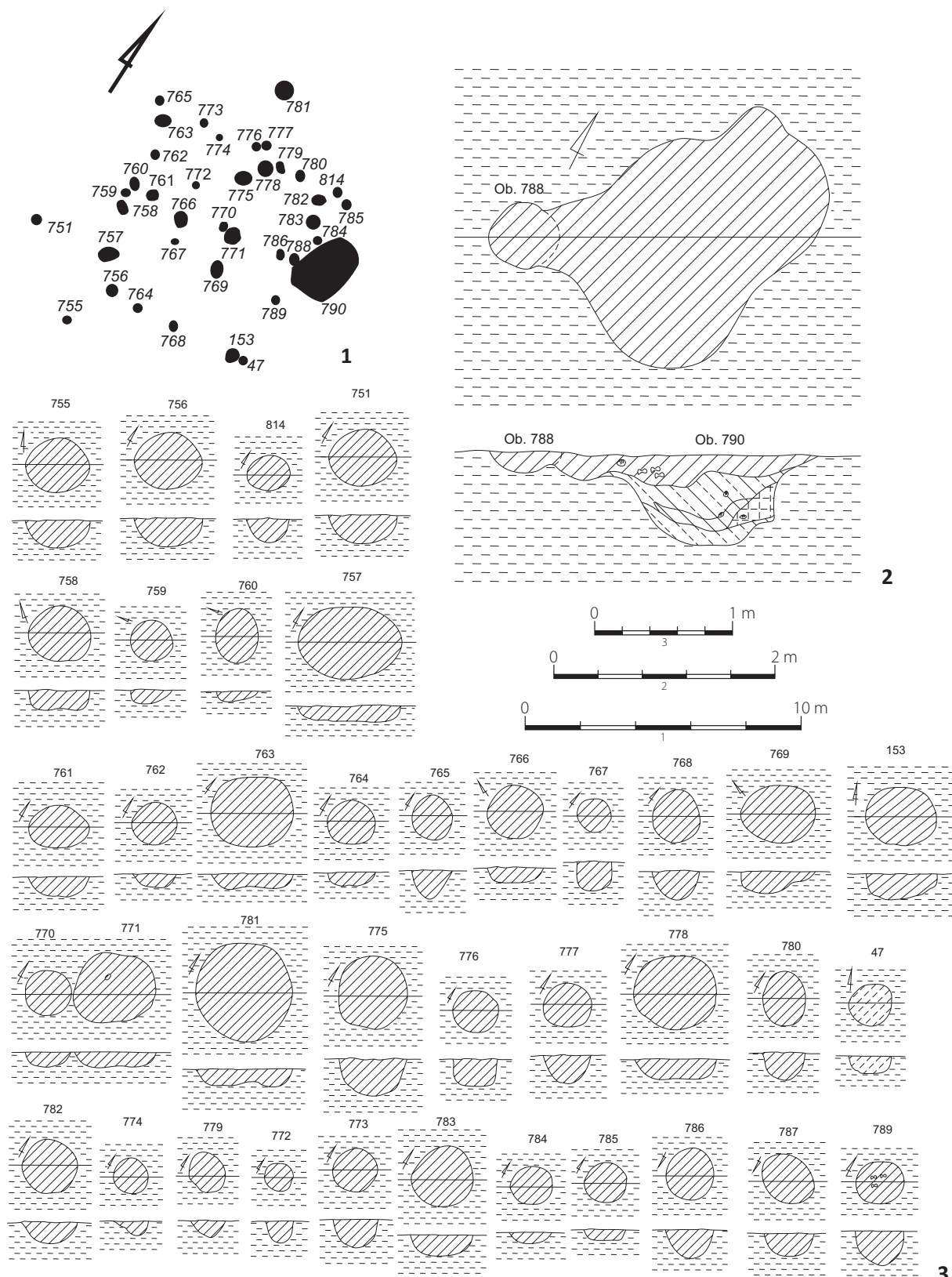

0 10m

○ - dołek postupowy
 ○ - glinianka (jama budowlana)

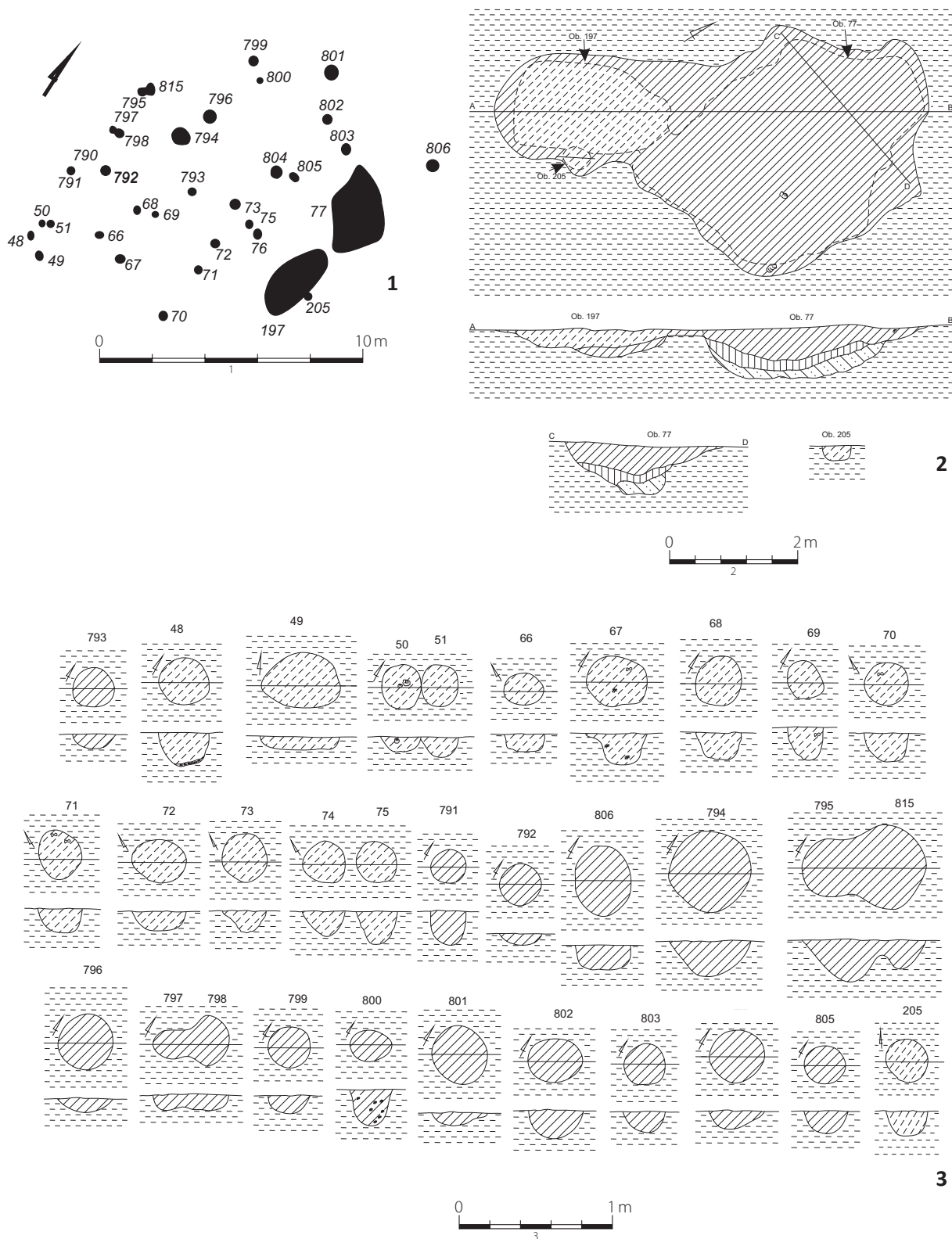
Ryc. 32. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Zarysy budowli słupowych KCWR wydzielonych w południowej części obszaru przeznaczanego do badań.

Fig. 32. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Layout of post buildings of the Linear Pottery culture, delimited in the southern part of the excavation area.

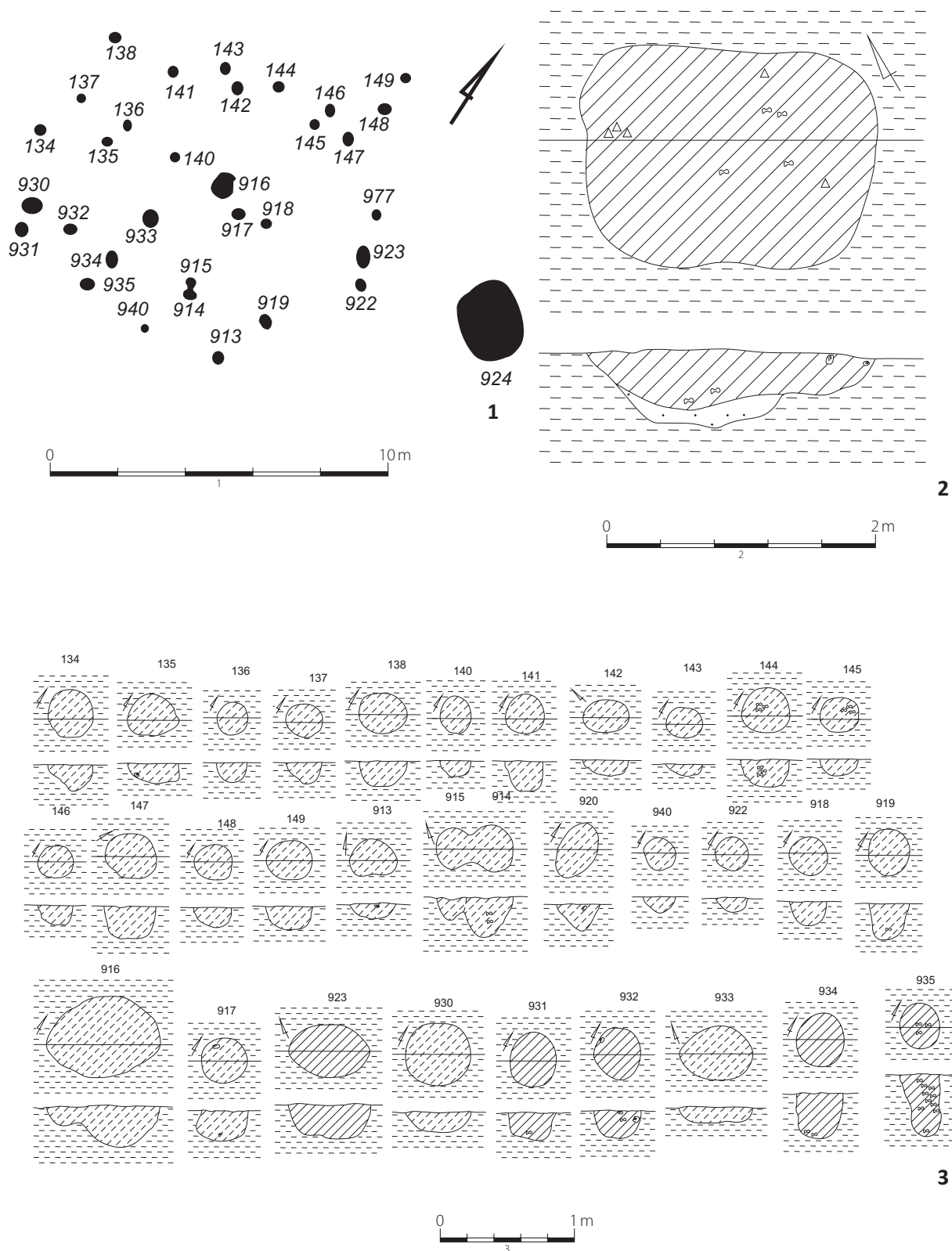
Ryc. 33. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: plan płaski chaty KCWR nr I; 2: plan płaski i profil glinianki 790 i dołka postupowego 768; 3: plany płaskie i profile dołków postupowych.

Fig. 33. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: plan of house no I of the Linear Pottery culture; 2: plan and cross-section of clay pit 790 and post hole 768; 3: plans and cross-sections of post holes.

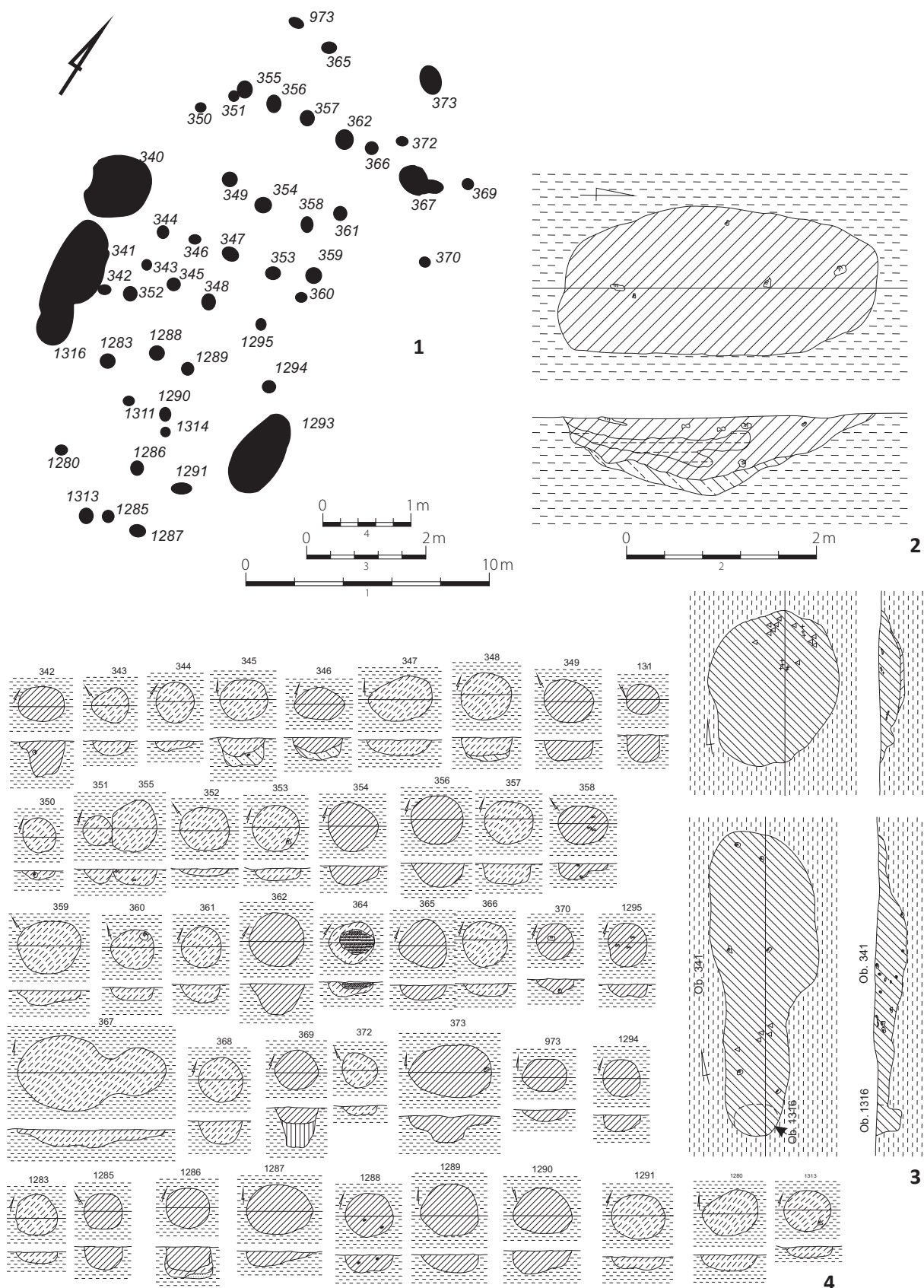
Ryc. 34. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: Plan Płaski chaty KCWR nr IV; 2: plany płaskie i profile glinianek 77, 197; 3: plany płaskie i profile dołków posłupowych.

Fig. 34. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: plan of house no IV of the Linear Pottery culture; 2: plans and cross-sections of clay pits 77, 197; 3: plans and cross-sections of post holes.

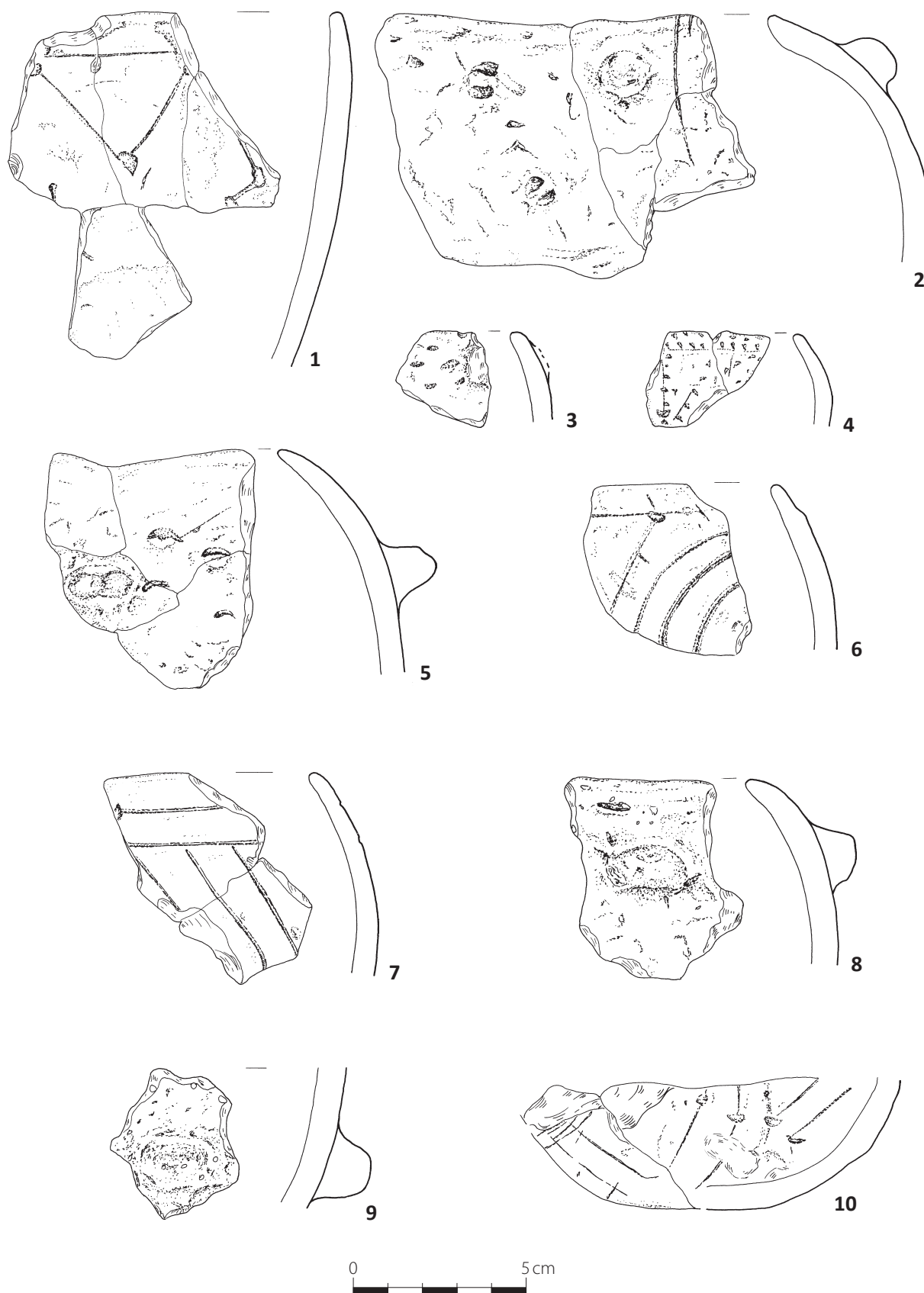
Ryc. 35. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: plan płaski chaty KCWR nr III; 2: plan płaski obiektu 924; 3: plany płaskie i profile dołków posłupowych.

Fig. 35. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: plan of house no III of the Linear Pottery culture; 2: plan of feature 924; 3: plans and cross-sections of post holes.

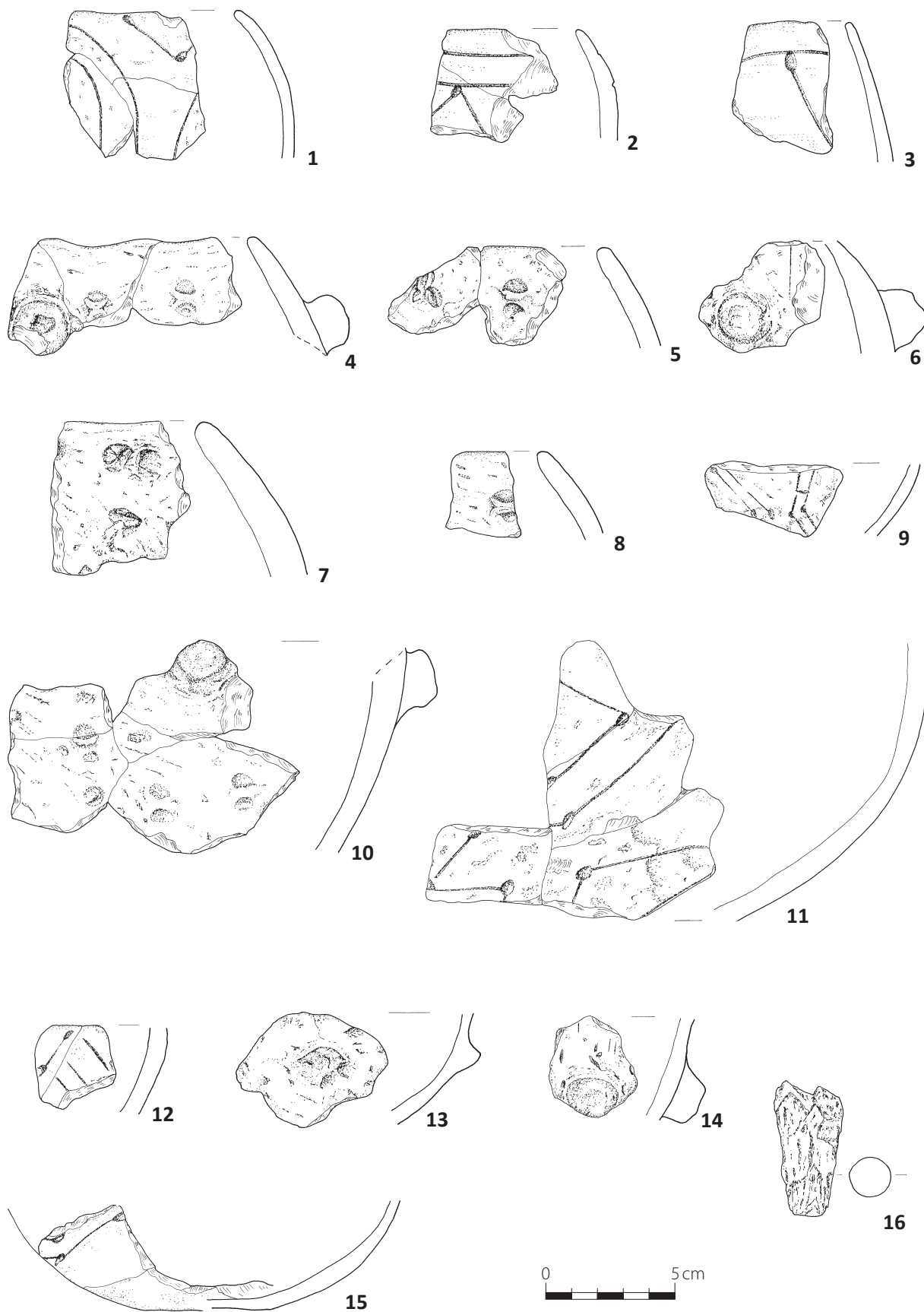
Ryc. 36. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. 1: Plan Płaski chaty KCWR nr X; 2: plan płaski oraz profil glinianki 1293; 3: plany płaskie oraz profile glinianek 340, 341, 1316; 4: plany płaskie i profile dołków posłupowych.

Fig. 36. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. 1: plan of house no X of the Linear Pottery culture; 2: plan and cross-section of clay pit 1293; 3: plans and cross-sections of clay pits 340, 341, 1316; 4: plans and cross-sections of post holes.

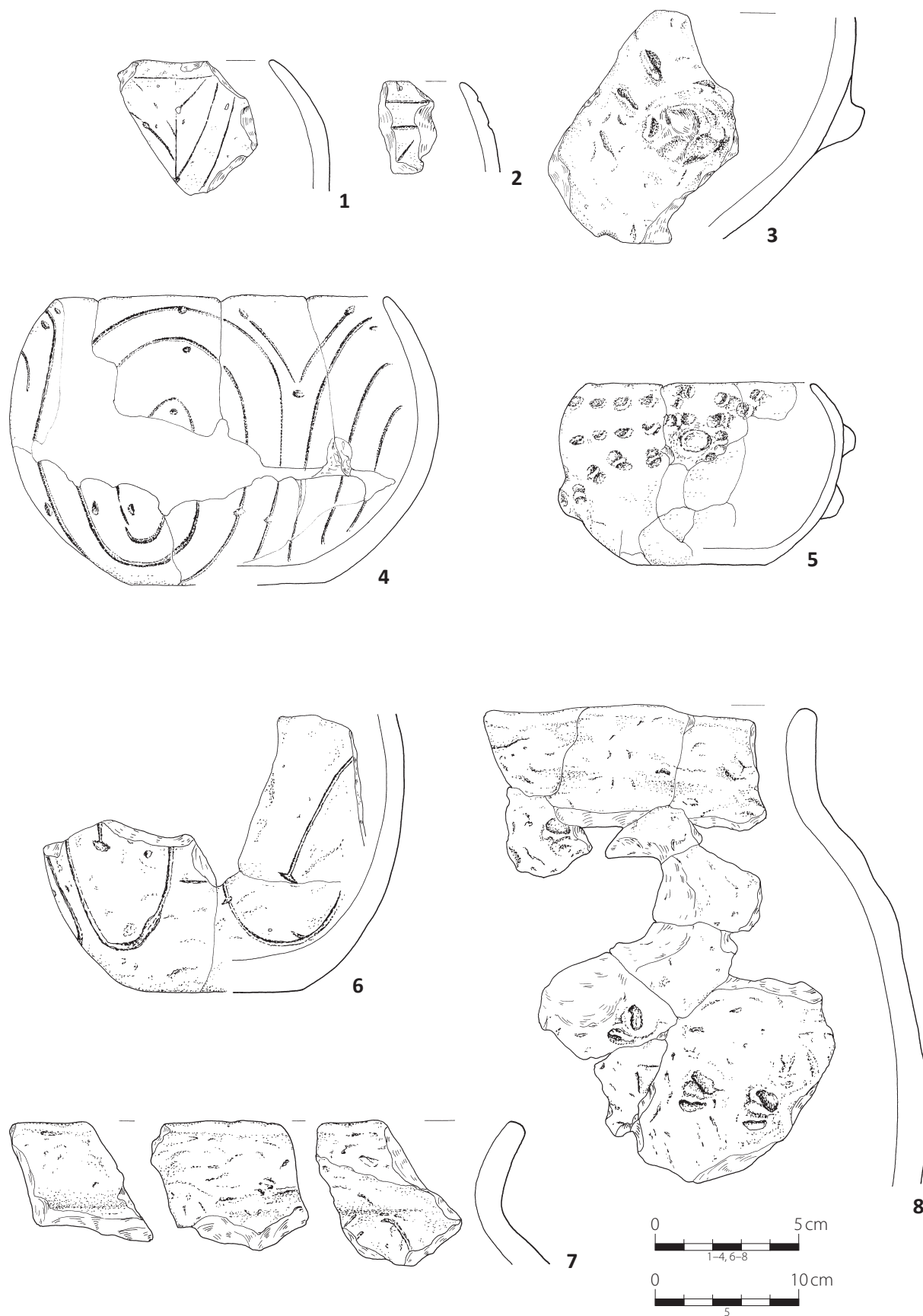
Ryc. 37. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 4. 1-10: glina.

Fig. 37. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 4. 1-10: clay.

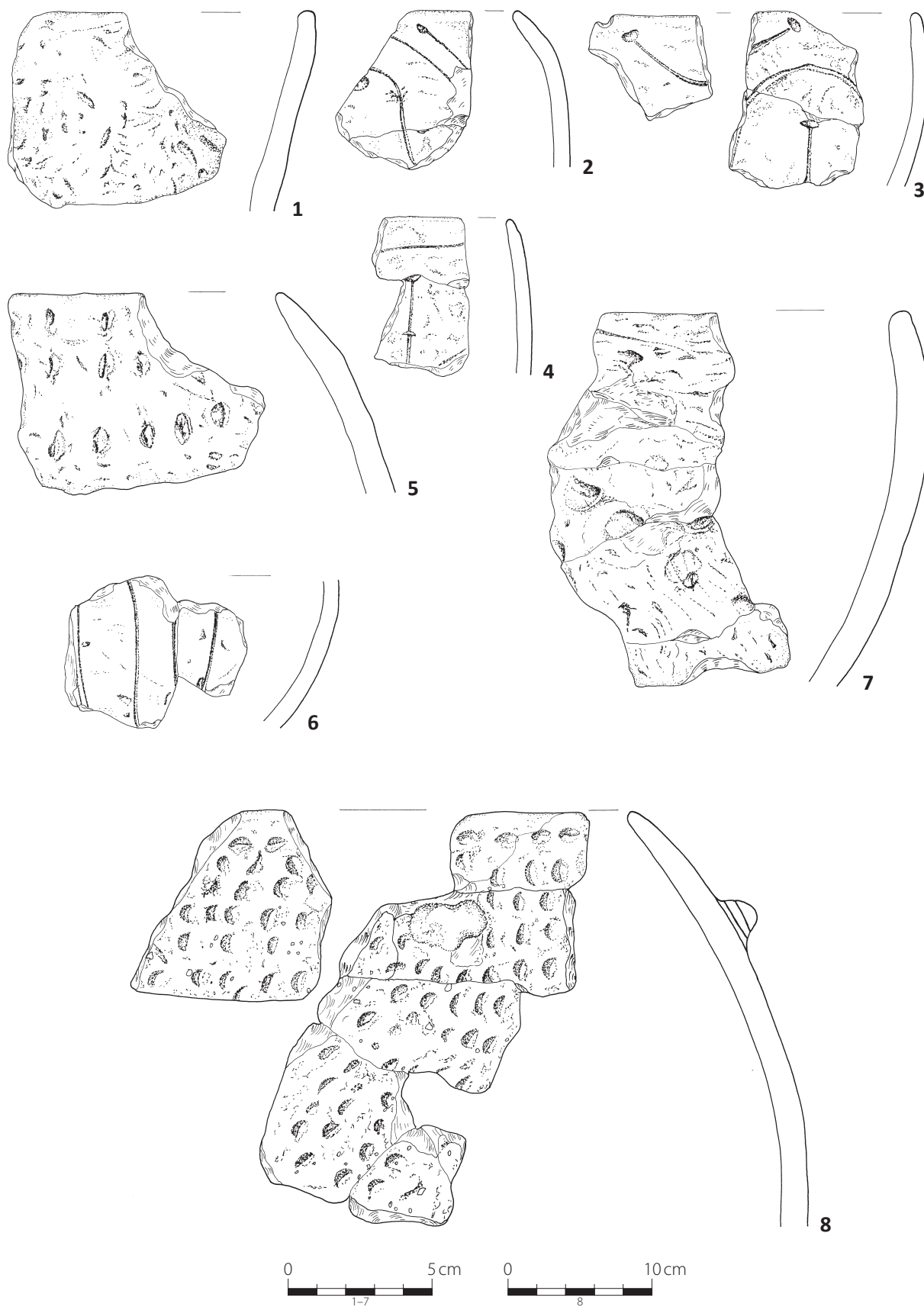
Ryc. 38. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 6. 1–15: glina; 16: poroże.

Fig. 38. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 6. 1–15: clay; 16: antler.

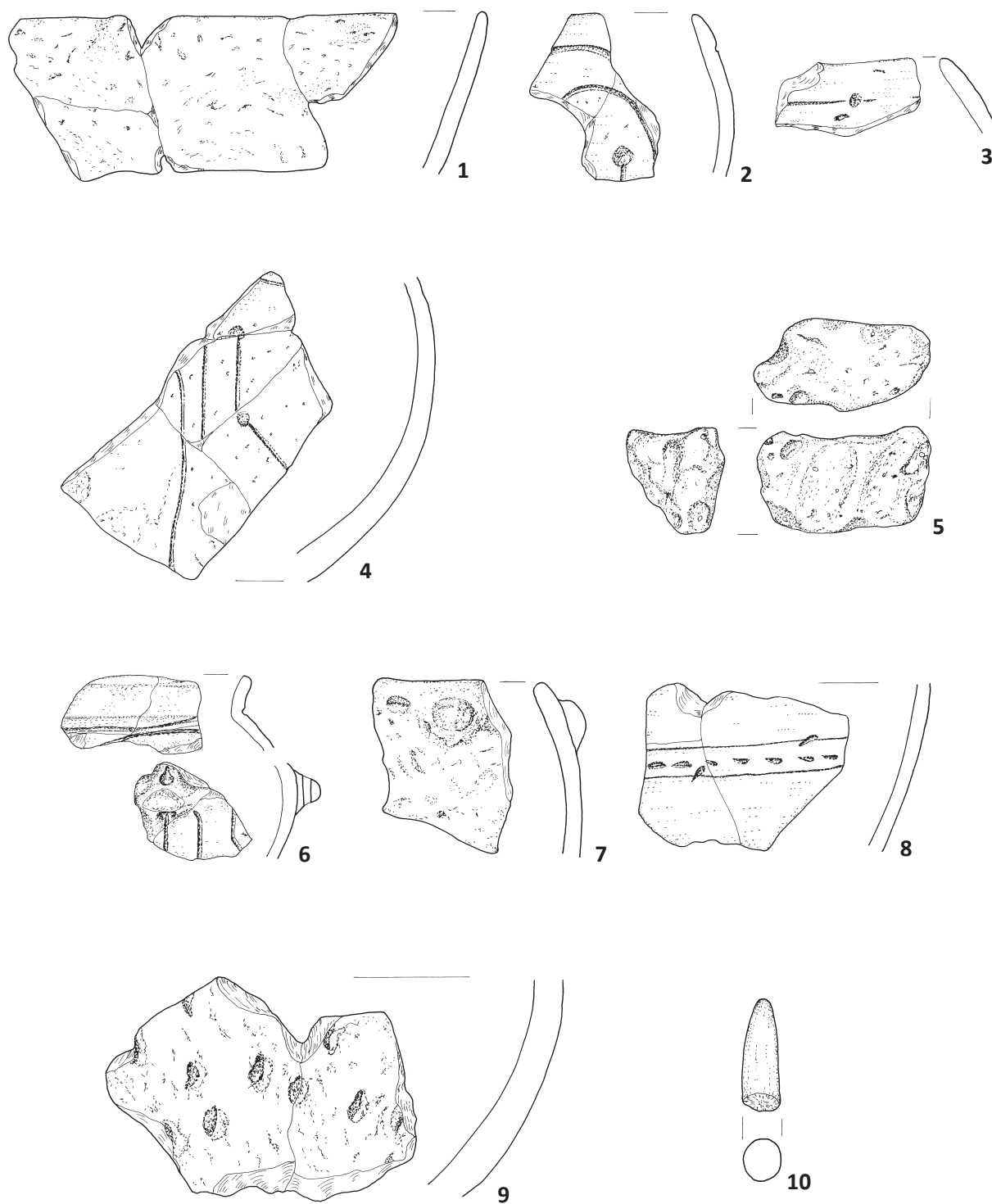
Ryc. 39. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 7. 1-3: glina; obiekt 10. 4-8: glina.

Fig. 39. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 7. 1-3: clay; feature 10. 4-8: clay.

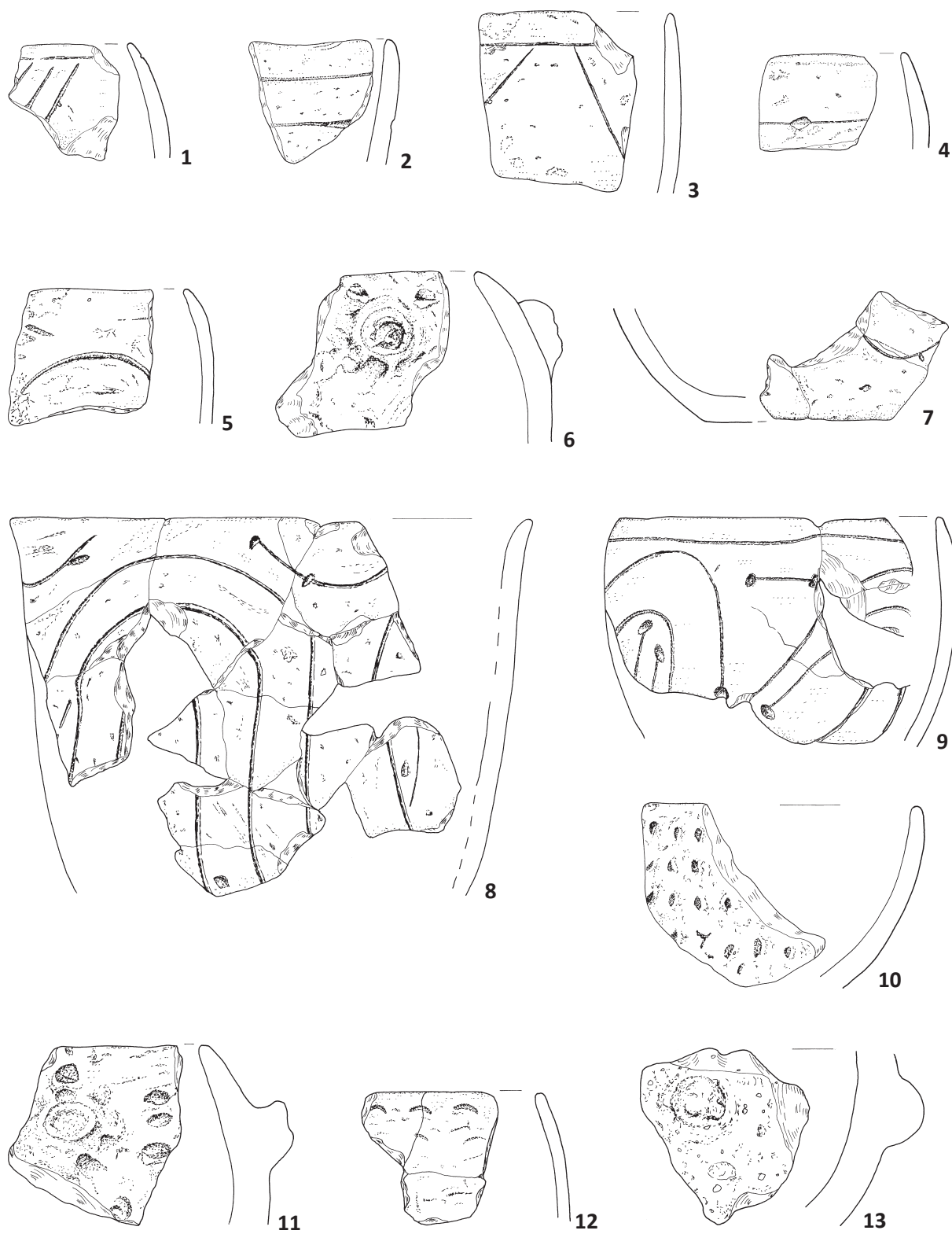
Ryc. 40. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 10. 1-7: glina; obiekt 11. 8: glina.

Fig. 40. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 10. 1-7: clay; feature 11. 8: clay.

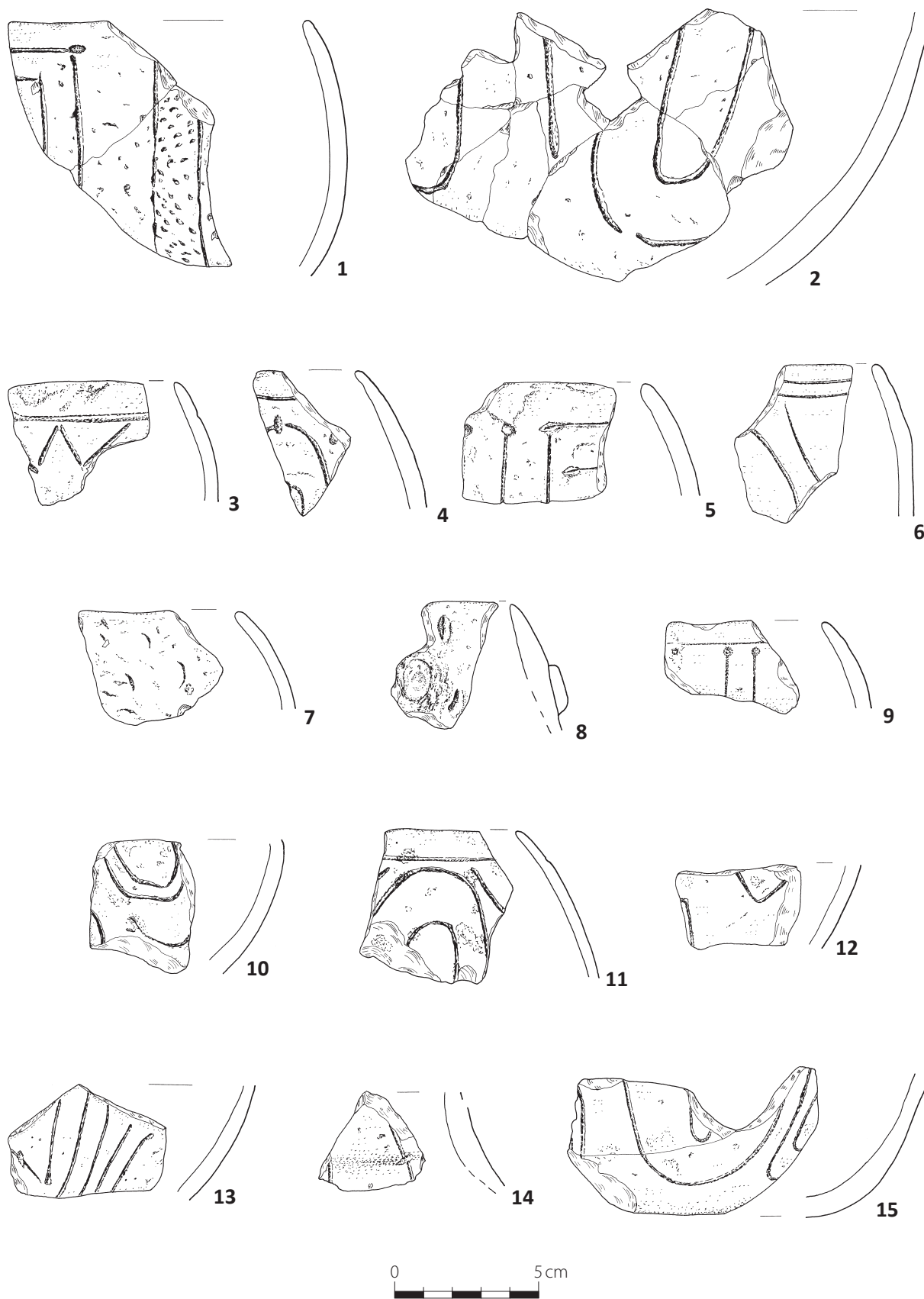
Ryc. 41. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 59. 1-5: glina; obiekt 77. 6-9: glina; 10: belemnit.

Fig. 41. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 59. 1-5: clay; feature 77. 6-9: clay; 10: belemnite.

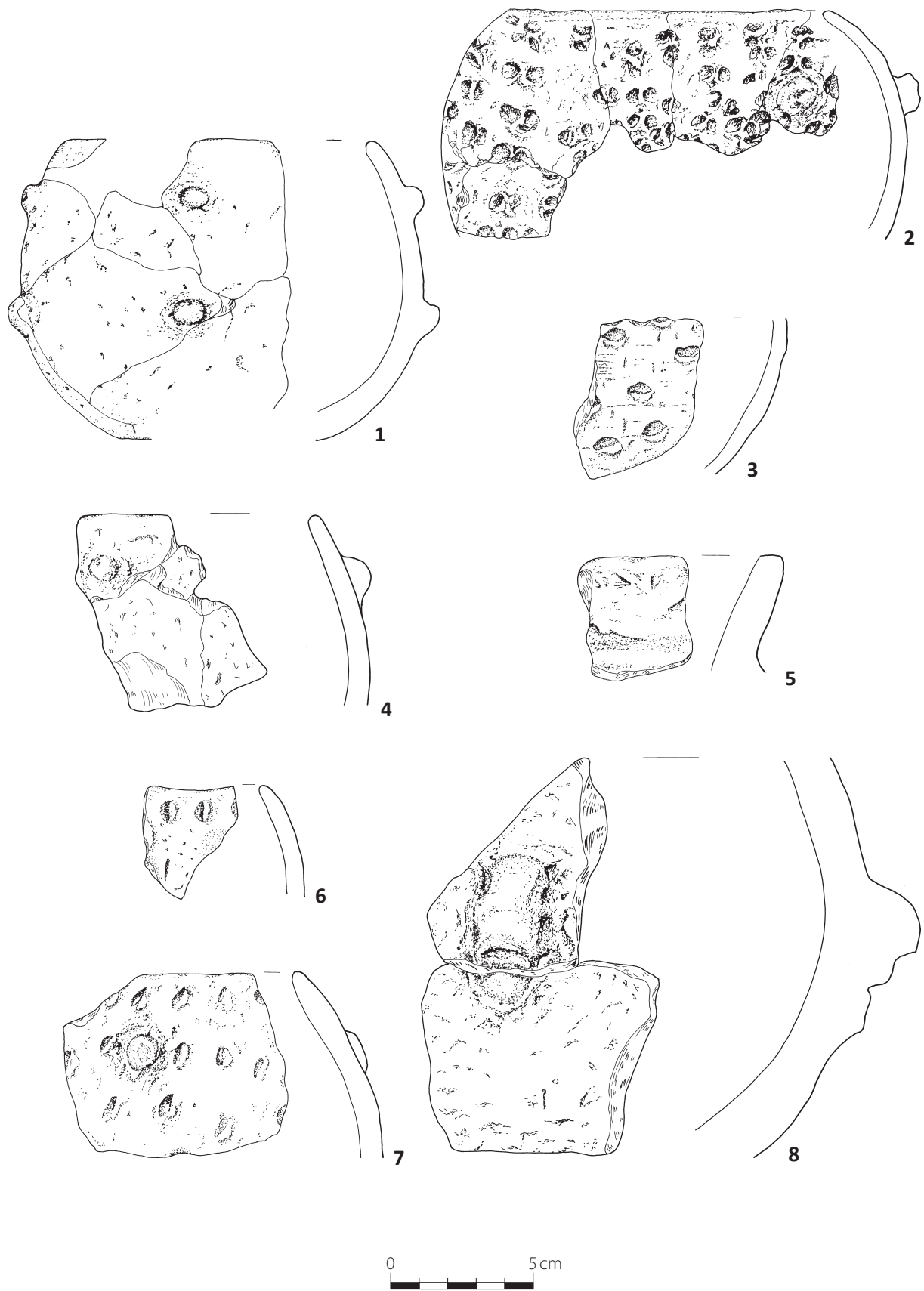
Ryc. 42. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 139. 1-7: glina; obiekt 167. 8-13: glina.

Fig. 42. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 139. 1-7: clay; feature 167. 8-13: clay.

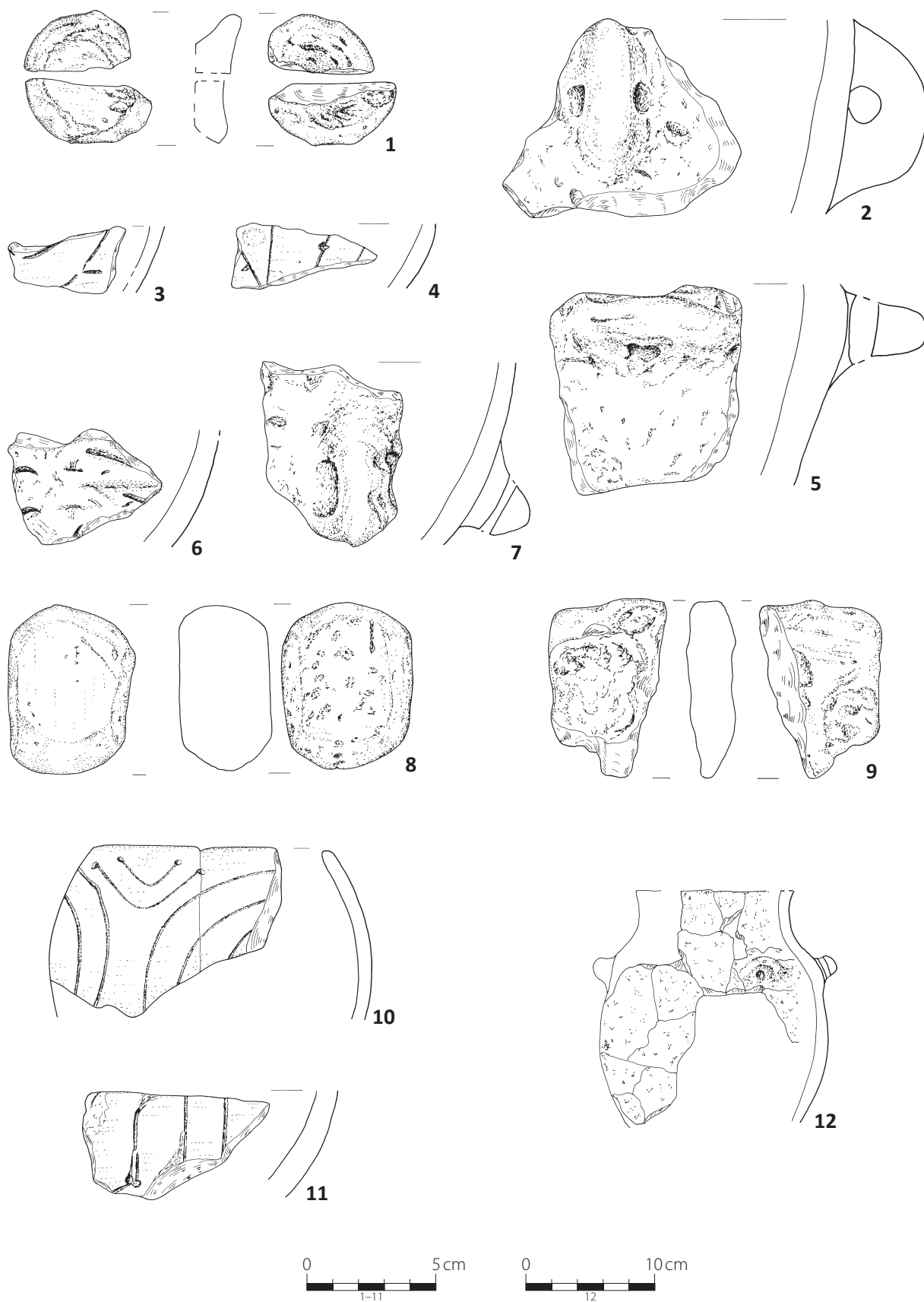
Ryc. 43. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 150. 1-15: glina.

Fig. 43. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 150. 1-15: clay.

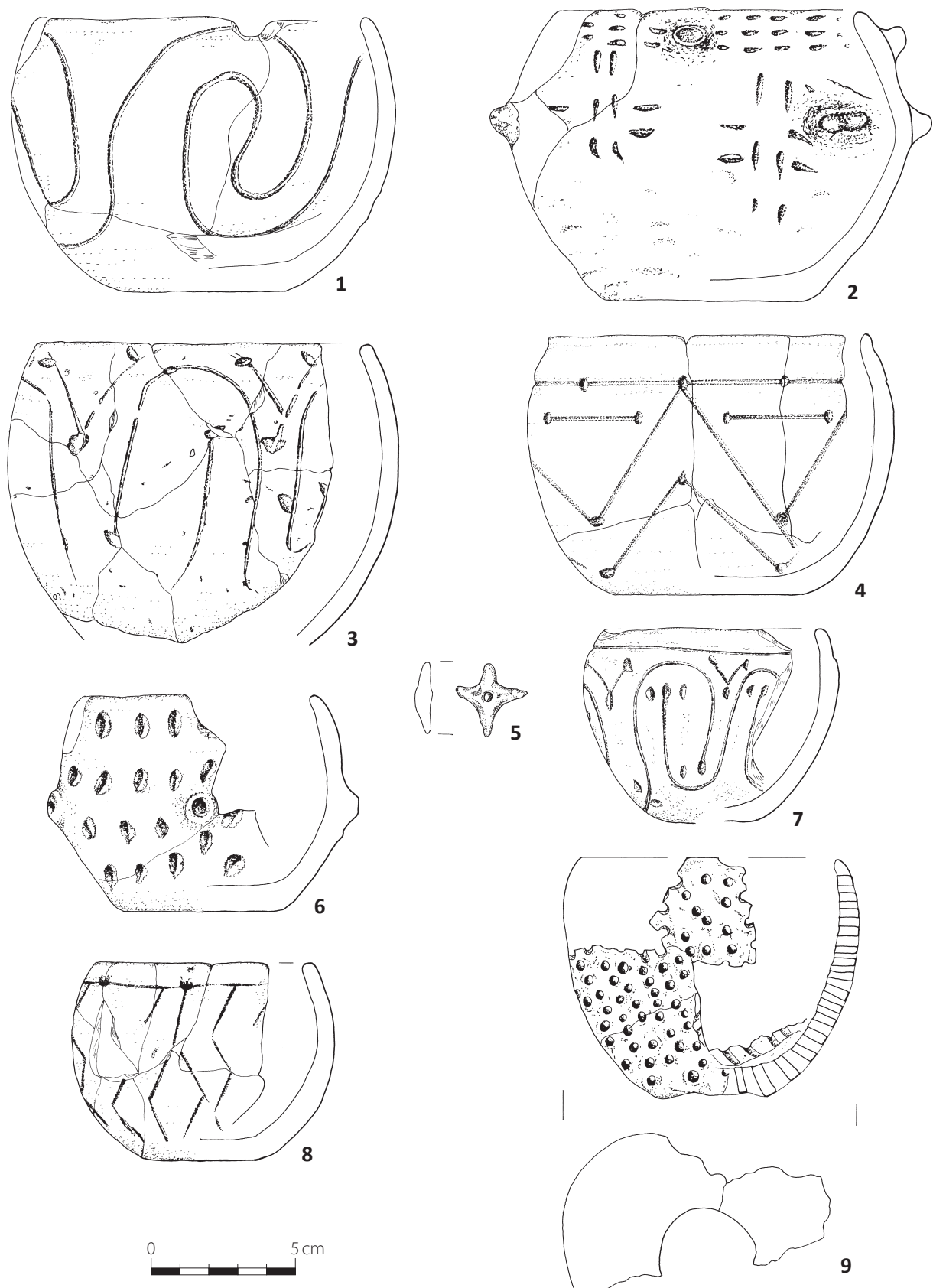
Ryc. 44. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 150. 1-8: glina.

Fig. 44. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 150. 1-8: clay.

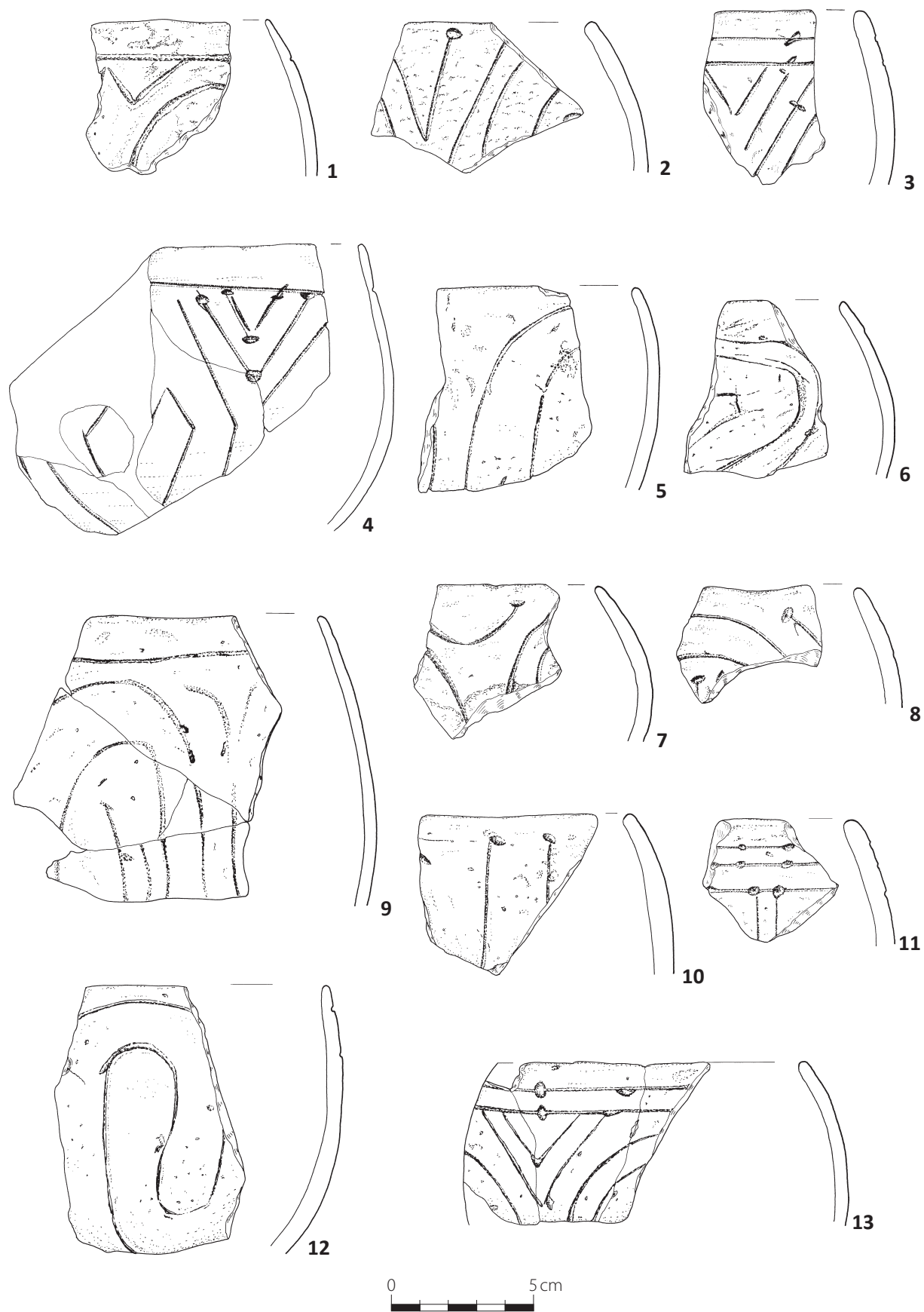
Ryc. 45. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 150. 1-7: glina; 8-9: kamień; obiekt 197. 10-12: glina.

Fig. 45. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 150. 1-7: clay; 8-9: stone; feature 197. 10-12: clay.

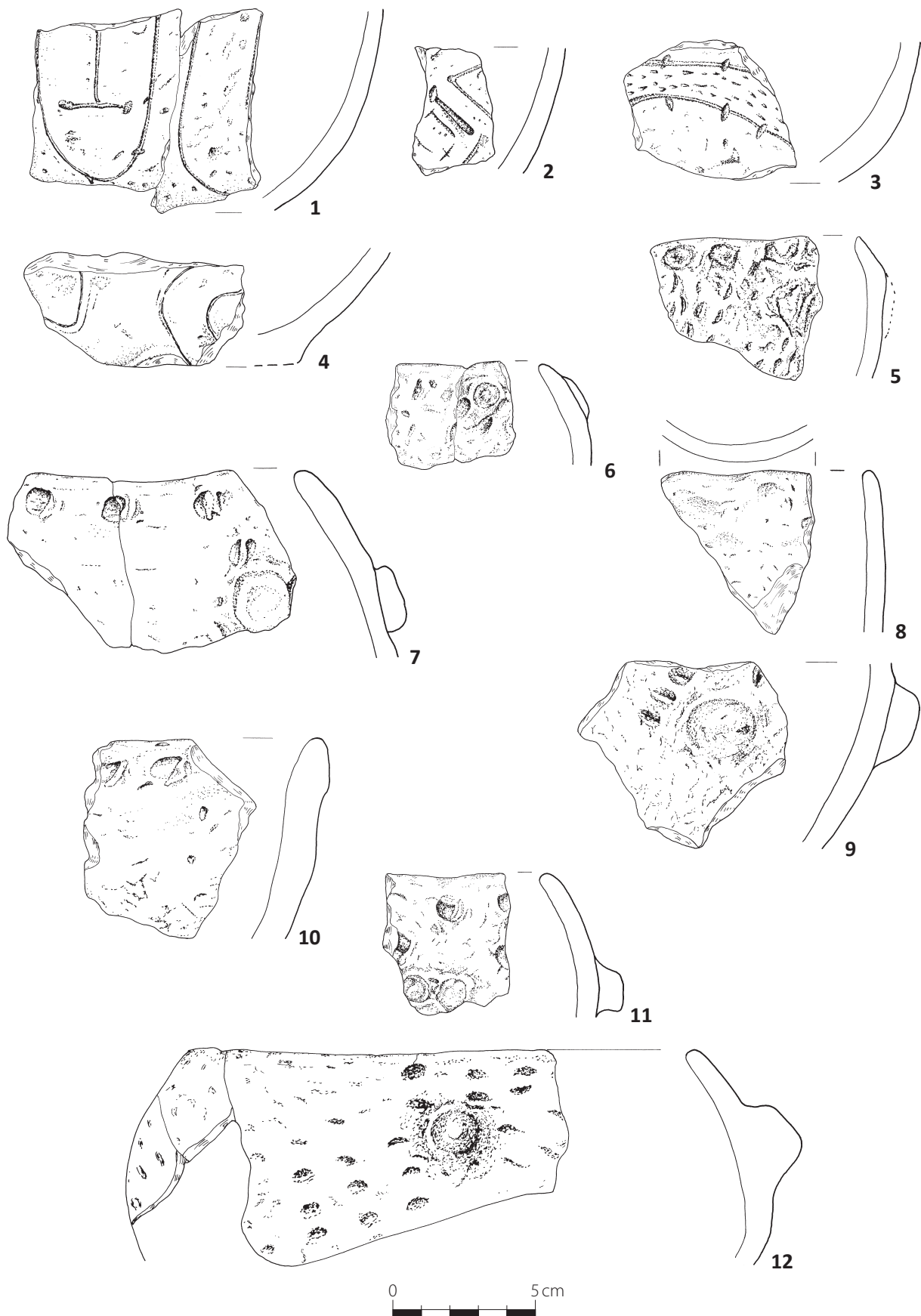
Ryc. 46. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 151. 1-9: glina.

Fig. 46. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 151. 1-9: clay.

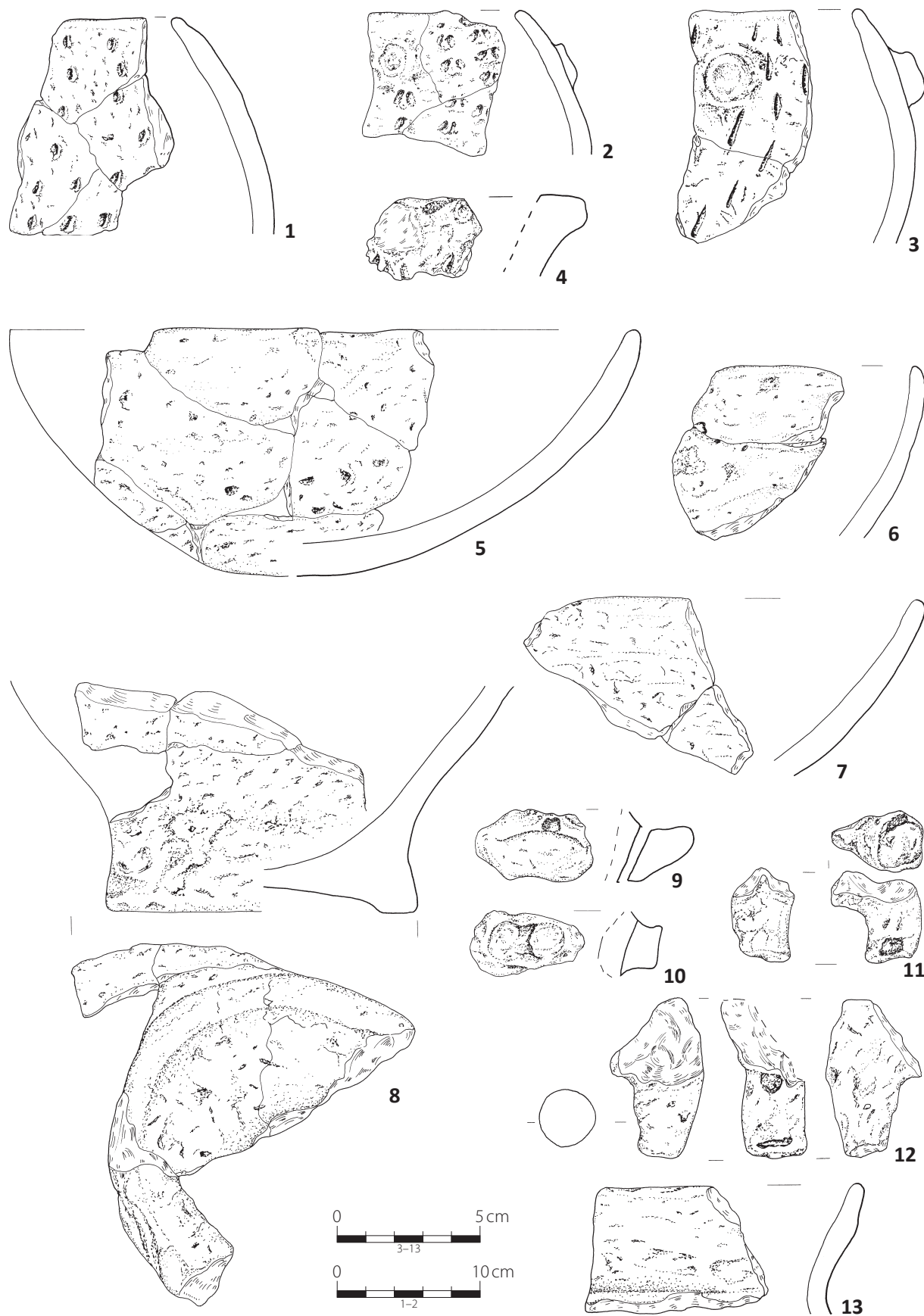
Ryc. 47. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 151. 1-13: glina.

Fig. 47. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 151. 1-13: clay

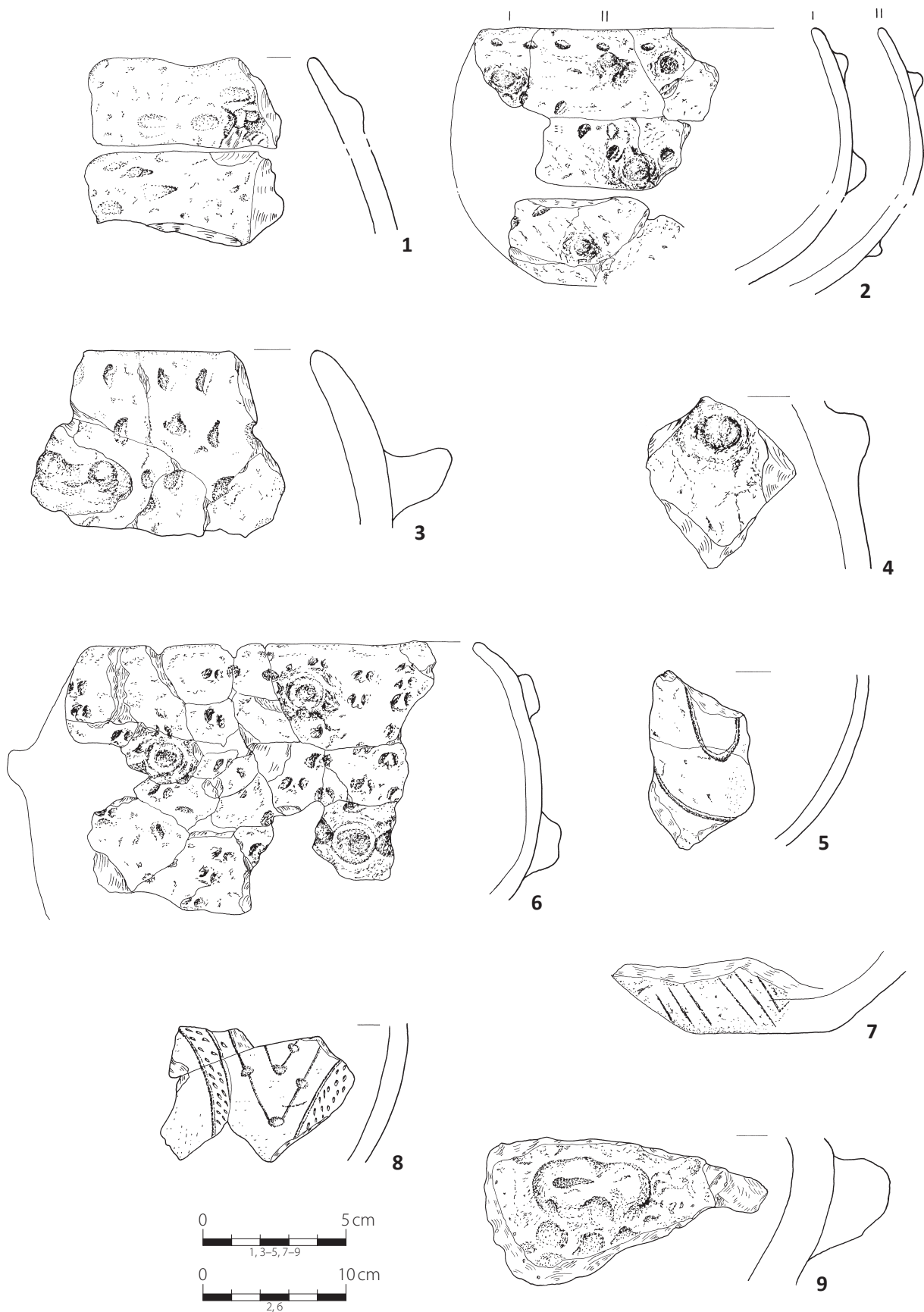
Ryc. 48. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 151. 1-12: glina.

Fig. 48. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 151. 1-12: clay.

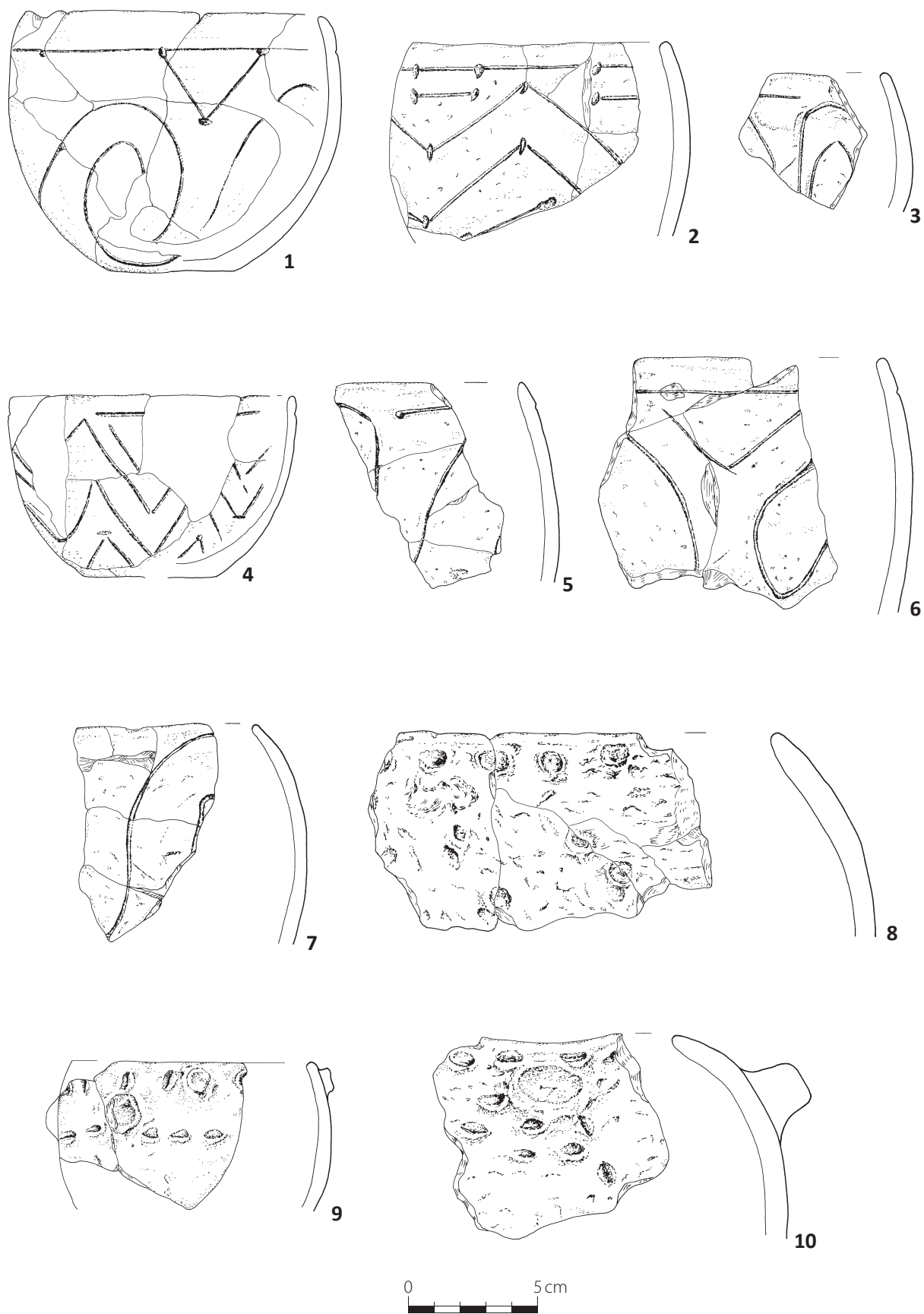
Ryc. 49. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 151. 1-12: glina.

Fig. 49. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 151. 1-12: clay.

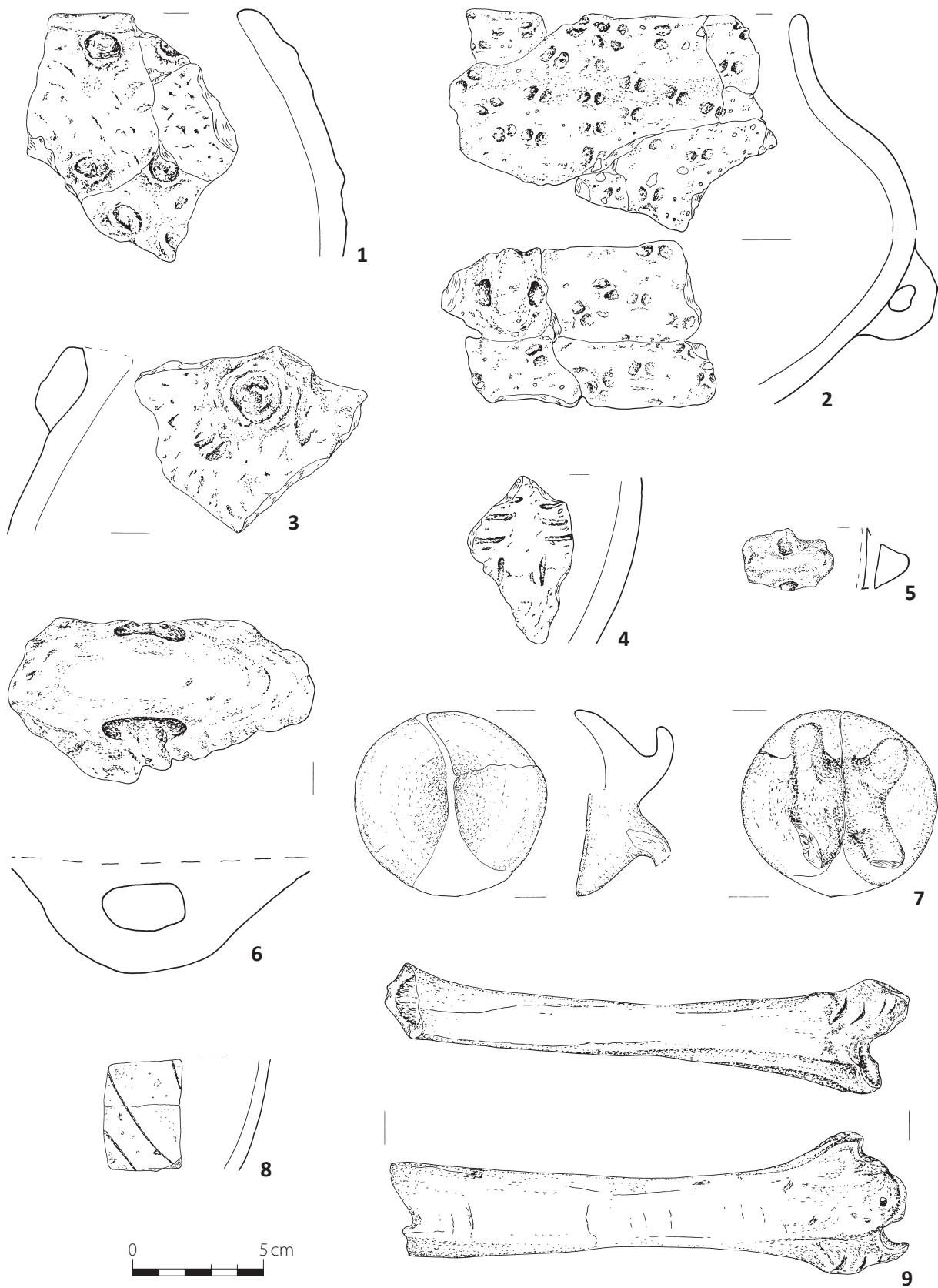
Ryc. 50. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 236. 1: glina; obiekt 237. 2-5: glina; obiekt 317. 6-7: glina; obiekt 400. 8-9 glina.

Fig. 50. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 236. 1: clay; feature 237. 2-5: clay; feature 317. 6-7: clay; feature 400. 8-9: clay.

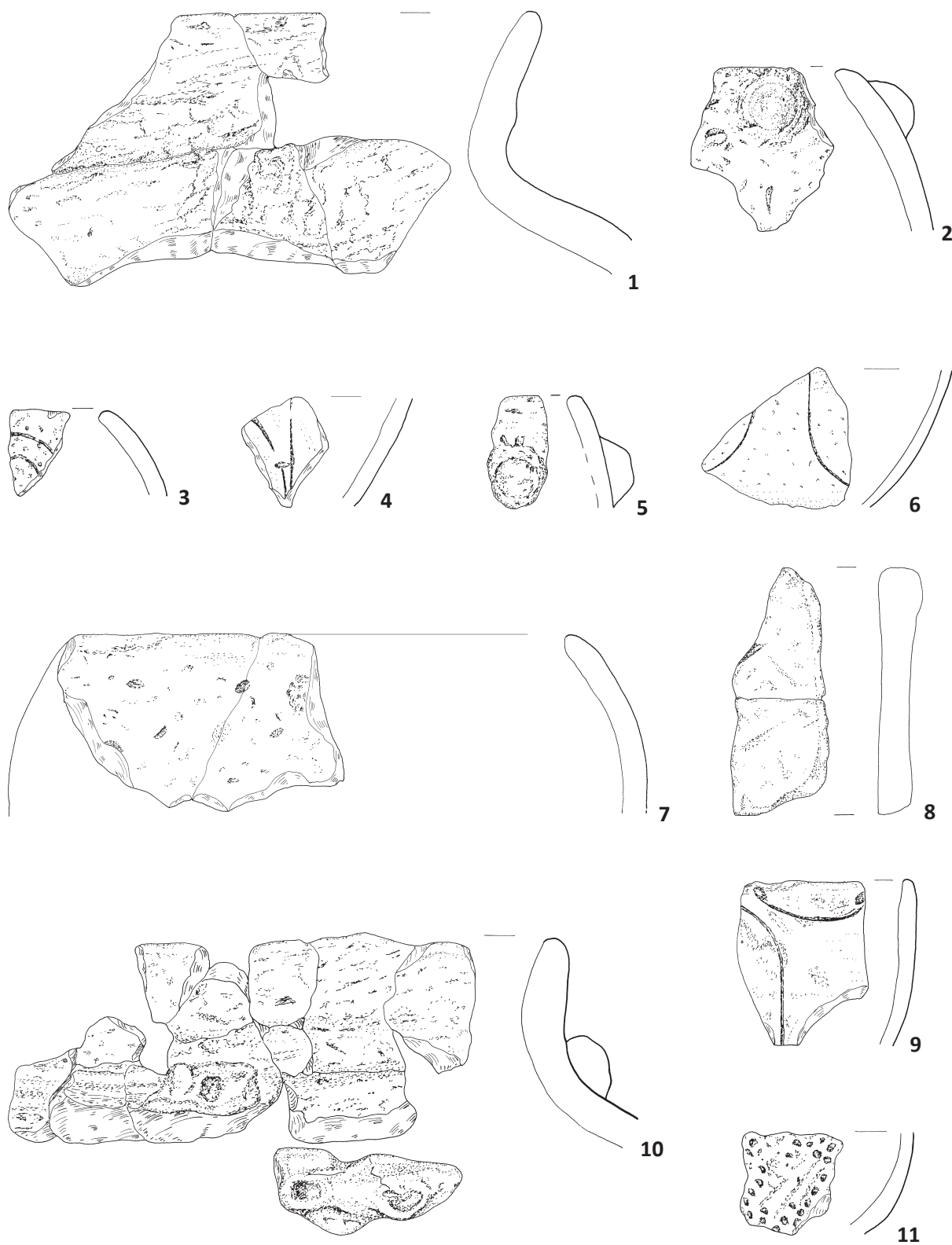
Ryc. 51. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 240. 1-10: glina.

Fig. 51. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 240. 1-10: clay.

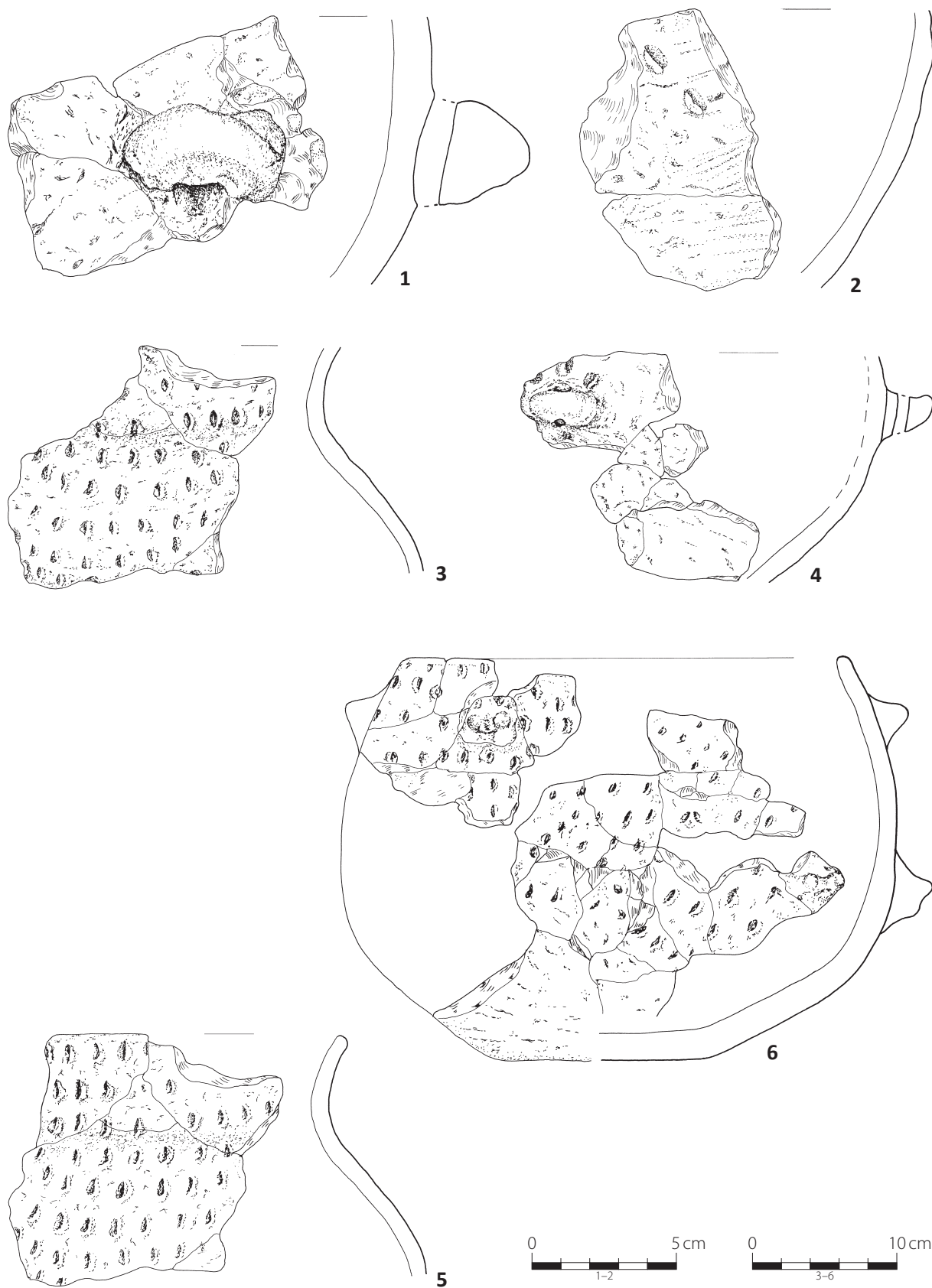
Ryc. 52. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 240. 1-7: glina; obiekt 383 8: glina; 9: kość ze śladami cięcia.

Fig. 52. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 240. 1-7: clay; feature 383. 8: clay; 9: bone with traces of cutting.

Ryc. 53. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 340. 1-8: glina; obiekt 341. 9-11: glina, 8: kamień.

Fig. 53. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 340. 1-8: clay; feature 341. 9-11: clay, 8: stone.

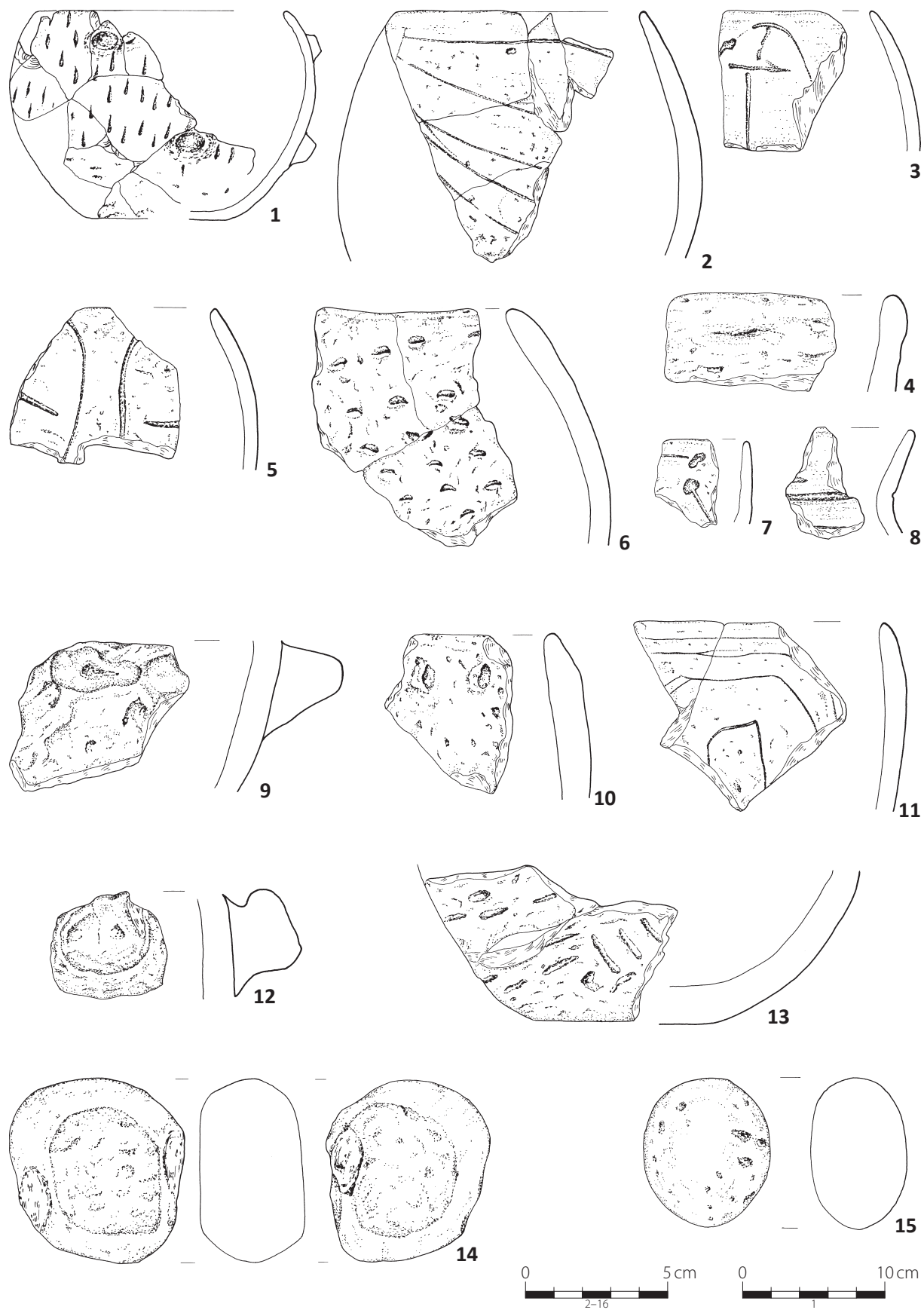
Ryc. 54. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 341. 1-4: glina; obiekt 384. 5: glina; obiekt 385. 6: glina; (sklejka ceramiki z obiektów 341-384 3 i 5).

Fig. 54. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 341. 1-4: clay; feature 384. 5: clay; feature 385. 6: clay; (refitting of pottery from features 341-384, 3 and 5).

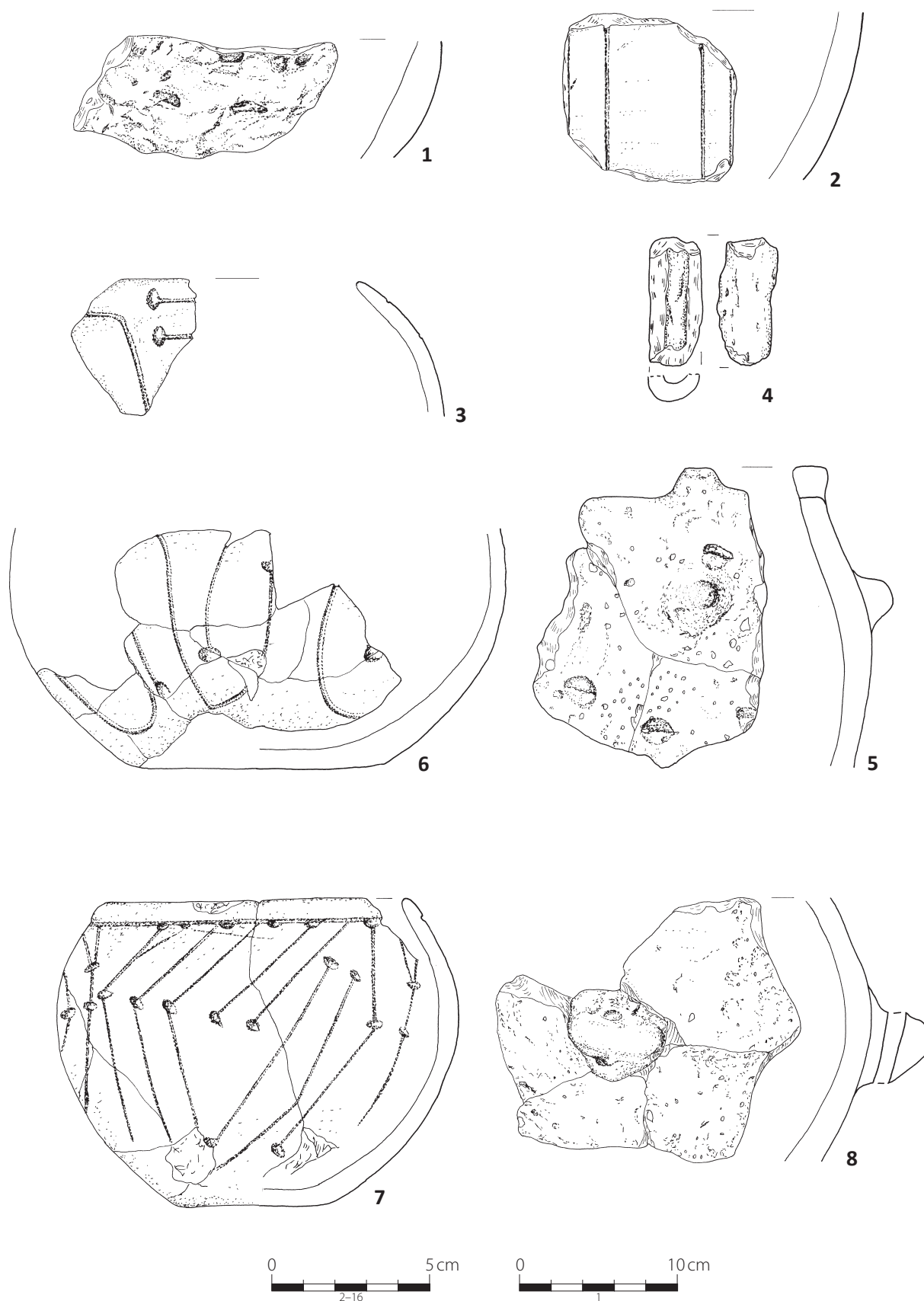
Ryc. 55. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 363. 1-6: glina; obiekt 374. 7-13: glina.

Fig. 55. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 363. 1-6: clay; feature 374. 7-13: clay.

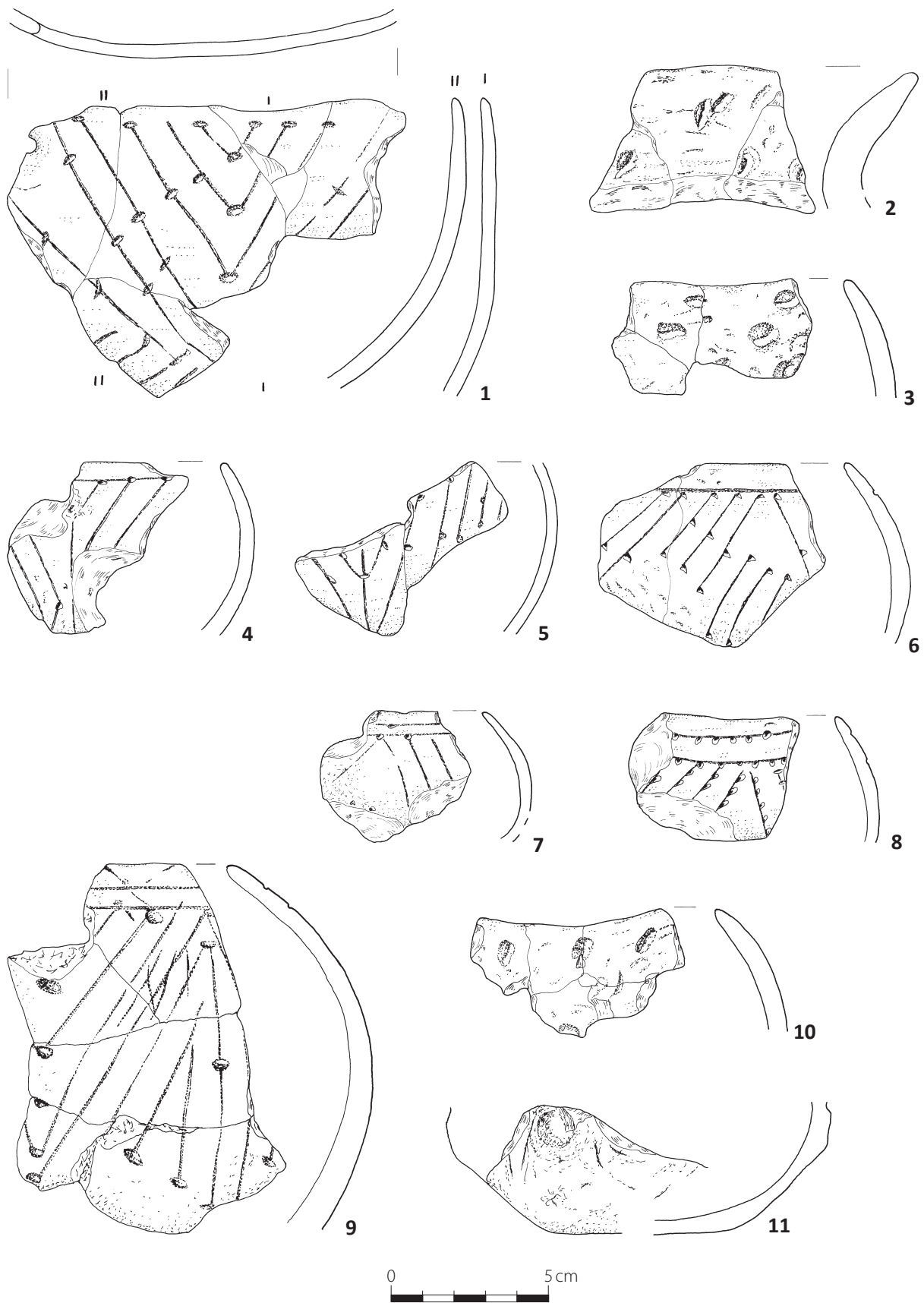
Ryc. 56. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 371. 1-13: glina; obiekt 151. 14-15: kamień.

Fig. 56. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 371. 1-13: clay; feature 151. 14-15: stone.

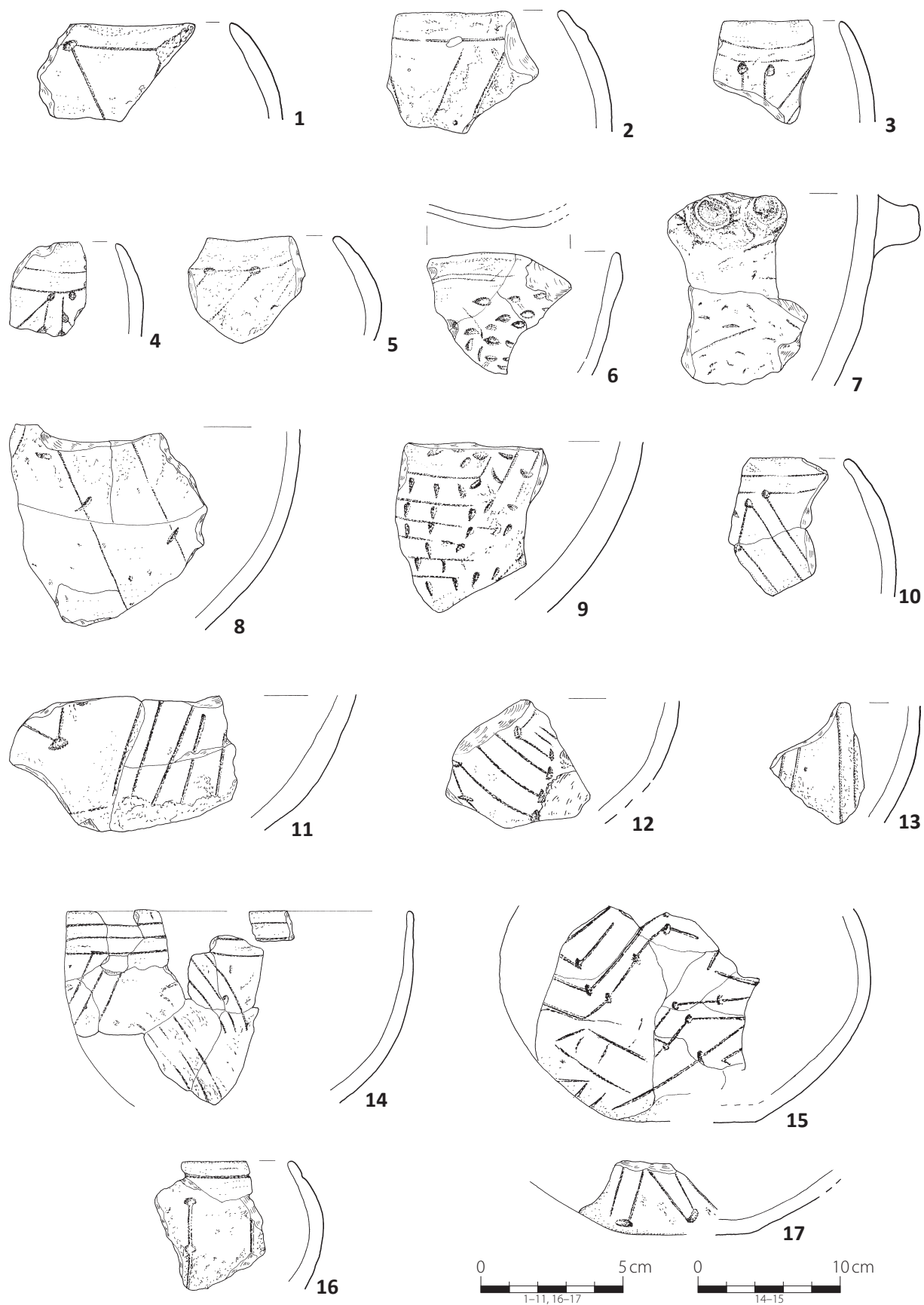
Ryc. 57. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 385. 1-2: glina; obiekt 473. 4: glina; 474. 5-6: glina; obiekt 475. 7: glina; obiekt 480. 8: glina.

Fig. 57. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 385. 1-2: clay; feature 473. 4: clay; feature 474. 5-6: clay; feature 475. 7: clay; feature 480. 8: clay.

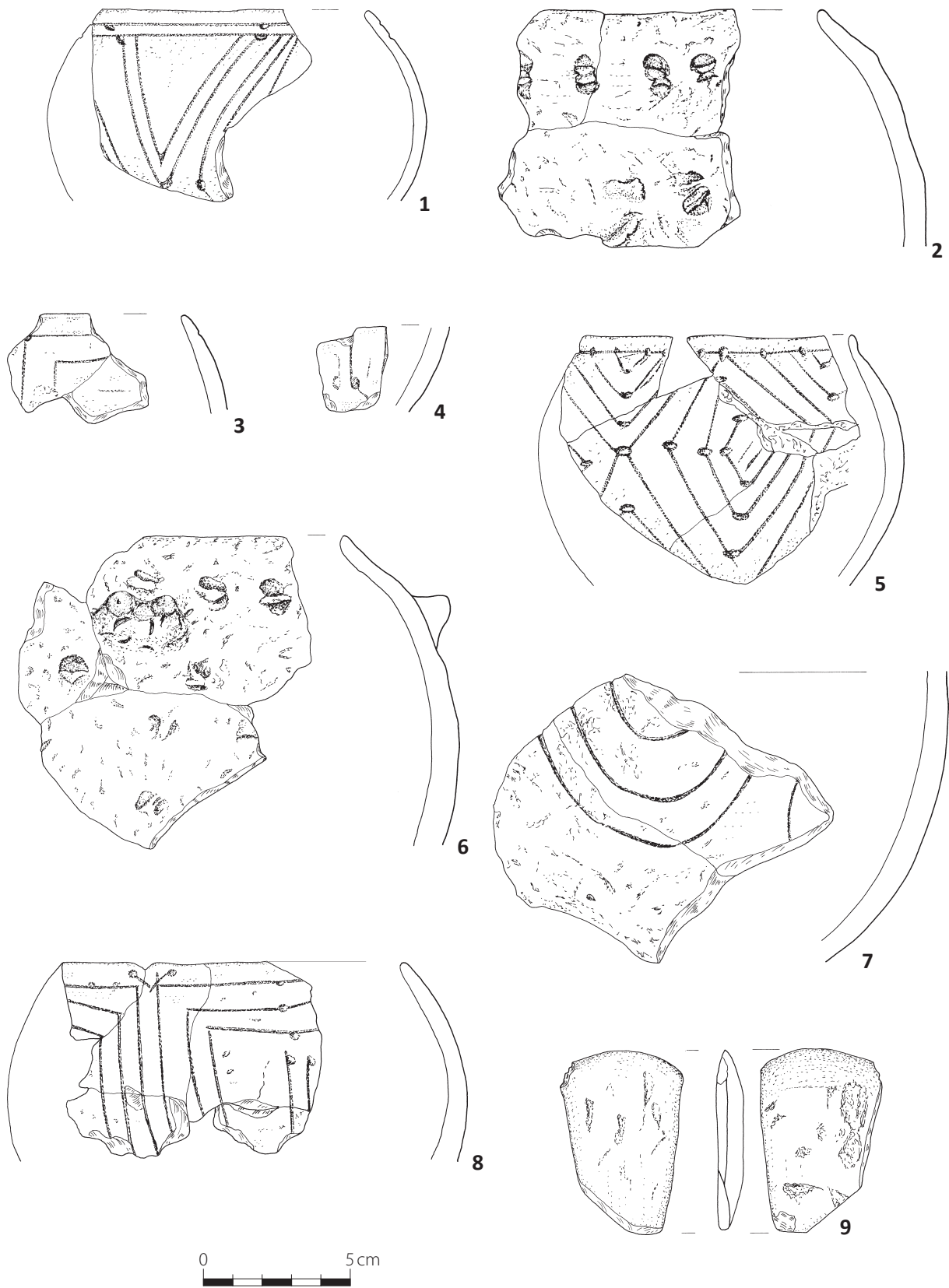
Ryc. 58. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 478. 1–11: glina.

Fig. 58. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 478. 1–11: clay.

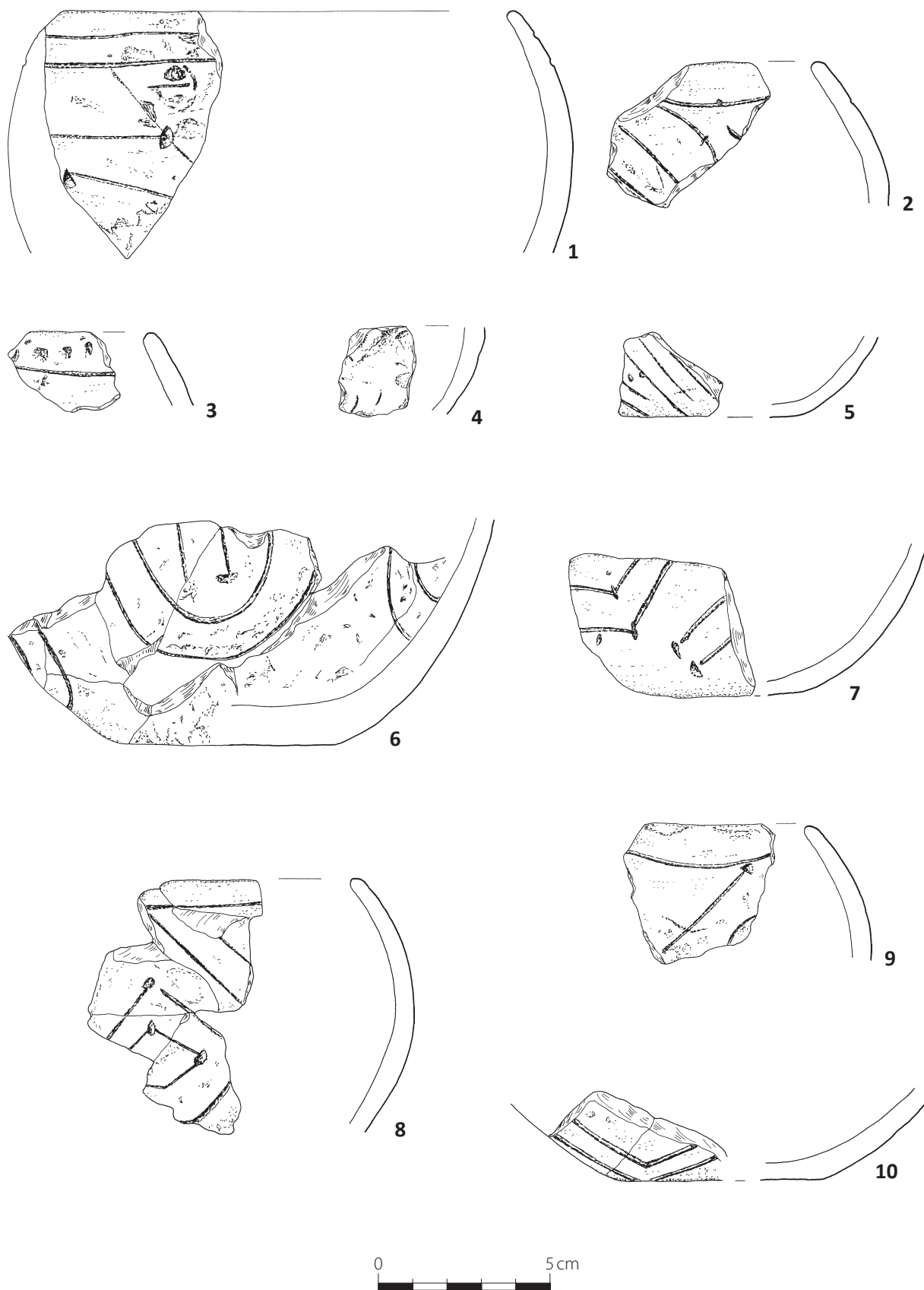
Ryc. 59. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 479. 1-17: glina.

Fig. 59. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 479. 1-17: clay.

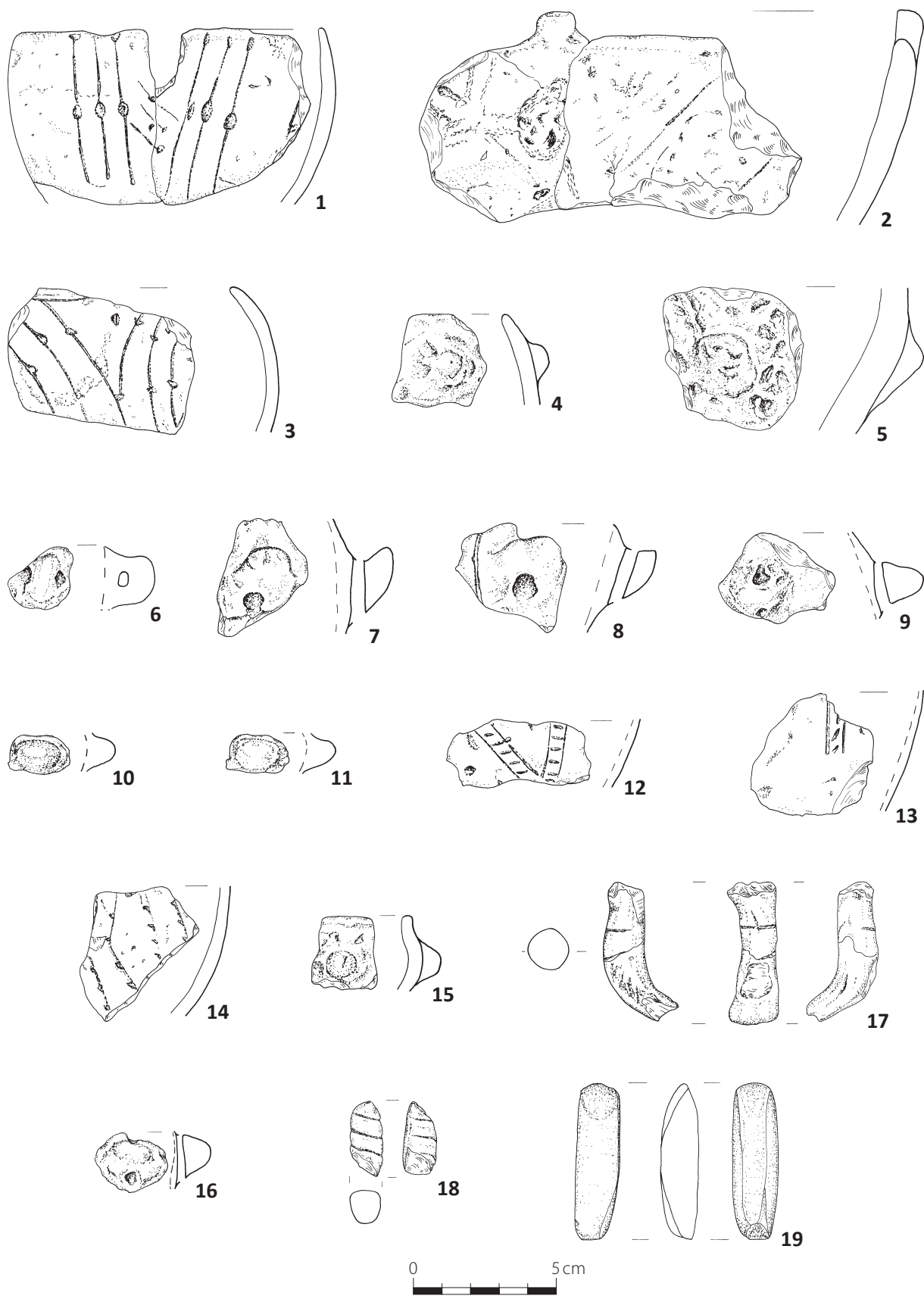
Ryc. 60. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 479. 1-8: glina, 9: kamień.

Fig. 60. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 479. 1-8: clay, 9: stone.

Ryc. 61. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 481. 1-7: glina; obiekt 482. 8-10: glina.

Fig. 61. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 481. 1-7: clay; feature 482. 8-10: clay.

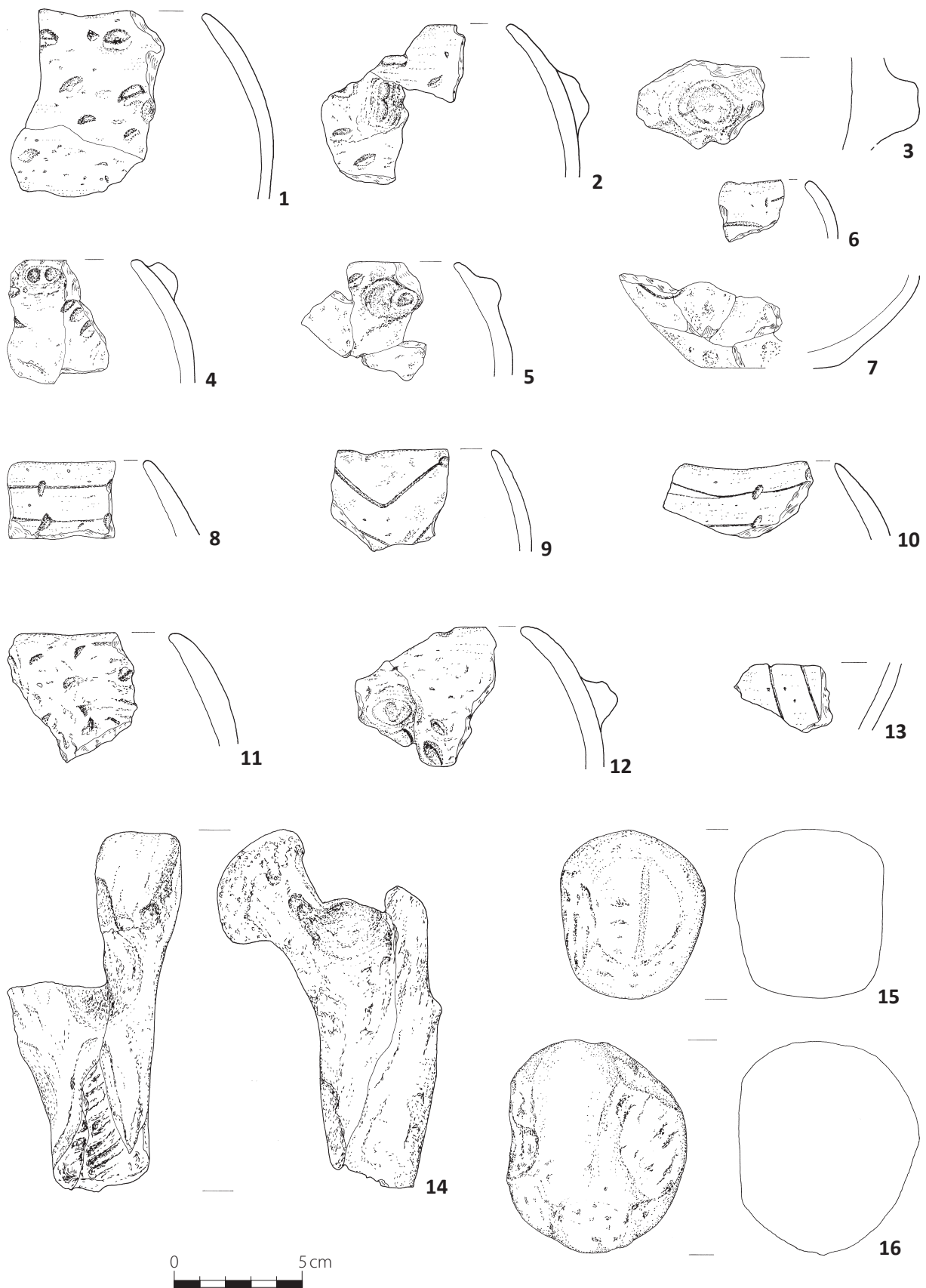
Ryc. 62. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 484. 1–18: glina, 19: kamień.

Fig. 62. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 484. 1–18: clay, 19: stone.

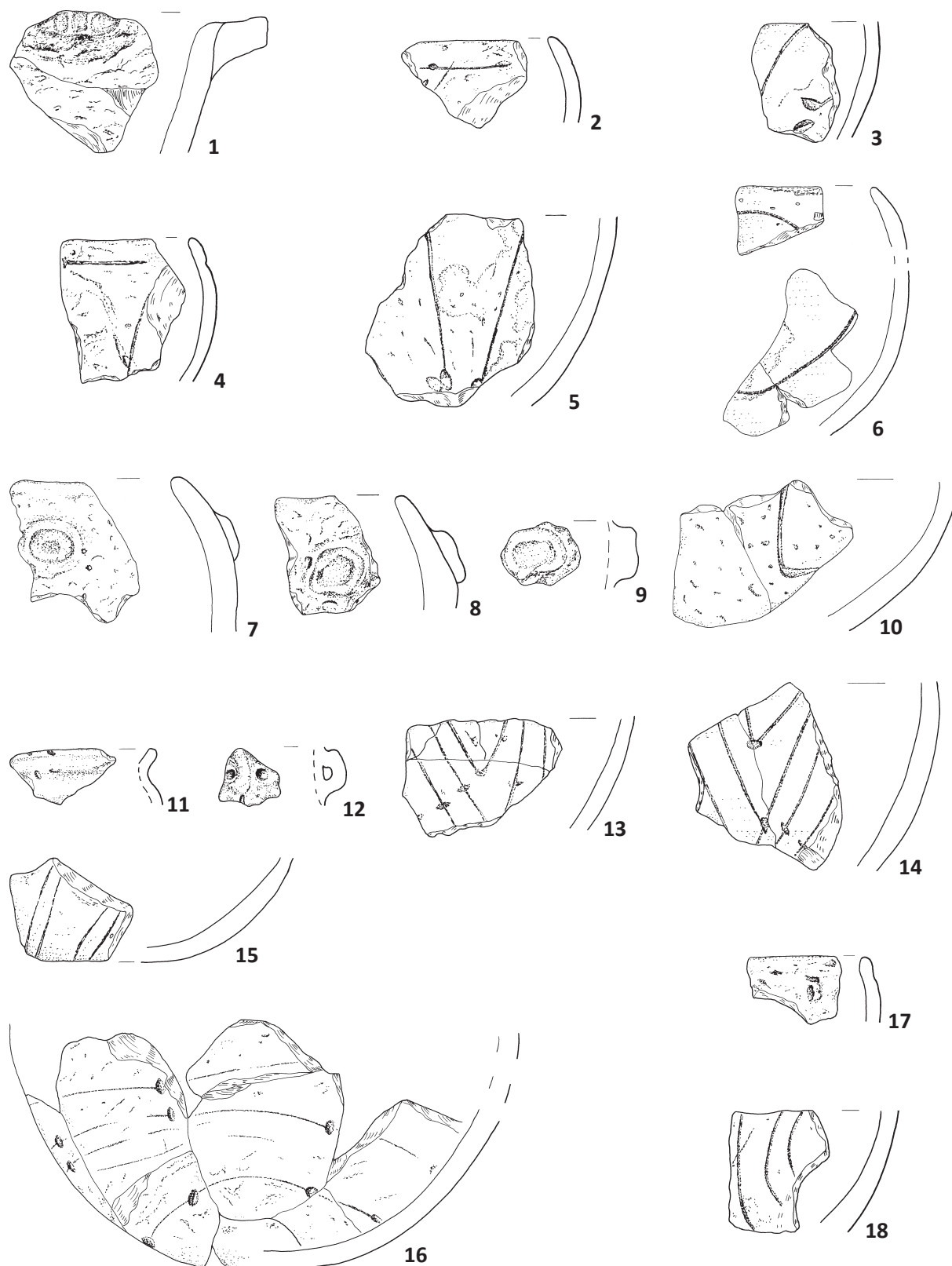
Ryc. 63. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 487. 1-9: glina; obiekt 489. 10-18: glina.

Fig. 63. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 487. 1-9: clay; feature 489. 10-18: clay.

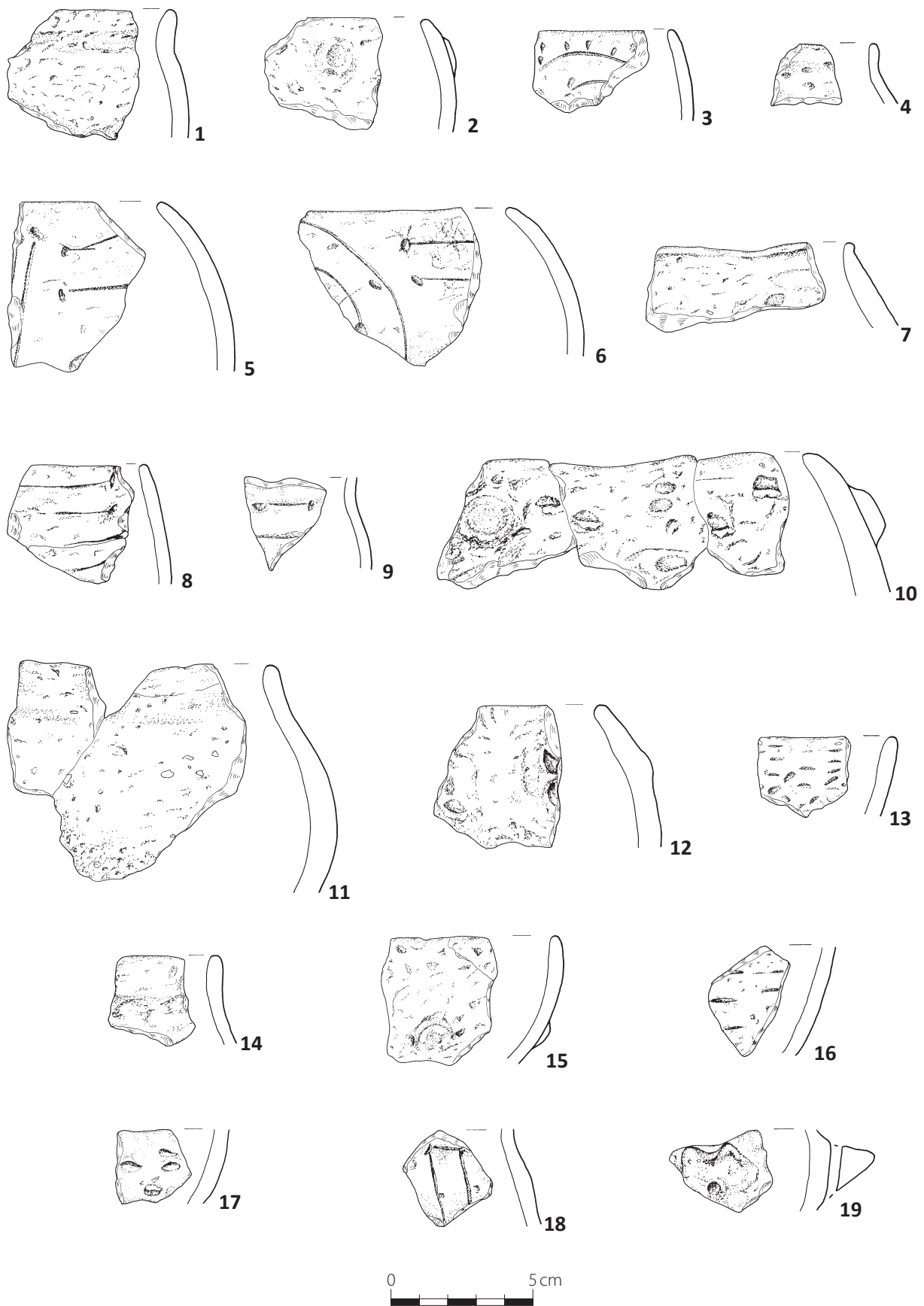
Ryc. 64. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 493. 1-3: glina; obiekt 495. 4-7; glina; obiekt 496. 8: glina; obiekt 497. 9-13: glina, 14: kość, 15-16; kamienie.

Fig. 64. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 493. 1-3: clay; feature 495. 4-7; clay; feature 496. 8: clay; feature 497. 9-13: clay, 14: bone, 15-16; stones.

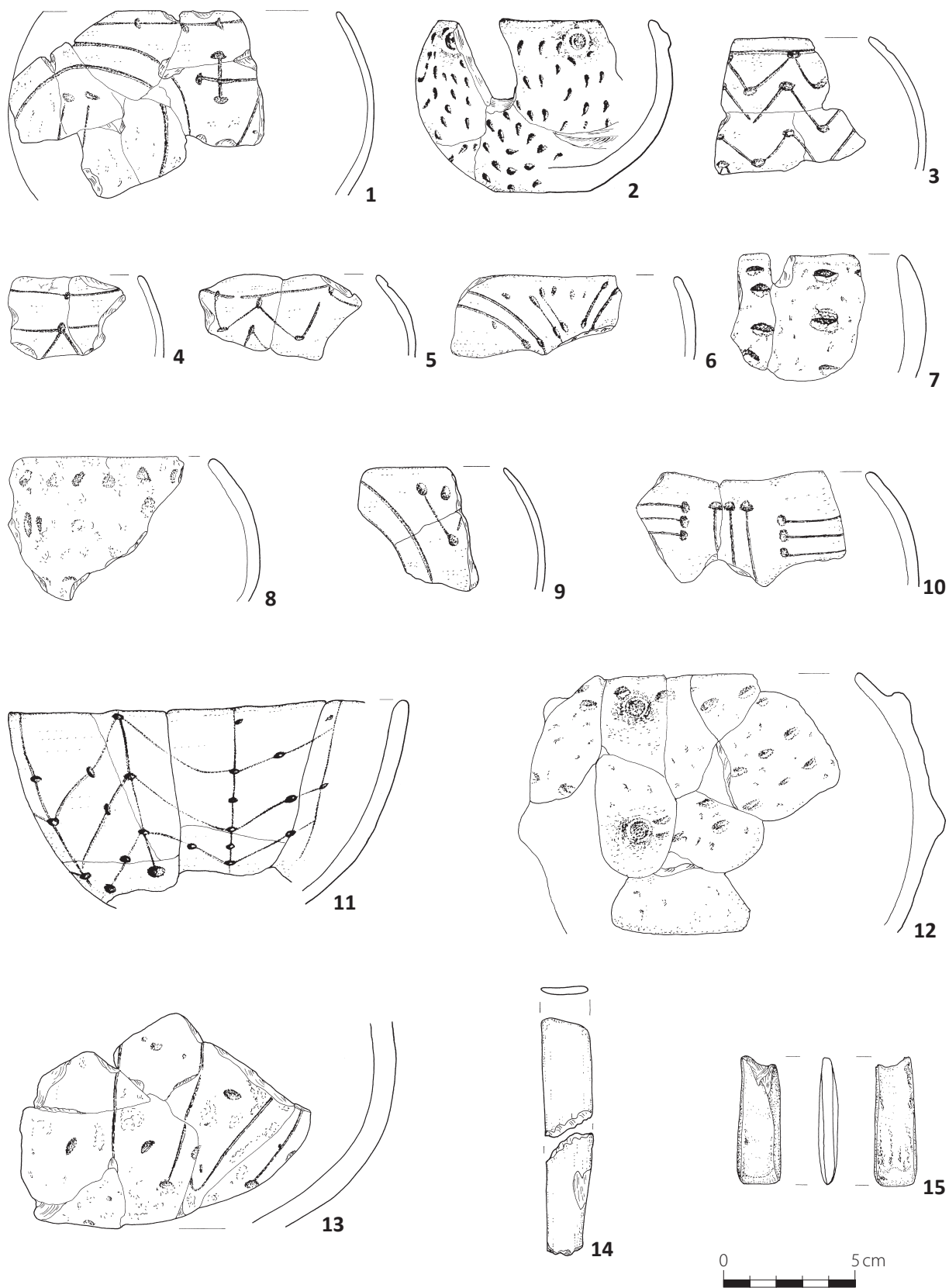
Ryc. 65. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 512. 1: glina; obiekt 728. 2-5: glina; obiekt 560. 6: glina; obiekt 725. 7-10: glina; obiekt 730. 11-15: glina; obiekt 731. 16: glina; obiekt 790. 17-18: glina.

Fig. 65. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 512. 1: clay; feature 728. 2-5: clay; feature 560. 6: clay; feature 725. 7-10: clay; feature 730. 11-15: clay; feature 731. 16: clay; feature 790. 17-18: clay.

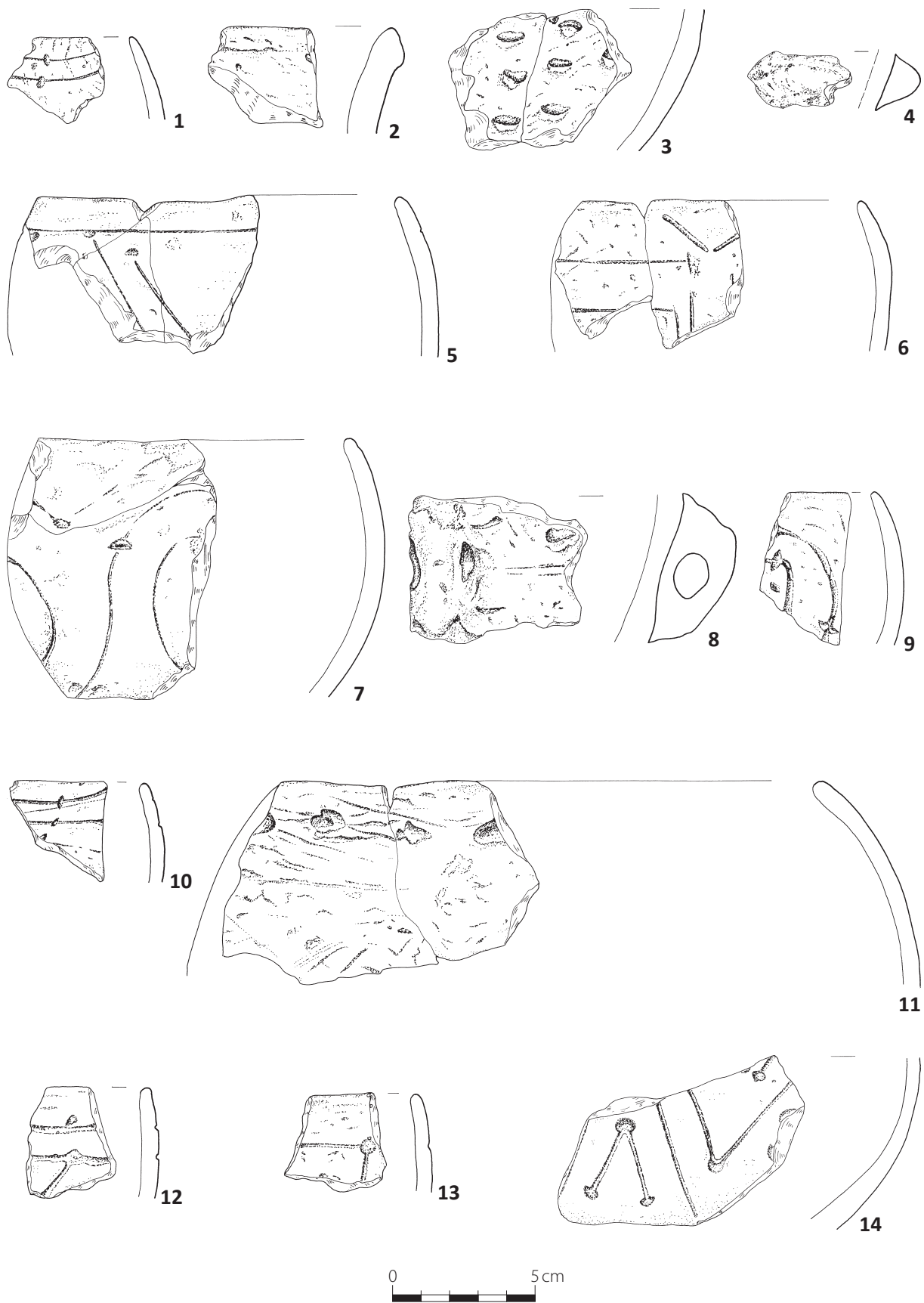
Ryc. 66. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 721. 1-19: glina.

Fig. 66. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 721. 1-19: clay.

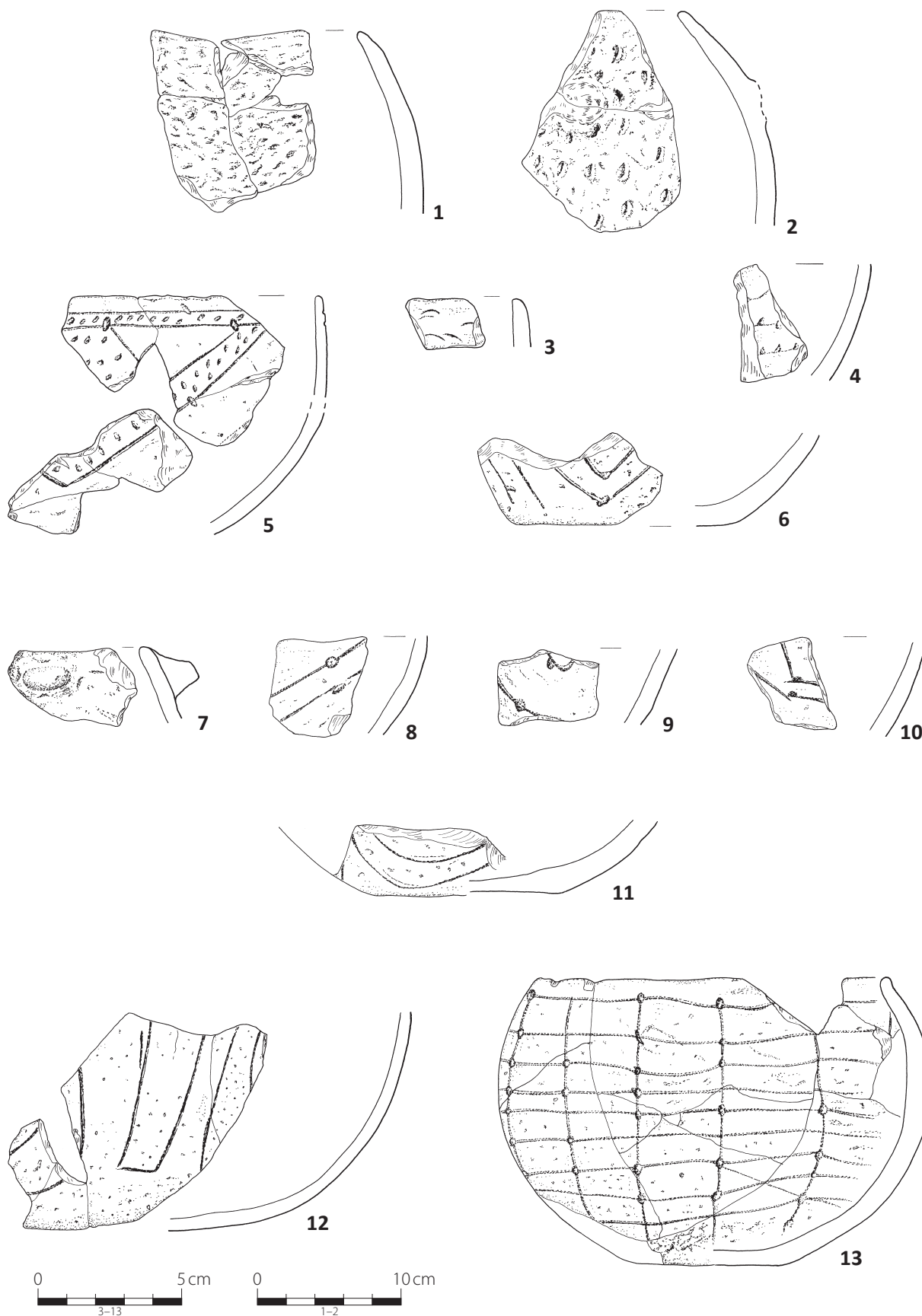
Ryc. 67. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 743. 1-13: glina, 14: kość, 15: kamień.

Fig. 67. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 743. 1-13: clay, 14: bone, 15: stone.

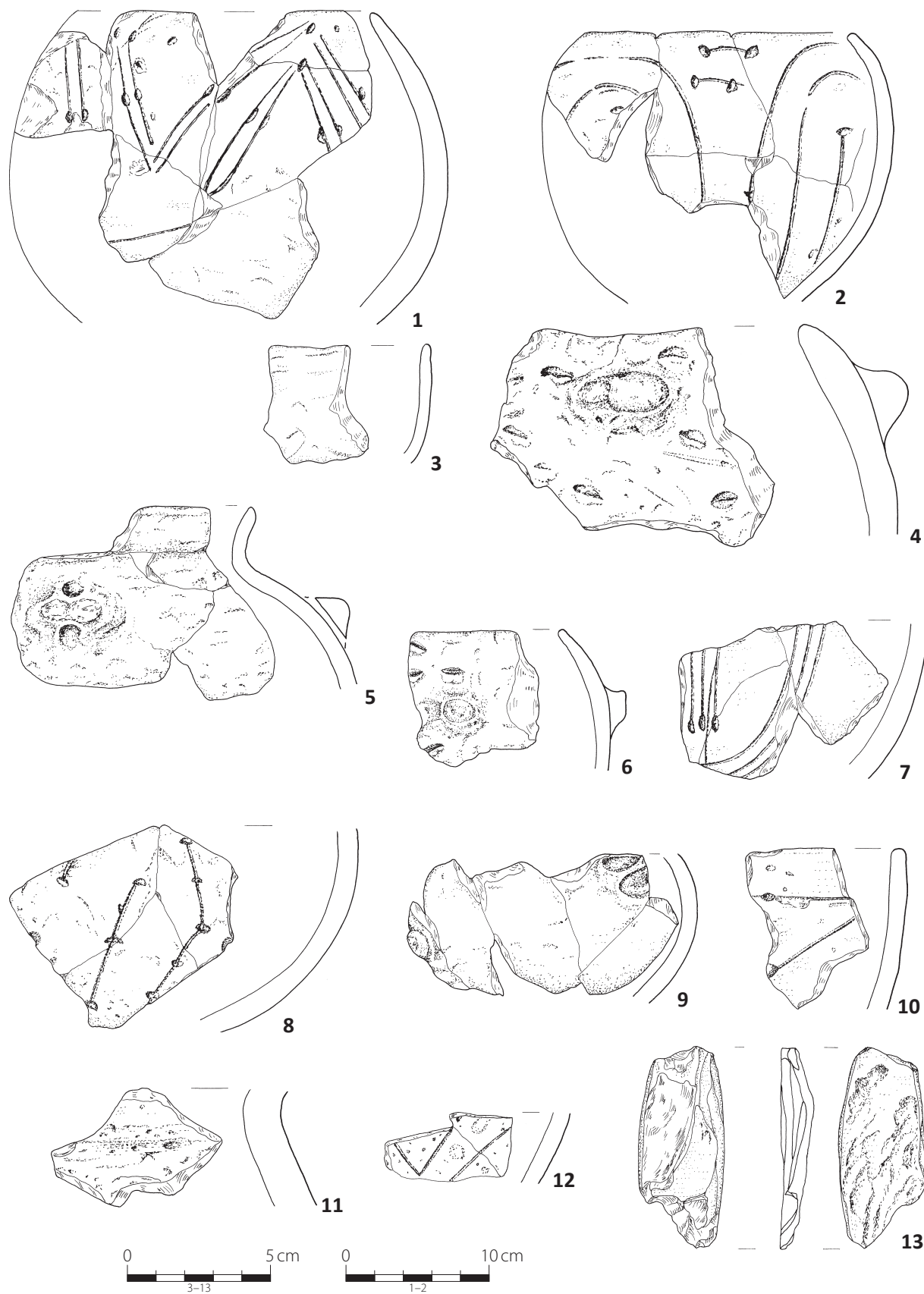
Ryc. 68. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 924. 1–4: glina; obiekt 967. 5–14: glina.

Fig. 68. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 924. 1–4: clay, feature 967. 5–14: clay.

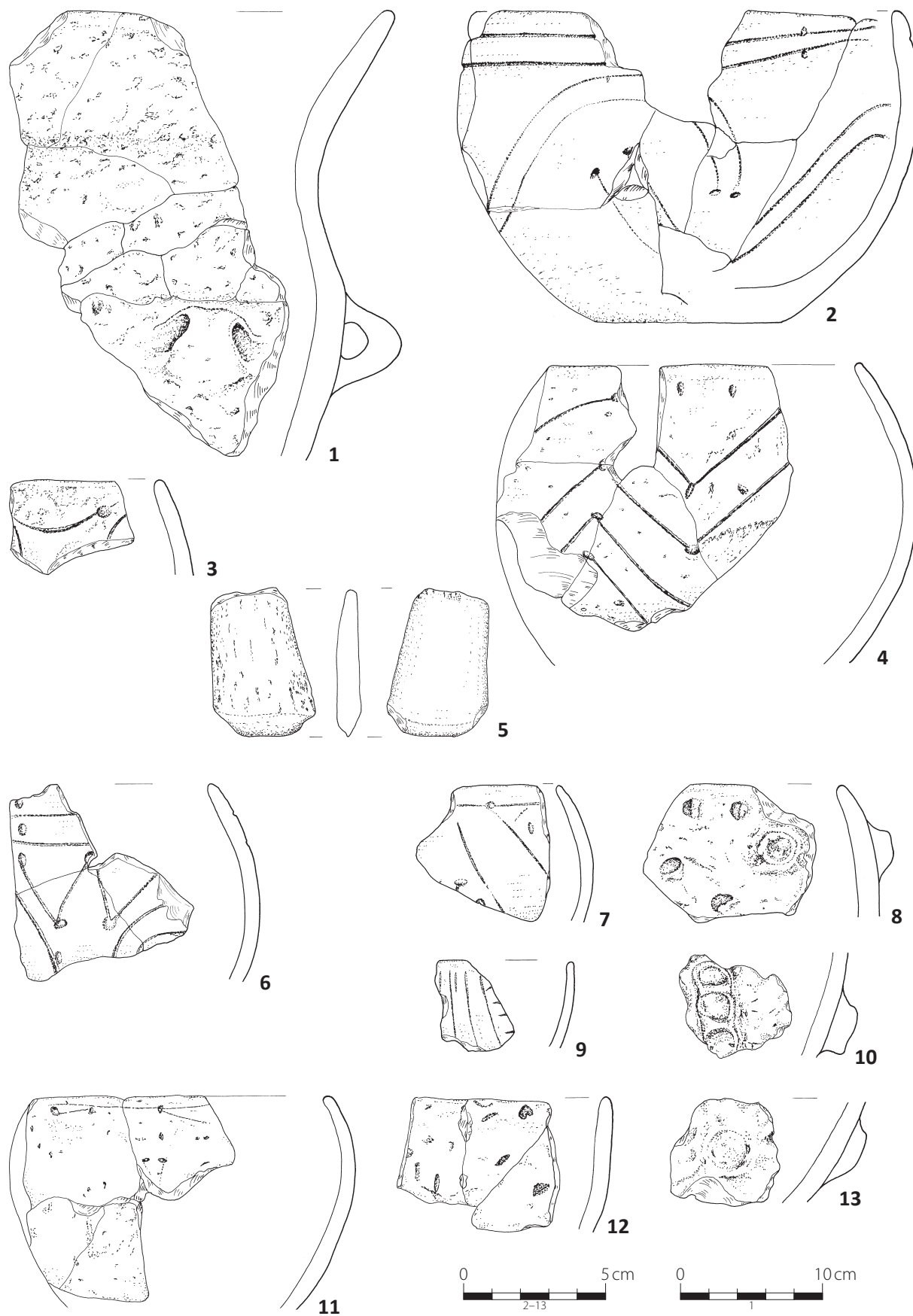
Ryc. 69. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 968. 1-2: glina; obiekt 983. 3-6: glina; obiekt 1004. 7-11: glina; obiekt 1008. 12: glina; obiekt 1015. 13: glina.

Fig. 69. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 968. 1-2: clay; feature 983. 3-6: clay; feature 1004. 7-11: clay; feature 1008. 12: clay; feature 1015. 13: clay.

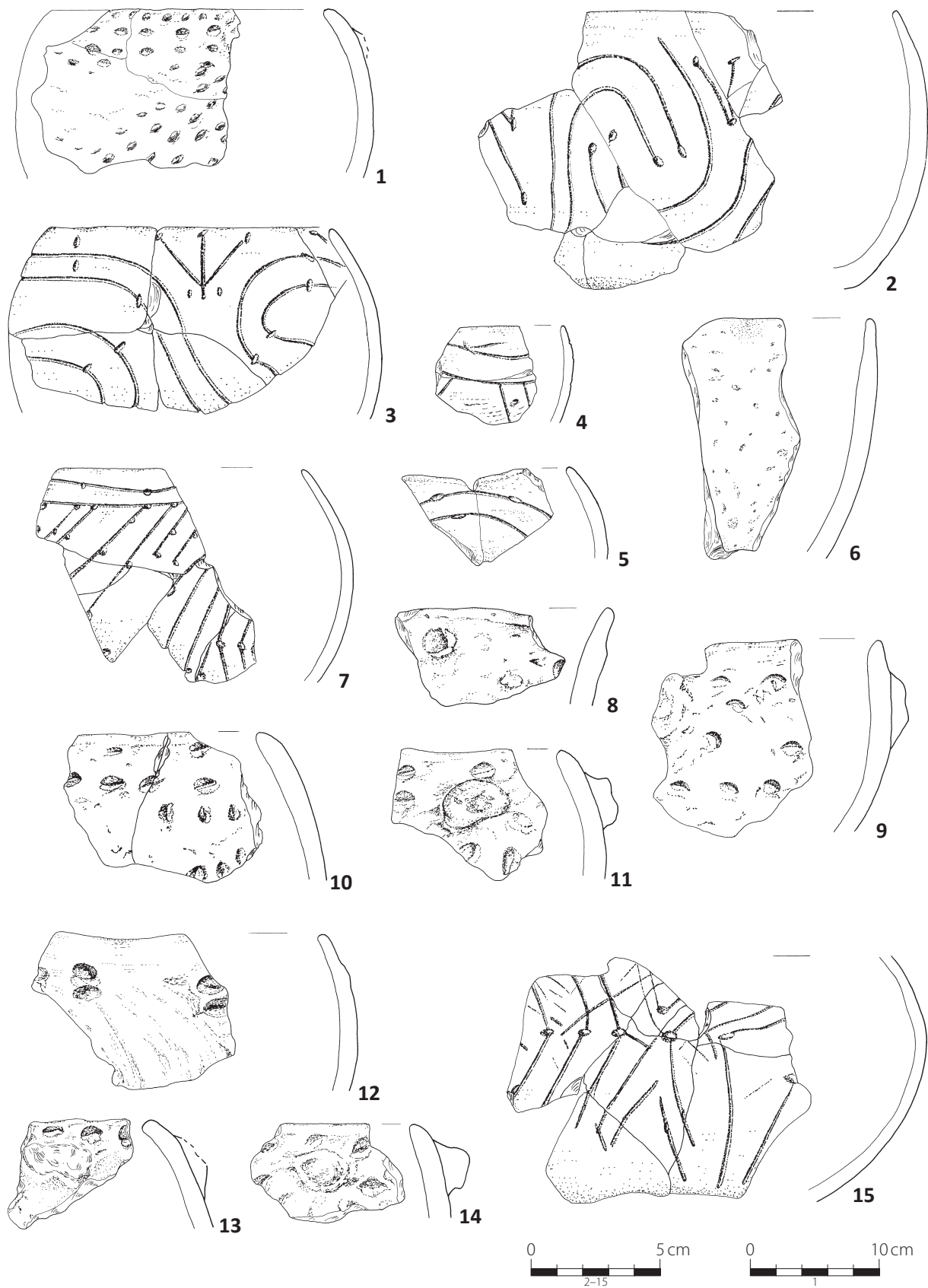
Ryc. 70. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 995. 1-9: glina, 13: kamień; obiekt 1073. 10-11: glina; obiekt 1307. 12: glina.

Fig. 70. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 995. 1-9: clay, 13: stone; feature 1073. 10-11: clay; feature 1307. 12: clay.

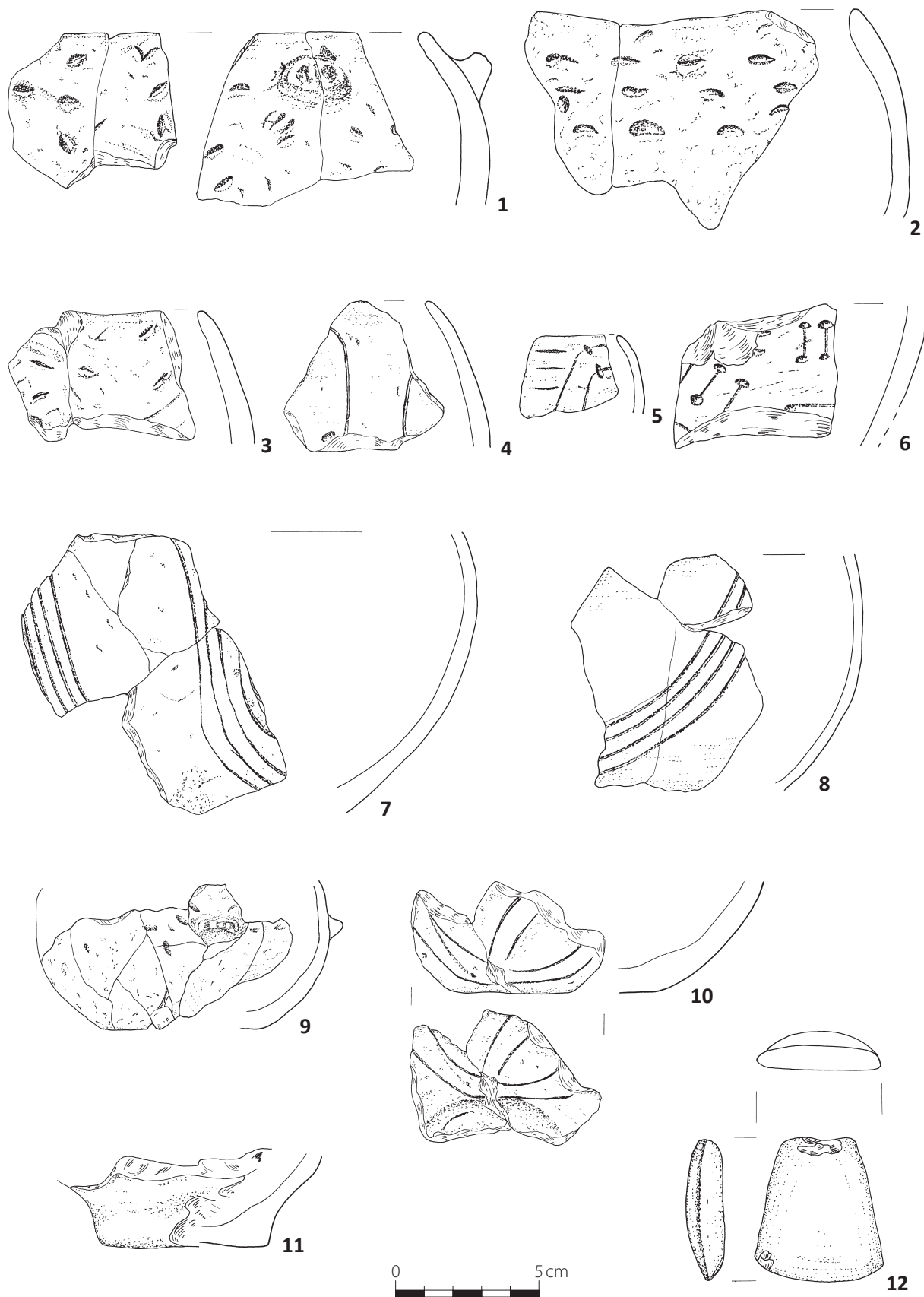
Ryc. 71. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1075. 1-4: glina, 5: kamień; obiekt 1164. 6-10: glina; obiekt 1173. 11-13: glina.

Fig. 71. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1075. 1-4: clay, 5: stone; feature 1164. 6-10: clay; feature 1173. 11-13: clay.

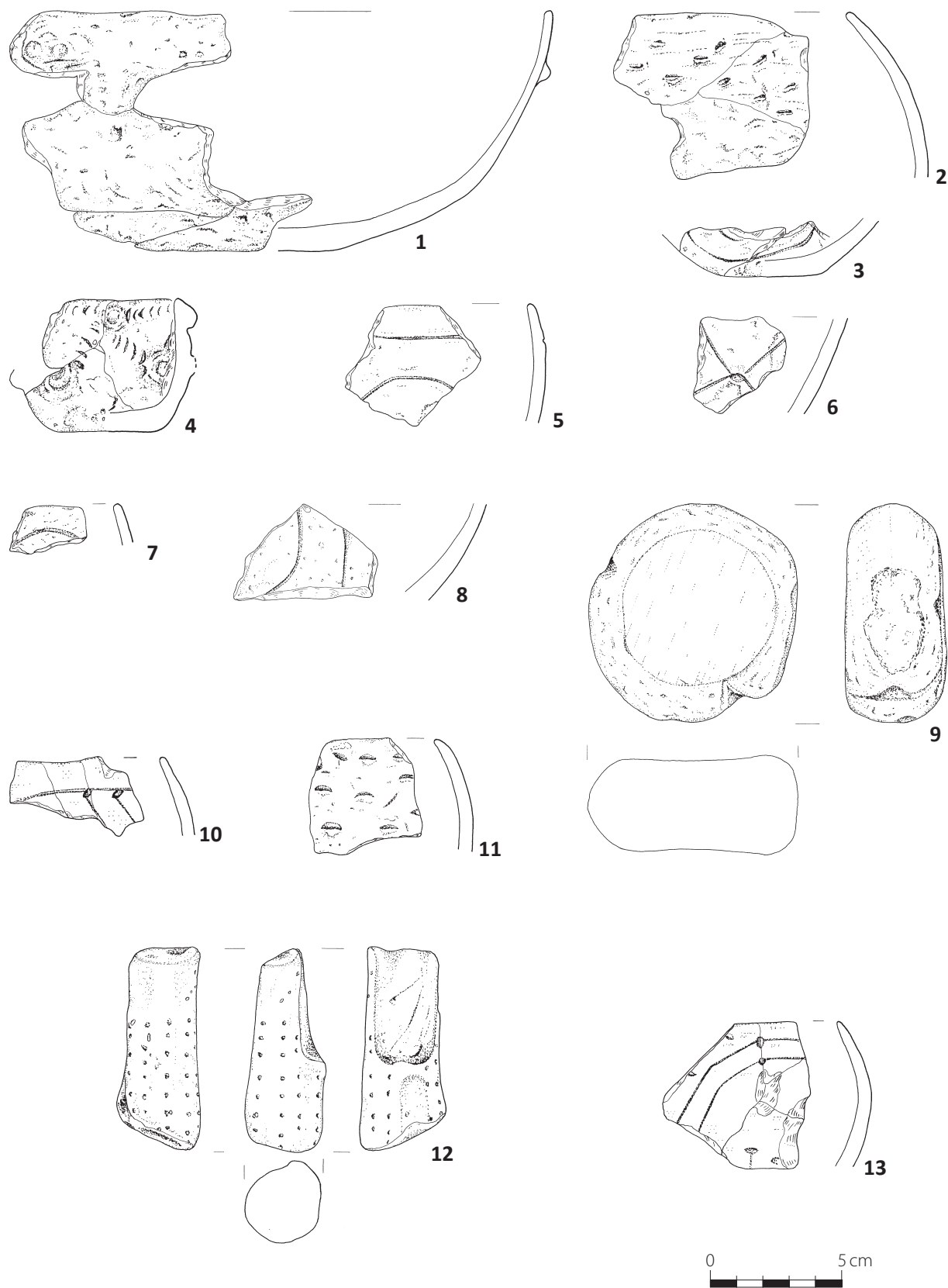
Ryc. 72. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1119. 1-15: glina.

Fig. 72. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1119. 1-5: clay.

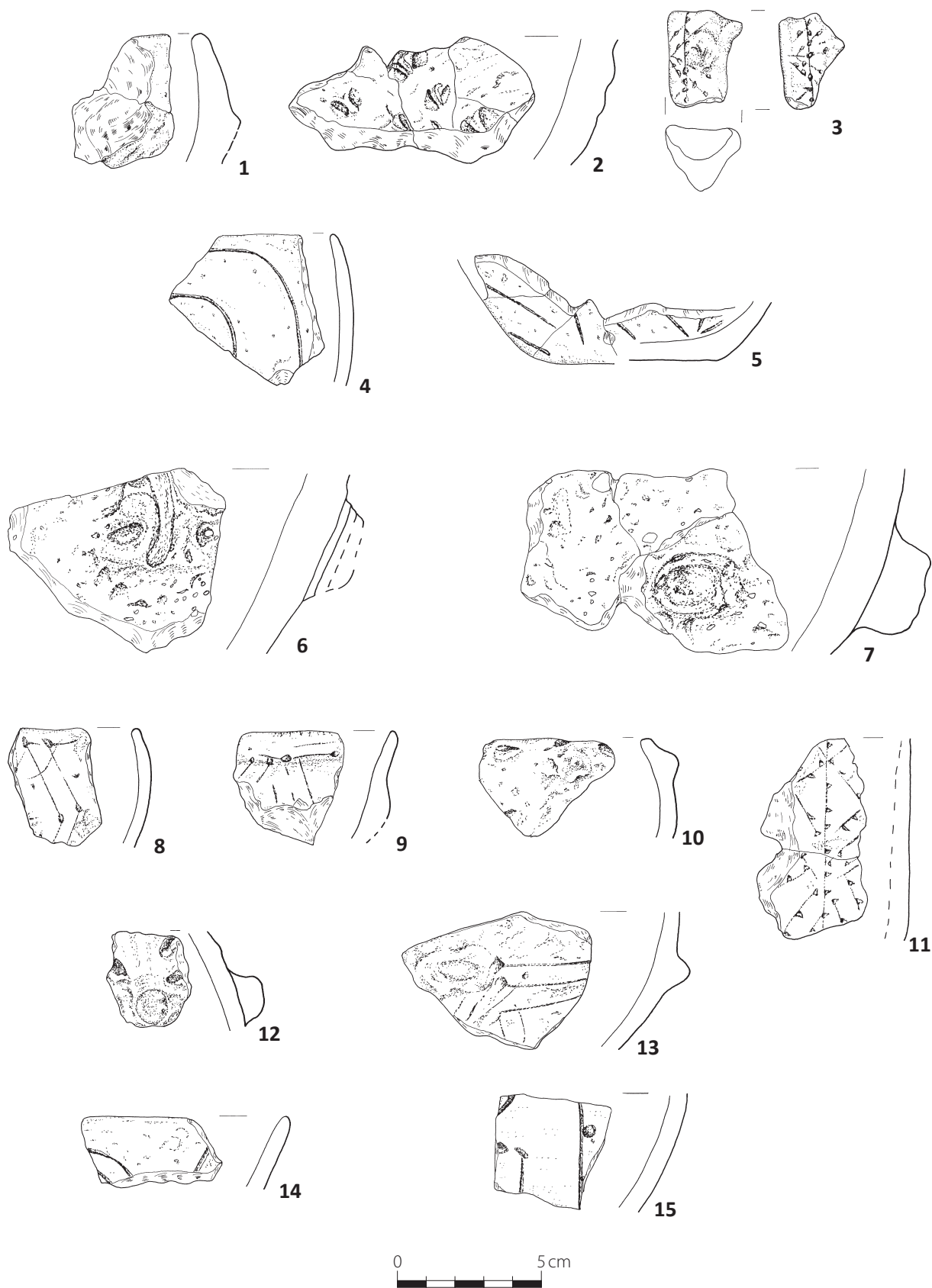
Ryc. 73. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1165. 1–11: glina, 12: kamień.

Fig. 73. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1165. 1–11: clay, 12: stone.

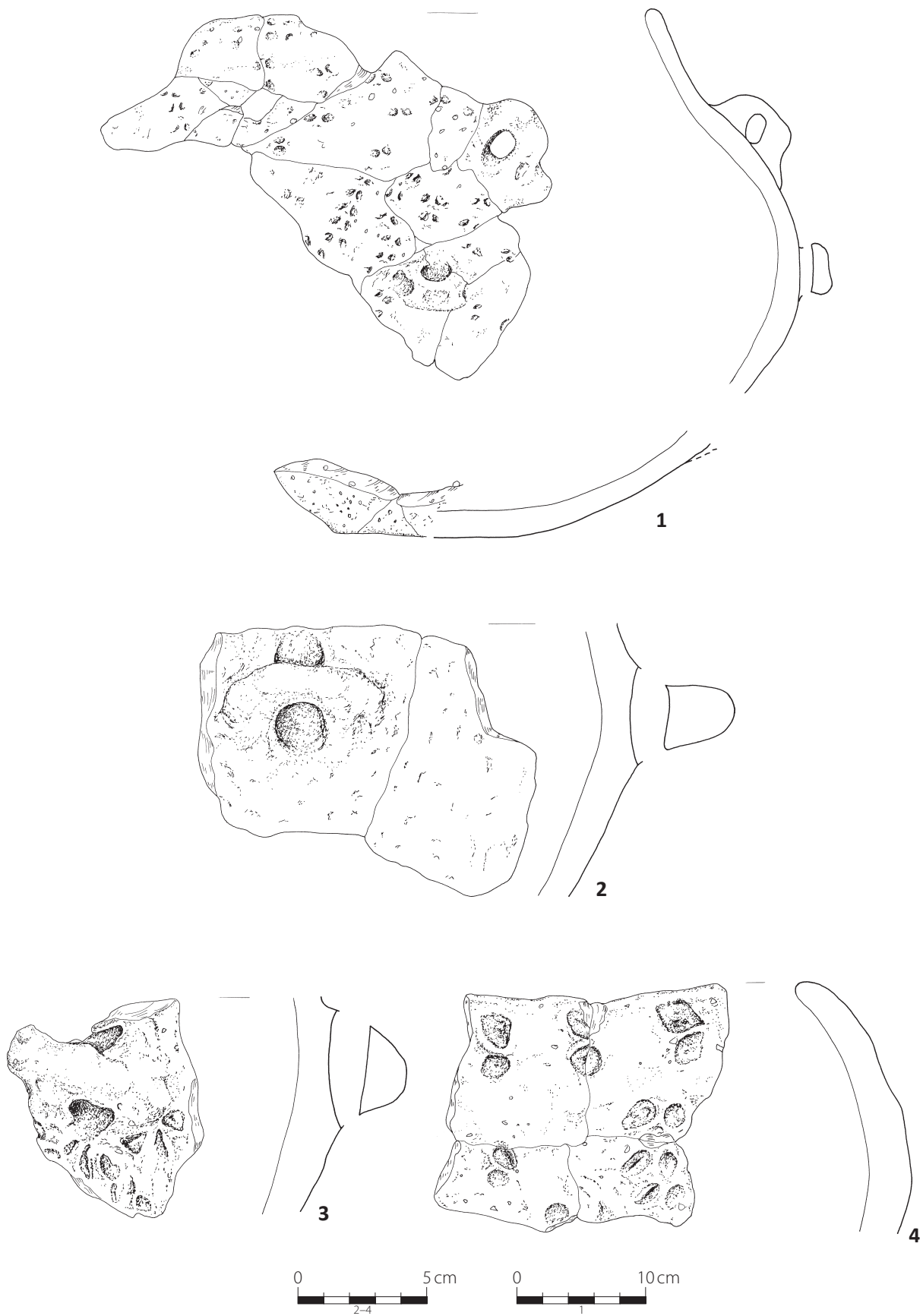
Ryc. 74. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1174. 1-6: glina; obiekt 1293. 7-8 glina, 9: kamień; obiekt 1299. 10-13.

Fig. 74. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1174. 1-6: clay; feature 1293. 7-8 clay, 9: stone; feature 1299. 10-13.

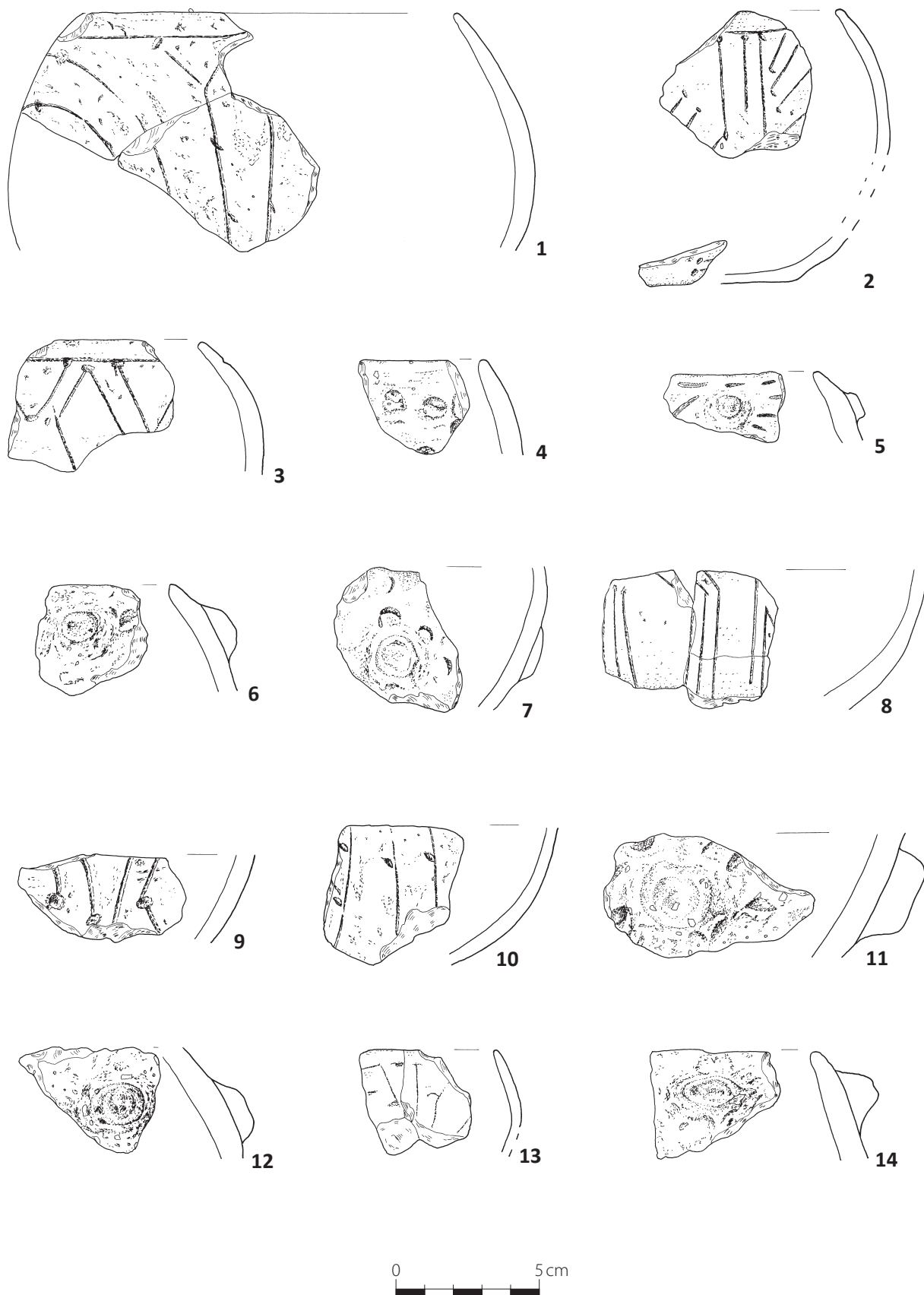
Ryc. 75. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1300. 1-3: glina; obiekt 1319. 4-5 glina; obiekt 1333. 6-7 glina; obiekt 1353. 8-13: glina; obiekt 1354. 14-15: glina.

Fig. 75. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1300. 1-3: clay; feature 1319. 4-5 clay; feature 1333. 6-7 clay; feature 1353. 8-13: clay; feature 1354. 14-15: clay.

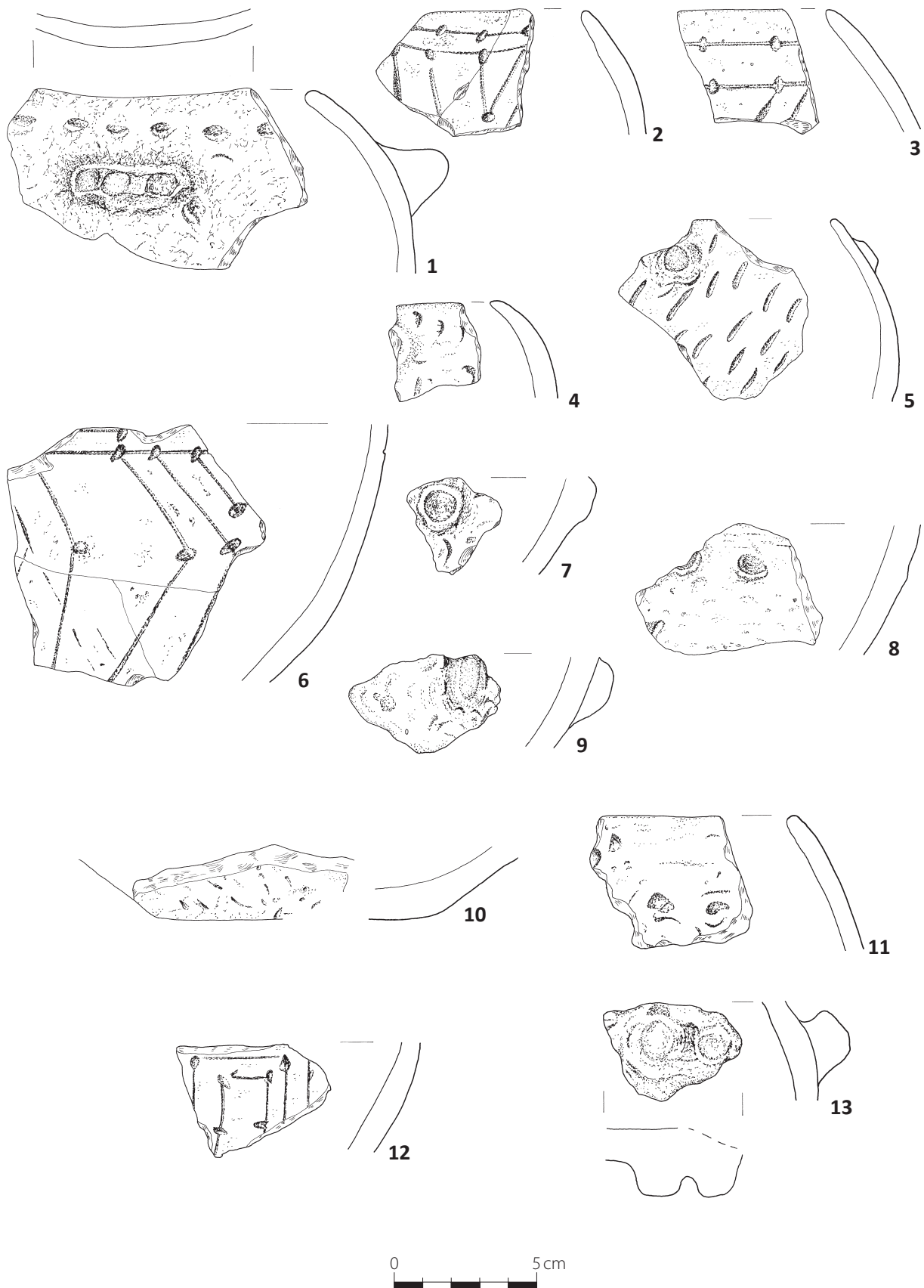
Ryc. 76. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1354. 1- 4: glina.

Fig. 76. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1354. 1-4: clay.

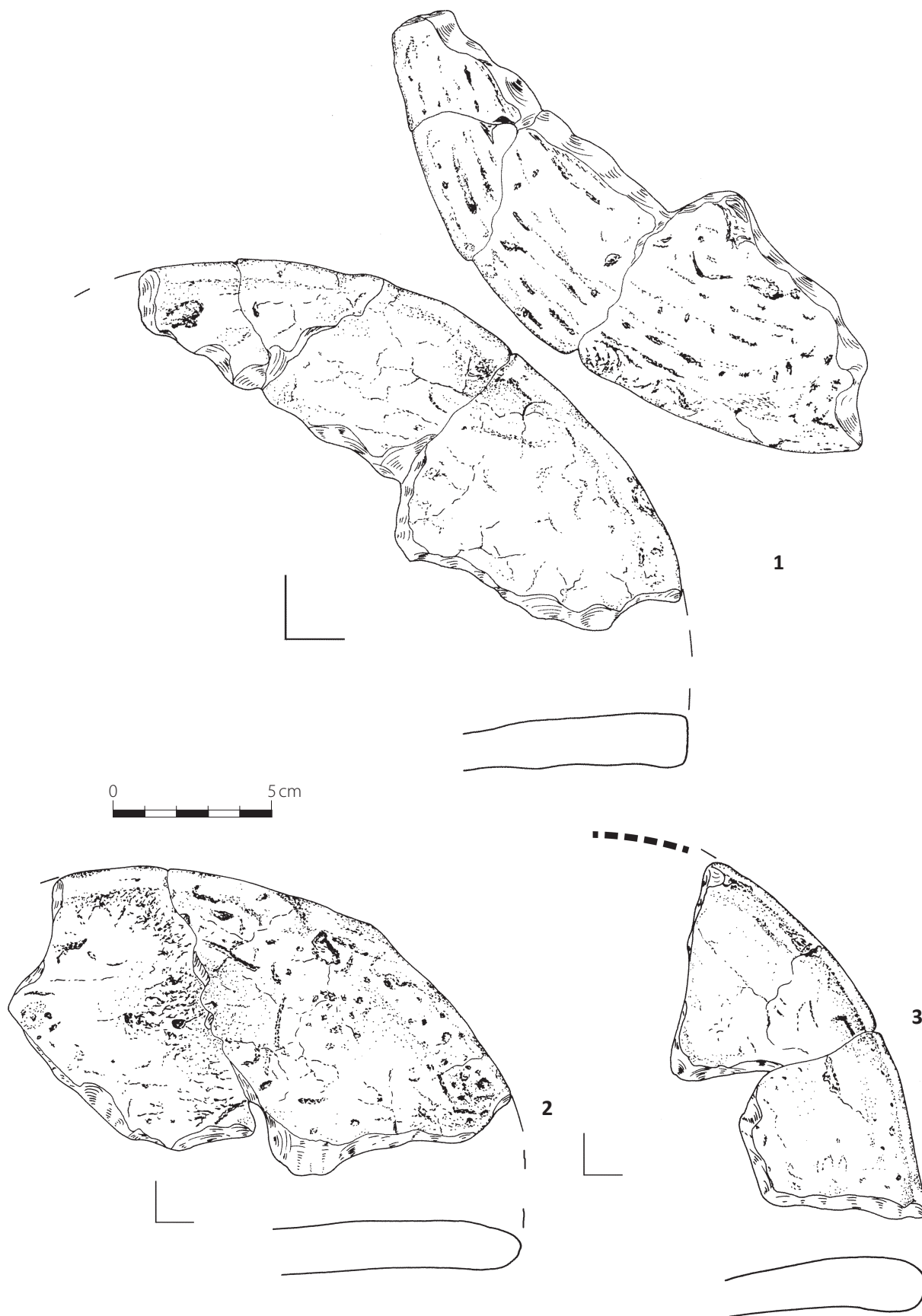
Ryc. 77. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1506. 1–13: glina; obiekt 1515. 14: glina.

Fig. 77. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1506. 1–13: clay; feature 1515. 14: clay.

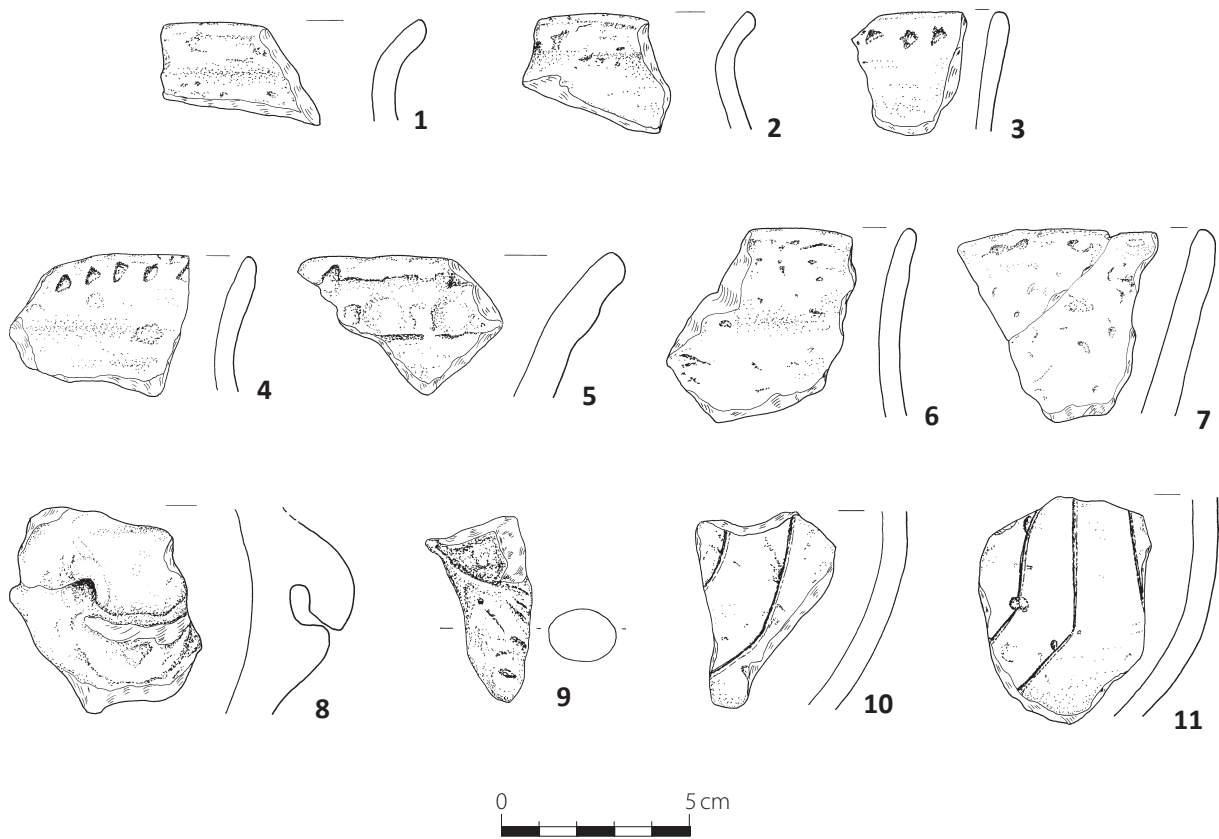
Ryc. 78. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 1508. 1-10: glina; obiekt 1510. 11-13: glina.

Fig. 78. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 1508. 1-10: clay; feature 1510. 11-13: clay.

Ryc. 79. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 732. 1-3: glina.

Fig. 79. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 732. 1-3: clay.

Ryc. 80. Kruszyn, stan. 10, pow. Włocławek, woj. kujawsko-pomorskie. Obiekt 732. 1–11: glina; 12: profil N ob. 732.

Fig. 80. Kruszyn, site 10, district of Włocławek, Kuyavian-Pomeranian province. Feature 732. 1–11: clay; 12: feature 732 – cross-section.